ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 772

AHMET CEVDET PAŞA

MEDHAL-İ KAVÂ'İD

Hazırlayan
NEVZAT ÖZKAN

ANKARA, 2000

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 772

Türkiye Türkçesi ve Tarihi Devirler Gramerleri Projesi: 7

MEDHAL-İ KAVÂ'İD

Hazırlayan

NEVZAT ÖZKAN

ANKARA , 2000

5846 sayılı kanuna göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları
Türk Dil Kurumuna aitttir

Medhal-i Kavâ'id / Haz.Nevzat Özkan.— Ankara:Türk Dil Kurumu,2000

XI, 146 s. ; 20 cm.- (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 772. Türkiye Türkçesi ve Tarihi Devirler Gramerleri Projesi; 7)
Dizin (71-90 ss.)
ISBN 975-16-1354-X

1. Türkçe-Dil Bilgisi 2. Osmanlıca-Dil Bilgisi I. Özkan,Nevzat (haz.)

415

İnceleyen: Prof.Dr. Recep Toparlı

ISBN : 975-16-1354-X

Baskı : KILIÇASLAN Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. (0312) 384 34 84 - Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....1

GİRİŞ

1. AHMET CEVDET PAŞA.....3
1.1. HAYATI.....3
1.2. ESERLERİ.....8
2. DEĞERLENDİRME.....10
3. KISALTMALAR.....14
4. KAYNAKLAR.....15

MEDHAL-İ KAVÂ'İD

MEDHAL-İ KAVÂ'İD.....21
DÎBÂCE.....22
MUALLİMÎNE LÂZIM OLAN MA'LÛMAT.....23
Zikrolunan sekiz harekeyi mübeyyin cedveldir.....24
MUKADDİME.....25
BÂB-I EVVEL İSİM BEYÂNINDADIR.....27
İzâfet.....27
BÂB-I SÂNÎ SIFAT BEYÂNINDADIR.....29
BÂB-I SÂLİS ZAMİR BEYÂNINDADIR.....30
İzâfet.....30
BÂB-I RÂBİ İSM-İ İŞÂRET BEYÂNINDADIR.....33
BÂB-I HÂMİS MÜBHEMAT BEYÂNINDADIR:.....34

BÂB-I SÂDİS MASDAR BEYÂNINDADIR.....35
Masdarın ahvâl-i erba'asını mübeyyin cedveldir.....37
Masdar-ı muzaf cedvelidir.....38
BÂB-I SÂBİ FİİL BEYÂNINDADIR.....39
Masdar-ı hafîfin müsbet ile menfîsi bir yerde sûret-i tasrîfi.....39
Ma'lûm *sevmek sevmemek*.....39
Mâzî-i şuhûdî.....39
Mâzî-i naklî.....39
Muzâri.....39
Hâl.....40
İstikbal.....40
Fi'l-i vücûbî.....40
Fi'l-i iltizâmî.....40
Emr-i gaaip, Emr-i hâzır.....41
Mechul *sevilmek, sevilmemek*.....41
Mâzî-i şuhûdî.....41
Mâzî-i naklî.....41
Muzâri.....41
Hâl.....42
İstikbal.....42
Fi'l-i vücûbî.....42
Fi'l-i iltizâmî.....42
Emr-i gaaip, Emr-i hâzır.....43
Masdar-ı sakîlin kezâlik müsbet ile menfîsi bir yerde olarak sûret-i tasrîfi.....43
Ma'lûm *yazmak, yazmamak*.....43

Mâzî-i şuhûdî....43
Mâzî-i naklî....43
Muzâri....43
Hâl....44
İstikbal....44
Fi'l-i vücûbî....44
Fi'l-i iltizâmî....44
Emr-i gaaip Emr-i hâzır....45
Mechul *yazılmak yazılmamak*....45
Mâzî-i şuhûdî....45
Mâzî-i naklî....45
Muzâri....45
Hâl....46
İstikbal....46
Fi'l-i vücûbî....46
Fi'l-i iltizâmî....46
Emr-i gaaip, Emr-i hâzır....47
Müteharrik olanların sûret-i tasrîfi....47
Masdar-ı ma'lûm müsbet *bellemek*....47
Menfîsi *bellememek*....47
Masdar-ı mechul müsbet *bellenmek*....48
Menfîsi *bellenmemek*....48
Edât-ı masdarın mâ-kabli meftuh olan masdar-ı sakîlin emsile-i muhtelifesi....48
Masdar-ı ma'lûm müsbet *aramak*....48
Menfîsi *aramamak*....48

Masdar-ı mechul müsbet *aranmak*.....48
Menfîsi *aranmamak*.....48
Edât-ı masdarın mâ-kabli meksur olanların emsile-i muhtelifesi.....48
Masdar-ı ma'lûm müsbet *taşımak*.....48
Menfîsi *taşımamak*.....48
Masdar-ı mechul müsbet *taşınmak*.....49
Menfîsi *taşınmamak*.....49
Edât-ı masdarın mâ-kabli mazmum olanların emsile-i muhtelifesi.....49
Masdar-ı ma'lûm müsbet *okumak*.....49
Menfîsi *okumamak*.....49
Masdar-ı mechul müsbet *okunmak*.....49
Menfîsi *okunmamak*.....49
Mürekkep sıygalar.....49
Mâzî-i şuhûdîsi.....49
Mâzî-i naklîsi.....50
Sıyga-i şartiyyesi.....50
Hikâye fiilleri.....50
Rivâyet fiilleri.....50
Ef'âl-i şartiyye.....50
Sıyga-i sılanın ahvâl-i erba'ası hafif *sevmek*.....51
Mâzî.....51
İstikbal.....51
Hâl.....51
Sakil *yazmak*.....52
Mâzî.....52
İstikbal.....52

Hâl....52
Rabıt sıygaları....53
Sevmek maddesinden müştak olanlar....53
Yazmak maddesinden müştak olanlar....53
Bellemek maddesinden müştak olanlar....53
Aramak maddesinden müştak olanlar....53
Acımak maddesinden müştak olanlar....53
Okumak maddesinden müştak olanlar....54
BÂB-I SÂMİN FER'-İ FİİL BEYÂNINDADIR....55
İsm-i fâil, İsm-i mef'ûl....55
BÂB-I TÂSİ EDEVAT BEYÂNINDADIR....56
HÂTİME....60
Cümle-i ismiyye-i müsbite....60
Cümle-i ismiyye-i menfiyye....60
Müsbet....60
Menfî....61
ZEYL-İ RİSÂLE....62
SÜNÂ'Î....62
Fâide....63
SÜLÂSÎ....64
Fâide....65
RÜBÂ'Î....66
Fâide....66
Masdar-ı Mücerret, Masdar-ı Müte'addî....66
Kaaide....67
Kaaide....67

Etmek.....67
Fâide-i mühimme.....69
TERİMLER DİZİNİ.....71
SÖZLÜK.....87
ÖZGÜN METİN.....91

ÖN SÖZ

Medhal-i Kavâ'id, Kavâ'id-i Osmâniyye'nin özeti olarak hazırlanmış, bir ortaokul ders kitabıdır. Bu sebeple ele alınan konular, Kavâ'id-i Osmâniyye'den daha sade ve ayrıntılardan arındırılmış bir şekilde incelenmektedir. Kavâ'id-i Osmâniyye'de ayrı birer alt bölüm hâlinde ele alınan Arapça, Farsça gramer unsurları, Medhal-i Kavâ'id'de, Türkçe unsurların arasında daha kısa olarak işlenmektedir.

Eserin dikkate değer en önemli tarafı Türkçeye ait ünlülerin doğru olarak gösterilmesi için teklif ettiği yeni yazı işaretleri ve daha sonraki okul ders kitapları için bir model oluşturmasıdır.

Ahmet Cevdet Paşa, Kavâ'id-i Osmâniyye'yi ve Medhal-i Kavâ'id'i bir biri ardına 1851 yılında yayımlamıştır. Daha sonraki yıllarda Medhal-i Kavâ'id'in daha basitleştirilmişi olan Kavâ'id-i Türkiyye'yi ilkokullar için bir ders kitabı olarak hazırlamış, ardından da bu tecrübeler ışığında Kavâ'id-i Osmâniyye'nin tertîb-i cedîdini, yani yeniden düzenlenmiş baskısını çıkarmıştır.

Daha önce Ahmet Cevdet Paşa'nın Fuat Paşa ile birlikte yazdığı *Kavâ'id-i Osmâniyye* adlı eserini, Türk Dil Kurumu Gramer Komisyonunun Türkiye Türkçesi ve Tarihî Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Projesi çerçevesinde yayıma hazırladık. Ahmet Cevdet Paşa'nın *Tertîb-i Cedîd Kavâ'id-i Osmâniyye*'si üzerinde de yine aynı projeye bağlı olarak Dr. Esra Karabacak çalışmaktadır.

Medhal-i Kavâ'id, Ahmet Cevdet Paşa'nın yayıma hazırladığımız ikinci eseri olduğu için bu eseri daha önceki çalışmamızla bağlantılı olarak düşündük. Giriş bölümünde Ahmet Cevdet Paşa'nın hayatını ana çizgileriyle ele alıp eserlerinin adlarını saymakla yetindik ve geniş bilgi için daha önceki çalışmamızı salık verdik.

Eserin metni, birinci baskı esas alınarak ve Türk Dil Kurumu Türkiye Türkçesi ve Tarihî Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Proje kurulunun belirlediği ilkelere göre ortaya konuldu. Bu çalışmamızda, daha önceki çalışmamızdan daha farklı bir imlâ kullanıldığı görülecektir. Bu durum tamamıyla proje yürütme kurulunun ve eserin raportörünün insiyatifine bağlı olarak ortaya çıkmıştır.

Metin bölümünü dil bilgisi terimlerinin dizini izlemektedir. Bu bölümde alfabetik olarak dil bilgisi terimleri sıralanmış ve terimlerin bugünkü karşılıkları veya anlamları verilmiştir.

Eserin sözlük bölümü, Türkçe Sözlük'te yer almayan kelimelerin metindeki anlamları göz önüne alınarak hazırlanmıştır.

Son bölümde ise, çalışmaya esas olan metnin birinci baskısının tıpkı basımı sunulmuştur.

Türk Dil Kurumu Türkiye Türkçesi ve Tarihî Devirler Yazı Dilleri Gramerleri Proje Kuruluna, eseri inceleyen raportöre ve çalışmanın hazırlanması sırasında ilgi ve desteğini gördüğüm herkese ayrı ayrı teşekkür ederim.

16.08.2000 Nevzat ÖZKAN

1. AHMET CEVDET PAŞA

1.1. HAYATI[1]:

Ahmet Cevdet Paşa, bugün Bulgaristan sınırları içinde kalmış olan Lofça (Lovets) kasabasında H.13/14 Recep 1238 (M.26/27 Mart 1823) tarihinde doğmuştur. Asıl adı Ahmet'tir, Cevdet ise 1843 yılında şair Süleyman Fehim'in verdiği mahlâstır.

Babası Lofça ileri gelenlerinden Hacı İsmail Ağa, annesi aynı yerde Topuzoğlu adıyla tanınan bir aileden gelen Ayşe Sümbül Hanım'dır. Aile unvanı

---

[1] Ahmet Cevdet Paşa, Tezâkir'in 40 Tetimme bölümünü (hzl. Cavid Baysun, TTK Yay., birinci baskı 1967, ikinci baskı 1986) kendi hayatına ayırmıştır. Ahmet Cevdet Paşa'nın hayatı hakkında yapılmış çalışmalar şunlardır:

Fatma Âliye, *Ahmet Cevdet Paşa ve Zamanı*, İstanbul 1332.

Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.II, İstanbul 1971, s.957-963.

Muallim Cevdet, "Dârü'l-muallimin'in Yetmiş Birinci Sene-i Devriyyesi Vesilesiyle Müessesenin İlk Müdürü Cevdet Paşa'nın Hayat-ı İlmiyyesi Hakkında Konferans", *Tedrisat Mecmuası*, C.VIII, S.39, Haziran 1333, s.429-440.

Veli Ertan, *Cevdet Paşa Hayatı Eserleri ve İlmî Değeri*, Ankara 1964.

Yusuf Halaçoğlu, "Kendi Kaleminden Ahmed Cevdet Paşa", *Ahmed Cevdet Paşa Semineri 27-28 Mayıs 1985, Bildiriler*, İstanbul 1986, s.1-6.

_____ - M.Akif Aydın, "Cevdet Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.VII, İstanbul 1993, s.443-450.

Zeki İzgöer, *Ahmet Cevdet Paşa*, İstanbul 1999.

Seyit Ali Kahraman, *Ahmet Cevdet Paşa Eserlerinden Seçmeler*, İstanbul 1992.

İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C.I, İstanbul 1988, s.236-240.

Ebul'ulâ Mardin, *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, TDV Yay. 217, Ankara 1996.

Ali Ölmezoğlu, *Cevdet Paşa Hayatı ve Eserleri*, Türkiyat Enstitüsü Mezuniyet Tezleri Nu.9.

_____, "Cevdet Paşa", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, C.III, İstanbul 1988, s.114-123.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976, s.159-178.

_____, "Cevdet Paşa Hakkında Düşünceler I-II-III", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul 1977, s.196-203.

M. Şakir Ülkütaşır, *Cevdet Paşa Hayatı Şahsiyeti Eserleri (1822-1895)*, Ankara 1945.

Yularkıranoğulları'dır ve aile 1711 yılında Prut Savaşı'na katılıp Lofça'ya yerleşen Yularkıran Ahmet Ağa'ya dayanır.

Öğrenim hayatı büyük babası Hacı Ali Efendi'nin isteğiyle Lofça'da yeni kurulan okula giderek ve kasaba ulemasından dersler alarak başlamış, 1839 yılından itibaren İstanbul'a gidip Hâfız Seyyit Efendi, Doyranlı Mehmet Efendi, Vidinli Mustafa Efendi, Kara Halil Efendi ve Birgivî Hoca Şâkir Efendi gibi devrin tanınmış bilginlerinden icazet alarak, Miralay Nuri Bey ve Müneccimbaşı Osman Sâbit Efendi'den hesap, cebir ve hendese dersleri görerek ve Murat Molla Tekkesi'nin şeyhi Mehmet Murat Efendi'den Mesnevî okuyarak sürmüştür. Bunların yanında Süleyman Fehim Efendi'nin evinde edebiyat toplantılarına katılmış, mutasavvıf Kuşadalı İbrahim Efendi'nin sohbetlerinde bulunmuş; böylece edebiyat ve tasavvuf çevrelerini de yakından tanımıştır. Aynı dönemde Sâmi ve Nefî'ye nazireler yazmış, Veysî ve Okçuzâde'nin etkisiyle inşaya heveslenmiştir. Aldığı derslerin ve özel gayretlerinin sonunda kazandığı geniş kültür birikimiyle kaleme aldığı şiirlerle önemli bir başarı elde edememiş, çok sonraları II.Abdülhamid'in ricasıyla bir divançe teşkil edebilmiştir. Ancak devrin önemli kültür dillerinden Arapça ve Farsçayı okuyup yazacak kadar, Batı medeniyetinin anahtarı sayılan Fransızcayı ve Balkan dillerinden Bulgarcayı anlayacak kadar öğrenmiştir. Kendi ifadesine göre öğrencilik döneminde bütün zamanını kitap okumaya ve yeni bilgiler öğrenmeye harcamıştır.

Ahmet Cevdet'in ilk resmî görevi, 23 yaşında atandığı Rumeli kaleminde Çanat rütbesinde Premedi kazası kadılığıdır. Bu görevinden bir yıl sonra 2 Haziran 1845'te İstanbul rüusu alarak müderrisliğe atanmıştır.

Bu yıllarda Mustafa Reşit Paşa ile tanıştırılmış, evine rahatça girip çıkacak ve çocuklarına özel dersler verecek kadar Paşa'ya yakın olmuştur. On beş yıl kadar süren bu yakınlık sırasında hem devrin önde gelen devlet ve bilim adamlarını tanıma fırsatı bulmuş hem de ufkunu ve bilgi birikimini genişletmiştir. 1848'de Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın bir talimatını bildirmek için Bükreş'te bulunan Fuat Efendi'nin yanına gönderilmiş; 10 Nisan 1849'da hareket-i hâriç rütbesine yükseltilmiş; 14 Ağustos 1850'de Meclis-i Ma'arif-i Umûmiyye üyeliğine ve Darülmuallimin müdürlüğüne getirilmiştir. Bu görevlere atandığı günlerde Fuat Efendi ile birlikte Bursa kaplıcalarına bir yolculuk yapmışlar ve burada kaldıkları bir ay içinde Şirket-i Hayriyye Nizamnâmesi ve Kavâ'id-i Osmâniyye ortaya çıkmıştır.

1851 yılında Fransız Akademisi örnek alınarak kurulan Encümen-i Dâniş'e üye seçilmiş ve bu kurumda önemli görevler üstlenmiştir. Kavâ'id-i Osmâniyye, Encümen-i Dâniş'in ilk eseri olarak basılmış ve bu eserin basımından sonra Ahmet Cevdet'in derecesi hareket-i altmışlıya yükseltilmiştir. Encümen-i Dâniş, Osmanlı tarihini üçe ayırmış ve H.1181-1241 (M.1767 /1768-1825 /1826) yılları arasını yazma görevini Ahmet Cevdet'e vermiştir. Ahmet Cevdet, Kırım Harbi sırasında üzerine aldığı eserin ilk üç cildini Târîh-i Cevdet adıyla tamamlayarak padişaha sununca 1854 yılında derecesi süleymaniyeye yükseltilmiş ve ardından 1855 yılında vak'anüvisliğe atanmıştır.

Kırım Harbi sırasında Avrupa ile ticarî ilişkiler artınca, arada doğabilecek hukukî problemlerin çözümüne yönelik olmak üzere Metn–i Metin adıyla bir kitap yazdırılmak için bir komisyon kurulur. Ahmet Cevdet, bu komisyona seçilir ve fıkhın muamelat kısmında Kitabü'l-Buyû adlı eseri yazmaya başlar, ancak Metn-i Metin tamamlanamadan komisyon dağılır.

1856 yılında Galata Mollası olur, 1857'de Mekke payesi alır. Meclis-i Âlî-i Tanzimat'ta özel bir statüyle devam eden görevi üyeliğe dönüştürülür ve Cezâ kanunnâmesinin tamamlanmasındaki katkılarından dolayı Arâzi-i Seniye komisyonu başkanlığına getirilir. Bu görevi sırasında Arâzi kanunnâmesi, Tapu nizamnâmesi, talimatnâme ve tarifnâmesinin hazırlanmasında çalışır.

Bu resmî görevleri yanında bir yandan Târîh-i Cevdet'i yazmaya, öbür yandan Pîrîzâde Sâhib'in yarım bıraktığı İbn Haldun'un Mukaddimesi'nin tercümesini tamamlamaya çalışıyordu. Nihayet 1860 yılında Mukaddime'yi tamamlayarak yayımlar.

18 Mayıs 1861'de Rumeli'ni teftişe çıkan Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Paşa-'ya refakat eder. Sadrazam, Ahmet Cevdet'in hizmetlerinden memnun kalır ve rütbesini İstanbul payesine yükseltir. Rumeli yolculuğundan iki ay sonra İşkodra'da iç karışıklıklar başlayınca fevkalâde komiser sıfatı ile karışıklığı bastırmak üzere görevlendirilir. Bu bölgede iki ay kadar çalışır ve görevini başarıyla tamamlar. Bunun üzerine 23 Mayıs 1863'te Anadolu kazaskerliği payesi ile Bosna-Hersek müfettişliğine atanır. Burada da bir buçuk yıl görevde kalır ve bölgenin güvenliğe kavuşması için önemli işler yapar.

İstanbul'a dönünce Osmânî nişanıyla taltif edilir. Üyesi olduğu Meclis-i Vâlâ'nın yüklediği bir görevle Askerî Cezâ kanunnâmesinin hazırlanmasında çalışır.

Kozan ve çevresinde isyan başlayınca, emniyeti sağlamak için Derviş Paşa komutasında Fırka-i Islâhiyye adıyla bir askerî birlik kurulur ve bölgede gerekli idarî düzenlemeleri yapmak üzere Ahmet Cevdet görevlendirilir. Bu görevi de başarıyla tamamlayınca Ahmet Cevdet'in ilmiye rütbesi 13 Ocak 1866'da vezirliğe çevrilir. Böylece Ahmet Cevdet, çok sevdiği bilim mesleğinden uzaklaşarak yönetici sınıfa dâhil olur.

Bundan sonra Ahmet Cevdet Paşa, Halep, Bursa, Maraş, Yanya, Suriye valilikleri, Divân-ı Ahkâm-ı Adliye, Şûrâ-yı Devlet Tanzimat Dâiresi, Mecelle Cemiyeti reislikleri, Evkaf, üç defa Maarif, beş defa Adliye, Dâhiliye, Ticâret ve Ziraat nazırlıkları yapmış, bu görevlerinin her birinde önemli işler başarmıştır. Özellikle bir kaç kez getirildiği Mecelle Cemiyeti reisliğinde, ilk Türk medenî kanunu olan Mecelle'nin hazırlanmasını sağlamıştır. Bu resmî görevlerinden vakit buldukça yaptığı çalışmalarla Târîh-i Cevdet'in kalan bölümlerini tamamlamış, Takvîmü'l-Edvâr, Tezâkir, Ma'rûzat, Kısas-ı Enbiya gibi pek çok esere de imza atmıştır. Maarif nazırlığı sırasında İstanbul'da rüşdiyelerin bir üstünde sultânîlerin altında olmak üzere idadîleri açtırmış, sıbyan mekteplerini ve rüşdiyeleri ıslaha başlamış, eğitim programlarını geliştirmek için komisyon kurdurmuş ve ders kitapları yazımını programlamıştır. Ders kitapları yazılması için kendisinden yardım istenmesi üzerine de sıbyan mekteplerinde okutulmak üzere Kavâ'id-i Türkiyye'yi, münazara (tartışma) sanatıyla ilgili olarak Âdâb-ı Sedâd'ı, mantık dersleri için Mı'yâr-ı Sedâd'ı yazmıştır. Adliye nazırlığı sırasında da 1880 yılında Mekteb-i Hukuk'un açılışını yapmış, burada usûl-i muhakeme-i hukukiyye, ta'lim-i hitâbet ve belâgat-ı osmâniyye dersleri okutmuş ve belâgat-ı osmâniyye dersinin notlarını geliştirerek aynı adla bir kitap hazırlamıştır.

Ahmet Cevdet Paşa, uzun süren bu idarî görevleri sırasında çoğu kez kıskançlık sebebiyle umduğu bazı görevlere getirilmemesine rağmen devlet erkânı ile iyi geçinmiş, ancak Midhat Paşa ile bir türlü yıldızı barışmamış, onun gözden düşmesinde ve tutuklanmasında önemli roller üstlenmiştir.

Ahmet Cevdet Paşa, Bosna, İşkodra ve Kozan'da kazandığı mahallî problemleri aşma becerisini Girit isyanının bastırılmasında da göstermiştir.

Son olarak atandığı Adliye nazırlığı görevini Sadrazam Kâmil Paşa ile anlaşmazlığa düşmesi üzerine bırakır ve II.Abdülhamit tarafından 10 Mayıs 1890'da Mecâlis-i Âlî'ye tayin edilir. Uzun süren devlet ve ilim adamlığı görevlerinin ardından ömrünün son yıllarını çocuklarının eğitimine ve yarım kalan eserlerinin tamam-

lanmasına ayıran Paşa, 25 Mayıs 1895'te kısa süren bir hastalığın ardından Bebek'teki yalısında hayata gözlerini yumar ve Fatih Sultan Mehmed'in türbesinin haziresine gömülür.

Ahmet Cevdet Paşa, devlet adamı, hukukçu, tarihçi, dilci ve düşünür olarak yaşadığı dönemden günümüze kadar olan dönem içinde her kesimden yakın bir ilgi görmüş, çok sayıda makaleye, kitaba ve önemli toplantı ve anma proğramına konu olmuştur. Onu bu kadar önemli kılan sebeplerin en önemlisi, çalışkanlığı ve çok yönlü kişiliğidir.

Ahmet Cevdet Paşa, eğitim ve hukuk alanında pek çok kuruluşun temelini atmış, yönetiminde hazırlanan Mecelle ile ülkemizin ilk büyük millî hukuk vesikasını ortaya çıkarmış, tarih alanındaki eserleri ile belgeye dayalı tarihçilik anlayışını geliştirmiş, dil bilgisi kitapları ile son 150 yıl içinde ortaya konan dil çalışmalarını ve dil bilgisi eğitimini yönlendirmiş, düşünceleri ile Türk aydınlarının büyük bir kısmı üzerinde önemli etkiler bırakmıştır.

1.2. ESERLERİ

1.2.1. Manzum olanlar

1.2.1.1. Dîvançe

1.2.1.2. Dîvân-ı Sâ'ib Şerhinin Tercümesinin Tetimmesi

1.2.2. Eğitim ile ilgili olanlar

1.2.2.1. Mi'yâr-ı Sedâd

1.2.2.2. Âdâb-ı Sedâd

1.2.2.3. Mecmû'a-i Âliyye

1.2.2.4. Ma'lûmât-ı Nâfi'a

1.2.2.5. Eser-i Ahd-i Hamidî

1.2.3. Sosyoloji ile ilgili olanlar

1.2.3.1. Mukaddime-i İbn Haldun

1.2.3.2. Sosyalistlere Dâ'ir Bir Makaale

1.2.4. Hukuk ile ilgili olanlar

1.2.4.1. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye

1.2.4.2. Düstur

1.2.4.3. Risâletü'l-Vefâ

1.2.4.4. Şerh-i Kitâbü'l-Emânet

1.2.4.5. İcâr-ı Akar Nizamnâmesi

1.2.5. Tarih ile ilgili olanlar

1.2.5.1. Târîh-i Cevdet

1.2.5.2. Tezâkir-i Cevdet

1.2.5.3. Ma'rûzât

1.2.5.4. Kısâs-ı Enbiyâ ve Tevârîh-i Hulefâ

1.2.5.5. Kırım ve Kafkas Târihçesi

1.2.5.6. Fıkarât-ı Târihiyye

1.2.5.7. İşkodra'ya Dâ'ir Mütalâanâmeler
1.2.5.8. Kozan ve Gâvurdağı Ahvâline Dâ'ir Bir Makaale
1.2.5.9. Halep Vilâyetine Dâ'ir Bazı Kayıtlar
1.2.5.10. Rumeli Teftişine Dâ'ir Vesikalar
1.2.5.11. Bosna-Hersek Teftişine Dâ'ir Vesikalar

1.2.6. Din ve fen bilimleri ile ilgili olanlar
1.2.6.1. Hulâsatü'l-Beyan fi Te'lifü'l-Kur'ân
1.2.6.2. Takvîmü'l-Edvâr
1.2.6.3. Ta'rifü'l-İrtifâ
1.2.6.4. Beyânü'l-Ünvan
1.2.6.5. Mecmû'a-i Ahmed Cevdet
1.2.6.6. Hilye-i Sa'âdet
1.2.6.7. Tercümeli Kur'ân-ı Kerim

1.2.7. Dille ilgili olanlar
1.2.7.1. Kavâ'id-i Osmâniyye
1.2.7.2. Medhal-i Kavâ'id
1.2.7.3. Kavâ'id-i Türkiyye
1.2.7.4. Tertîb-i Cedîd Kavâ'id-i Osmâniyye
1.2.7.5. Belâgat-i Osmâniyye

2. DEĞERLENDİRME

Ahmet Cevdet Paşa, Medhal-i Kavâ'id'in ortaya çıkışını, "Daha sonra tecrübeyle Kavâ'id-i Osmâniyye'nin yeni başlayanlara öğretilmesinde ve anlatılmasında zorluklar görüldüğünden onun bir özeti olmak üzere Medhal-i Kavâ'id adlı eseri yazdım, bir sene sonra o da öncelikle rüşdiye mekteplerinde okunmak üzere basılmıştır[2]." sözleriyle anlatır. Bu ilk baskı, taş basma olarak 55 sayfadır. Eser, daha sonraki yıllarda yedi baskı daha yapmıştır. Ancak baskılar arasında çok küçük farklar bulunmaktadır.

Eser Medhal-i Kavâ'id başlığı altında besmele ve şükür sözleriyle başlar. Ardından dilin insan hayatındaki önemi hadis ve ayetlerle izah edilir, peygambere, soyuna ve arkadaşlarına dua edilir. Dîbâce (önsöz) bölümünde ise devrin hükümdarının[3] ilme ve eğitimin yaygınlaşmasına verdiği değerden ve yazarın meclis-i ma'arif-i umûmiyye üyesi olmasından dolayı Osmanlı dilinin öğrenilmesini kolaylaştırmak için yazılmış olan Kavâ'id-i Osmâniyye'nin her konuda bir kaynak olmasına rağmen yeni başlayanlara kolaylık sağlamak ve ilk kitaba bir başlangıç olmak üzere Medhal-i Kavâ'id'in kaleme alındığı anlatılır.

Muallimîne Lâzım Olan Ma'lûmat başlığı altında harfler ve harekeler hakkında bilgi verilir. Özellikle Türkçenin her bir ünlüsü için ayrı ayrı harekelerin kullanılması ile ilgili açıklamalar dikkat çekicidir.

Mukaddime'de Osmanlı lisanının teşekkülü, harfleri, harekeler ve diğer yazı işaretleri örneklerle anlatılır. Son olarak kelimeler, isim, sıfat, zamir, ism-i işâret, mübhemat, mastar, fiil, fiilden türemiş kelimeler ve edatlar olmak üzere dokuz bölüme ayrılır ve bu kelime türlerinden her biri bir bapta işlenir.

Birinci bapta isimler anlatılır. İsimlerin teklik, çokluk şekilleri, yalın, yükleme, yönelme ve ilgi hâli olmak üzere ismin halleri örneklerle açıklanır. Kavâ'id-i Osmâniyye'den farklı olarak burada Arapça ve Farsça isimlerle ilgili ayrı fasıllara yer verilmez, sadece Arapça, Farsça kelimelerin Farsça kuralla tamlama teşkil ettiklerine değinilir.

---

[2] Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir-i Cevdet 40-Tetimme*, s.45.

[3] İlk baskıda Sultan Abdülmecid'in daha sonraki baskılarda Sultan Abdülaziz'in adı bulunmaktadır.

İkinci bapta sıfatlara geçilir. Sıfatın bir tanımı yapıldıktan sonra, Türkçe ve Farsçadaki sıfat tamlaması kuruluş düzeni bakımından karşılaştırılır. Arapça isimlerin cinsiyet kategorisi ve tamlama kuruluşunda bu hususun işleyişi anlatılır. Konunun ayrıntısı için Kavâ'id-i Osmâniyye'ye gönderme yapılır.

Üçüncü bap zamir hakkındadır. Zamirler, şahıs zamirleri, bunların hâl eki almış şekilleri ve bu zamirlerle kurulan iyelik gruplarının hâl ekleri ile çekim tablosu verilmek suretiyle anlatılır. Zamirler Arap dilinin gramer anlayışına uygun olarak 3. şahıstan başlatılmaktadır.

Dördüncü bapta işaret zamirleri ele alınır. İşaret zamiri olarak *bu, şu* ve bu iki zamirin çokluk şekilleri verilir.

Beşinci bapta mübhemat olarak adlandırılan *kendi, ne, kim* ve *kaç* zamirlerinin belirsizlik anlamıyla kullanılışları ve kaç anlamına gelen Farsça *çend* üzerinde durulur. Bu bölümde de ayrıntı için Kavâ'id-i Osmâniyye'ye baş vurulması istenir.

Altıncı bap mastar hakkındadır. **mAk** ekinin kullanılışı, fiillerin yazılışında ortaya çıkan bazı karışıklıklar anlatıldıktan sonra, mastarlar mücerret yani kök hâlinde bulunan fiiller ve eklerle yeni anlamlar kazanan fiiller olmak üzere iki gruba ayrılır. Mücerret mastarlar, ikili, üçlü, dörtlü kökler hâlinde verildikten sonra, geçişlilik, geçişsizlik ve özneye göre fiil çatıları üzerinde durulur. Hafif mastarlar olarak ele alınan **mA** ekiyle yapılmış isim-fiillerle **lIk** ekiyle kuvvetlendirilmiş te'kîdî mastarlar ve bunların hâl ekleri ile kullanılışı örneklerle anlatılır.

Yedinci bap da fiile ayrılmıştır. Ancak burada fiillerin basit ve birleşik çekimleri ile olumlu ve olumsuz çekimleri tablolar hâlinde verilir. Ardından sıfat-fiillere ve bunların hâl ekleri ile kullanılışına geçilir. Son olarak da zarf-fiiller ve bunların örnekleri üzerinde durulur.

Sekizinci bapta ise fiilden türemiş kelimeler ele alınmaktadır. İsm-i fâil, mübâlaga-i ism-i fâil ve ism-i mef'ûlün Türkçedeki karşılıkları ile bazı fiilden isim yapma ekleri ve zarf-fiil ekleri bu bölümde işlenen eklerdir.

Dokuzuncu bapta edevat denilen ekler ve edatlar işlenmektedir. Bu bölümde Türkçe ve Türkçede kullanılan Farsça ve Arapça ekler ve edatlar örnek ibarelerle açıklanmaktadır.

Hâtime bölümünde cümle işlenmektedir. Zeyl-i risâle'de Türkçenin fiilleri ikili, üçlü, dörtlü kökler hâlinde gruplandırılarak sıralanmakta, zaman zaman bu fiillerin yazılışında ortaya çıkan farklılıklara işaret edilmektedir.

Son olarak Fâide-i mühimme uyarısıyla Arapçadaki müennes ve müzekker isimlerin yazılışı ve bu kelimelerin Farsçadaki kullanılış şekli açıklanmaktadır.

Medhal-i Kavâ'id, Kavâ'id-i Osmâniyye'nin bir özeti olduğu ve yeni başlayanlara, yani ortaokul öğrencilerine yönelik olarak hazırlandığı için dili sadedir. Bu eserde Arapça, Farsça gramer unsurlarına daha az yer verilmiş ve bu konularla ilgili ayrıntılı bilgi için Kavâ'id-i Osmâniyye'ye gönderme yapılmıştır.

Türkçenin bütün ünlülerini tam ve doğru olarak göstermek için ilk defa yeni bazı yazı işaretleri kullanılmıştır.

Ses ve söyleyişle ilgili olarak büyük ünlü uyumuna ve o dönemde yeni yeni teşekkül etmeye başlayan küçük ünlü uyumuna dair çok önemli bilgiler sunulmaktadır. Bütün kelimeler ve çekim şekilleri ince ve kalın sıradan kelimelere göre ayrı ayrı gösterilmiştir. Daha önceki dönemlerde görülen kelime ve eklerin yuvarlak ünlüyle yazılması geleneği, yerini bugünkü düz ünlülü şekillere bırakmaya başlamıştır. lU ekinin lI şeklinin de kullanılması, *alur, gelür* gibi fiillerin *alır, gelir* şeklinde telâffuz edildiğinin belirtilmesi, dönüşlülük zamirinin *kendi* yazılışının tercih edilmesi, küçük ünlü uyumu kuralının bu dönemde kökleşmeye başladığını göstermektedir.

İstanbul Türkçesinde *ñ* sesinin *n* gibi telâffuz edildiğinin belirtilmesi de 19. yüzyılın ortalarında *ñ* sesinin söyleyişten kalktığını gösteren önemli bir açıklamadır.

Yazar, 19. yüzyılın birinci yarısında görülen ses özelliklerine ve bilhassa yazı ile okuyuş arasında baş gösteren farklılıklara yeri geldikçe temas eder. Ardından yazılışı ve okunuşu aynı olan bazı kelimeleri değerlendirdikten sonra; "Her kelime böyle okunduğu gibi yazılmak iltizam olunmuş olsaydı hem kelimelerin okunuşunda su'ûbet olmaz ve hem de kaaidelerin zabtında böyle zihinler dolmaz idi." diyerek imlâ konusunun önemine işaret eder.

Kelime çekimine çok geniş bir yer ayrılmasına rağmen, Ahmet Cevdet Paşa'nın diğer dil bilgisi kitapları gibi, bu eserinde de kelime yapımına ayrı bir bölüm ayrılmamış, Türkçe kelimelerin yapısı, özellikle de fiiller, Arapça kelimeler gibi ikili, üçlü, dörtlü kökler hâlinde tasnif edilmiştir.

İsim ve fiil çekimlerine Kavâ'id-i Osmâniyye'de I. teklik şahıstan başladığı hâlde, Medhal-i Kavâ'id'de Arapça sarfta olduğu gibi III. teklik şahıstan başlanmaktadır. Edatların ve eklerin ele alınışında, kelime türlerinin tasnifinde, hâl kategorisinin yalın, yükleme, yönelme, ilgi olmak üzere dört bölümde ele alınmasında yine hep Arap dilinin sarfının etkileri görülmektedir.

Daha sonra kaleme alman diğer Osmanlı Türkçesinin dil bilgisi kitaplarının pek çoğunda olduğu gibi basit kipler arasında şart çekimine yer verilmemiş, yalnızca birleşik çekimleri yapmaya yarayan bir yardımcı fiil olarak değerlendirilmişir.

Medhal-i Kavâ'id, okullarımızda dil bilgisinin bir ders kitabına bağlı olarak okutulması geleneğinin ilk halkası olması sebebiyle daha sonra yazılan diğer dil bilgisi kitapları üzerinde önemli izler bırakmıştır. Bu eserden sonra yazılan dil bilgisi kitaplarında uzun yıllar, Arap sarfının etkileri devam etmiş, Türk dilinin öğretiminde alfabeye dayalı ses bilgisi, kelime çekimine ve kelime türlerine bağlı şekil bilgisi, az sayıda örnekle sınırlandırılan cümle bilgisi anlayışı işlerliğini sürdürmüştür. Bu anlayış uzun bir süre çok fazla değişmemekle birlikte 1920 yıllardan sonra eserlerin bazılarında baş gösteren Fransız gramer anlayışı, özellikle kelime yapımı ve çekimi ile kelime türlerini belirleme konusunda bazı yenilikler getirmiştir.

3. KISALTMALAR

age. adı geçen eser

bk. bakınız

C. cilt

çev. çeviren

DTCF Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

dzl. düzenleyen

H. hicrî

hzl. hazırlayan

krş. karşılaştırma

M. milâdî

MEB Millî Eğitim Bakanlığı

Nu. numara

S. sayı

s. sayfa

TDAY Belleten Türk Dili Araştırmaları Belleten

TDK Türk Dil Kurumu

TDV Türkiye Diyanet Vakfı

TTK Türk Tarih Kurumu

Yay. yayınları

yön. yöneten

4. KAYNAKLAR[4]:

Reşid Rahmeti Arat, "Gramer Istılahları Hakkında", *Türk Dili,* C.IV, S.44, 1955, s.479-488.

Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* C.II, İstanbul 1971.

Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri,* Ankara 1986.

_____, *Dilimizin Grameri Üzerine,* Dergâh Yay., tarihsiz.

Ertuğrul Bilgili, "Ahmet Cevdet Paşa'nın *Kavâ'id-i Osmâniyye* Adlı Eserinde Dil Bilgisi Terimleri", *Türk Dili,* C.1996/II, S.540, 1996, s.651-672.

Ahmet Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet,* C.I, İstanbul 1302.

_____, *Tezâkir-i Cevdet 40-Tetimme,* (hzl. Cavid Baysun), TTK Yay., Ankara 1986.

_____, *Ma'rûzât,* (hzl. Yusuf Halaçoğlu), İstanbul 1980

_____, *Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa VI,* (hzl. Mahir İz), KTB Yay. 637, Ankara 1985.

_____, *Belâgat-ı Osmâniyye,* (hzl. Dr. Turgut Karabey - Dr. Mehmet Atalay), Erzurum 1999.

_____, *Takvîmü'l-Edvâr (Takvimler),* (hzl. Remzi Demir - Yavuz Unat), Ankara 1996.

_____, *Kavâ'id-i Osmâniyye,* İstanbul 1268.

_____, *Medhal-i Kavâ'id,* İstanbul 1268.

_____, *Tertîb-i Cedîd Kavâ'id-i Osmâniyye,* İstanbul 1311.

_____, *Kavâ'id-i Türkiyye,* İstanbul 1299.

Muallim Cevdet, "Dârü'l-muallimin'in Yetmiş Birinci Sene-i Devriyyesi Vesilesiyle Müessesenin İlk Müdürü Cevdet Paşa'nın Hayat-ı İlmiyyesi Hakkında Konferans", *Tedrisat Mecmuası,* C.VIII, S.39, Haziran 1333, s.429-440.

Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat,* Ankara 1984.

[4] Yazar adları soyadlarının ilk harfine göre, soyadı olmayan yazarların ikinci adlarının ilk harfine göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

A. Dilaçar, "Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi", *TDAY Belleten 1971*, Ankara 1989, s.83-145.

Cem Dilçin (dzl.), *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1983.

Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul 1985.

_____, *Osmanlıca Dersleri*, İstanbul 1992.

Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C.5, İstanbul 1977.

Veli Ertan, *Cevdet Paşa Hayatı Eserleri ve İlmî Değeri*, Ankara 1964.

Rekin Ertem, *Elifbe'den Alfabe'ye Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi*, İstanbul 1991.

Necmettin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Edatlar*, MEB Yay., İstanbul 1984.

Yusuf Halaçoğlu, "Kendi Kaleminden Ahmed Cevdet Paşa", *Ahmed Cevdet Paşa Semineri 27-28 Mayıs 1985, Bildiriler*, İstanbul 1986, s.1-6.

_____- M.Akif Aydın, "Cevdet Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.VII, İstanbul 1993, s.443-450.

Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Ekleri*, TDK Yay., Ankara 1981.

_____, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, DTCF Yay., Ankara 1982.

İmlâ Kılavuzu, TDK Yay., Ankara 1996.

İbnülemin Mahmut Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, C.I, İstanbul 1988, s.236-240.

_____, *Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar*, C.I, MEB Yay., İstanbul 1964, s.149-195.

Zeki İzgöer, *Ahmet Cevdet Paşa*, İstanbul 1999.

Seyit Ali Kahraman, *Ahmet Cevdet Paşa Eserlerinden Seçmeler*, İstanbul 1992.

Esra Karabacak, *Ahmet Cevdet Paşa'nın Dilbilgisi Kitapları*, (yön. Pof. Dr. Mehmet Akalın), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986.

_____, "Ahmet Cevdet Paşa'nın Dilbilgisi Kitapları", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.5, yıl: 1989, s.261-270.

_____, "Bergamalı Kadri'nin Müyessiretü'l-Ulûm'u ile Ahmet Cevdet Paşa'nm Dilbilgisi Kitaplarındaki Terimler Üzerine Bir İnceleme", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.8, yıl: 1997, s.253-283.

_____, "Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu", *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, TTK Yay., Ankara 1994.

Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1992.

Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinin Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, TDK Yay., Ankara 1972.

Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (çev. Metin Kıratlı), TTK Yay. Ankara 1988.

Ebul'ulâ Mardin, *Medenî Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa*, TDV Yay. 217, Ankara 1996.

Ümit Meriç, *Cevdet Paşa'nm Cemiyet ve Devlet Görüşü*, İstanbul 1979.

Muallim Nâci, *Lûgat-ı Nâci*, İstanbul 1995.

Âli Ölmezoğlu, *Cevdet Paşa Hayatı ve Eserleri*, Türkiyat Enstitüsü Mezuniyet Tezleri Nu.9.

_____, "Cevdet Paşa", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, C.III, İstanbul 1988, s.114-123.

Abdullah Ramiz Paşa, *Emsile-i Türkiyye*, (hzl. Emir İçhem İdben), TDK Yay., Ankara 1999.

Sir James W. Redhouse, *Turkish and English Lexicon*, İstanbul 1992.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul 1987.

Bilâl Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, TTK Yay., Ankara 1992.

Ahmet Hamdi Tanpınar, *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul 1976, s.159-178.

_____, "Cevdet Paşa Hakkında Düşünceler I-II-III", *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul 1977, s.196-203.

Faruk K. Timurtaş, *Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul 1983.

Ahmet Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1989.

Mertol Tulum vd., *Temel Türkçe Sözlük I-II-III,* İstanbul 1985.

Şerafettin Turan, "Cevdet Paşa'nm Kültür Tarihimizdeki Yeri", *Ahmet Cevdet Paşa Semineri 27-28 Mayıs 1985, Bildiriler,* s.13-20.

Türkçe Sözlük I-II, TDK Yay., Ankara 1999.

Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı, (22-23 Ekim 1993), TDK Yay., Ankara 1995.

Faik Reşit Unat, *Hicrî Tarihleri Miladî Tarihe Çevirme Kılavuzu,* TTK Yay., Ankara 1984.

Halit Ziya Uşaklıgil, *Kavâid-i Lisân-ı Türkiyye,* (hzl. Kaya Türkay), TDK Yay., Ankara 1999.

Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi,* İstanbul 1979.

M. Şakir Ülkütaşır, *Cevdet Paşa Hayatı Şahsiyeti Eserleri (1822-1895),* Ankara 1945.

_____, *Atatürk ve Harf Devrimi,* TDK Yay., Ankara 1981.

MEDHAL-İ KAVÂ'İD

(2)MEDHAL-İ KAVÂ'İD

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm

Elfâz-ı mâdiha-i hamd u şükr ü senâ o vâhibü'l-atâyâ olan vâcip ta'âlâ hazretlerinin îfâ-yı farîza-i teşekkürüne masruf olsun ki nev-i benî âdemi sıfat-ı kelâm ile mevsuf ve ser-efraz edip mebhas-ı meziyette [5] وعلم آدم الاسماء ile ma'rûf ve mümtaz eyledi ve kelime-i tayyibe-i salat u selâm o hâtime-i risâle-i risâlet ve maksûd-ı aslî-i mebâdî-i fıtrat olan fahrü'l-enâm efendimize olsun ki nutk-ı belîğine [6] اوتيت جوامع الكلم delâleti işâret-i kâfiye ve sıdk-ı teblîğine [7] ان هو الا وحي يوحي işâreti sarâhat-ı vâfiyedir ve tarziye-i kâmile onun masâdır-ı ef'âl-i hayriyye olan ensap ve ashâbına olsun ki her biri îzâh-ı mübhemât-ı şerî'ate birer bap ve her birinin faslu'l-hitâb-ı hitâbeti izhâr-ı muzmerât-ı hakîkate bir kitap olmuştur.

[5] Âdem'e isimleri öğretti (Bakara Suresi, 38).
[6] Bana sözlerin tamamı verildi (Nevevî, Sahih-i Müslim I, Beyrut 1972, s.371).
[7] O ancak bir vahiydir (Necm Suresi, 4).

DÎBÂCE

Ba'de-zâ bu ebced-hân-ı mekteb-i ifâde ve istifâde olan Ahmet Cevdet-i kem-bizâ'a bu vechile takrîr-i mâ-fi'z-zamir eder ki nüsha-i nefîse-i kemâlât-ı insâniyye ve mecmu'a-i cemîle-i sünûhat-i Sübhâniyye (3) ab-rû-yı dudmân-ı devlet-i Osmâniyye,[8] سلطنت في الحماية الصمدانية سلطان العرب والعجم خليفة الله في العالم لازال سرير es-sultan bini's-sultâne's-sultan Abdülmecid Han efendimiz hazretlerinin neşr-i ma'ârif-i emr-i ehemmine olan meyl ve rağbet-i şâhâneleri meşhûd-ı bâsıra-i cihâniyan oldukça herkes vüs'ü mikdârı bu bapta nakdîne-i iktidar etmekte olup bu abd-i âciz ü kaasır ise min-gayr-i liyâkat meclis-i ma'ârif-i umûmiyye âzâsından bulunduğum cihetle bu emr-i hayra dâir kuvve-i karîne iktidârımda hazır her ne var ise fiile getirmeği farîza-i zimmet bildiğimden bundan akdem lisân-ı Osmânînin teshîl-i tahsîline medar olmak üzere te'lif olunmuş olan Kavâ'id-i Osmâniyye bu bapta egerçi bir esas ve me'haz olmuş ise de mübtedîlere daha ziyâde mûcib-i yüsr ü suhûlet olmak ve kitâb-ı mezkûra medhal ittihaz olunmak için tarîk-i ahsar ve tarz-ı âhar üzere bir risâle te'lif olunarak Medhal-i Kavâ'id nâmiyle tesmiye olunmuştur.

[8]Osmanlı hanedanının yüz akı -Allah'ın himayesinde olan saltanat tahtı zarar görmesin- Acem ve Arabın sultanı, saltanat âleminde Allah'ın halifesi.

MUALLİMÎNE LÂZIM OLAN MA'LÛMAT

Lisânımız lisân-ı Osmânî olup otuz iki harf ile tekellüm olunur. Hâlbuki kullanılan imlâ yirmi sekiz harften ibâret olan lisân-ı azbü'l-beyân Arabî imlâsı olduğundan Arabîde bulunmayan **bâ-i Fârisî** ve **cîm-i Fârisî** ve **zâ-i Fârisî** üçer nokta vaz'iyle kullanılır. **Kâf-ı Fârisî** dahi ڪ böyle üzerine bir kol daha çekilerek yazılır. Bundan başka bir de kâf-ı Türkî vardır ki genizden gelir. Buna **sağır kâf** denilip üzerine (4) üç nokta vaz'olunur (sana, bana) سڭا بڭا gibi. Bu **kâf** şimdi İstanbulda **nun** gibi okunur. Harflerin imlâları bu sûretle idâre olunabilir. Ancak Arabîde üç hareke vardır ki *fetha, kesre, zamme*dir. Türkîde dahi asıl hareke bunlar olup ekseriyâ fethaya *alâmet-i elif,* kesreye *alâmet-i yâ,* zammeye *alâmet-i vav* yazılır ise de Kavâ'id-i Osmâniyyede tafsil olunduğu üzere fetha ile kesre ikişer kısma ve zamme dört kısma münkasım olarak lisânımızda sekiz türlü hareke bulunduğundan pek çok kelimelerin okunuşunda su'ûbet çekiliyor. Meselâ ölmekten *öldü* ile olmaktan *oldu* ve bölmekten *böldü* ile bulmaktan *buldu* ve büzmekten *büzdü* ile bozmaktan *bozdu* ve bildirmekten *bildir* ile geçen yıl ma'nâsına *bıldır* birbirlerinden fark olunamaz. Bu iştibahları def için mukaddimen bazı işâretler vaz'olunmuş idi. Şöyle ki fetha-i hafîfe ile fetha-i sakîle beynini fark için öteden beri ola geldiği misilli sakîlelerde bir **elif** yazılır (bal) بال gibi ve eğer **elif** fetha-i sakîle ile harekelenir ise üzerine med işâreti vaz'olunur (al) آل gibi. Zammeler dahi ˘/ ˆ/ şu iki işâretle bir birinden tefrik olunur. Meselâ (ölmek *öldü,* olmak *oldu,* bölmek *böldü,* bulmak *buldu,* büzmek *büzdü,* bozmak *bozdu*) بوزدى بوزمق بۏزدى بۏزمك بولدى بولمق بۏلدى بۏلمك اولدى اولمق اۏلدى اۏلمك Bu işâretler olur ise **vav** hareke olup onlar olmaz ise harf olur. Meselâ süknâ makaamında (ev) او ile sayt ve şikâr ma'nâsına (av) آو kelimelerinde **vav** harf olup (ö, o, ü, u) اۏ او اۆ اۇ denildikte hareke olur. İşte bu sûretle harekâtın birbirinden tefrik olunmasını Encümen-i Dâniş dahi tasdik ve imzâ (5) etmiştir. Fakat kesre-i hafîfe ile kesre-i sakîlenin birbirinden farkı olduğundan o dahi bir işâret ilâvesine muhtaç olmağla kesre-i sakîleye /ı şöyle bir işâret vaz'olunsa meselâ geçen yıl ma'nâsına (bıldır) بيلدر yazılsa münâsip olacağından şu risâlede îcâbına göre o sûretle tersim olunur.

Zikrolunan sekiz harekeyi mübeyyin cedveldir

	Fetha	kesre	zamme-i mebsûte	zamme-i makbûze
hafîfe	(el, bel) اَلْ بَلْ	(ip, çit) لِپ چِيت	(öz söz) اُوز سُوْز	(düz, yüz) دُوْز يُوْز
sakîle	(al, bal) آل بال	(kır, yıl) قِير يِيل	(ok, tok) اُوق طُوق	(buz, tuz) [9] بُوز طُوز

Bazı harfler meselâ (sin, kâf, kâf-i Fârisî) ك س گ ağır hareke kabul etmeyerek dâimâ hafif harekeler ile kullanılır. (vav, sad, kaf) وصق bi'l-akis ağır harekeler ile kullanılır ve eğer (sin) س ağır hareke ile harekelenecek olsa (ص) **sad** olmak lâzım gelir ve kezâ (sad) ص eğer hafif hareke ile harekelenecek olsa (س) **sin** olmak lâzım gelir. Ammâ harflerin ekserîsi böyle bir nev'i harekeye mahsus olmayıp hem hafif hem sakil hareke ile kullanılır. Bu vechile mezkûr işâretlere ihtiyaç messeder.

[9] Özgün metinde bu iki kelimenin işareti yanlış kullanılmış.

MUKADDİME

Kaaide-i lisan bir lisânı doğru söyleyip yazmak fennidir. Kaaide-i lisân-ı Osmânî Osmanlı lisânını doğru söyleyip yazmak fennidir. Bu lisan Türkî ve Fârisî ve Arabîden mürekkeptir. Bu lisanda harf otuz ikidir.

ا ب پ ت ث ج چ ح خ د ذ ر ز ژ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك گ ل م ن و ه ی

(6) (ض) **Zad** ekseriyâ (ظ) **za** gibi okunur *mâzî* gibi.(ك) **Kâf** bazen (ن) **nun** gibi söylenip **sağır kâf** denilir ve üzerine üç nokta konur (sana, bana) بڭا سڭا gibi. Harfler harekeye muhtaçtır. Ancak bazen harfin kendi harekesi olup müteharrik denir ve bazen üst taraftaki harfin harekesiyle idâre olunup sâkin denir. Asıl hareke üçtür. *Fetha* yani üstün, *kesre* yani esre, *zamme* yani ötredir. Fetha iki kısımdır. Fetha-i hafîfe (el, bel) اَلْ بَلْ gibi. Fetha-i sakîle (al, bal) آل بال gibi. Kesre dahi iki kısımdır. Kesre-i hafîfe (ip, çit) ايپ چيت gibi. Kesre-i sakîle (kır, yıl) قير ييل gibi. Zamme böyle iki kısımdır ki zamme-i hafîfe ve zamme-i sakîledir. Ancak bunların her birisi dahi ikişer kısma münkasım olarak zamme dört olur. Zamme-i hafîfe-i mebsûta (öz, söz) اوز سوز gibi. Zamme-i hafîfe-i makbûza sayı ma'nâsına olan (üç, yüz) اوچ يوز gibi. Zamme-i sakîle-i mebsûta (ok, tok) اوق طوق gibi. Zamme-i sakîle-i makbûze (buz, tuz) بوز طوز gibi. **Elif, ya, vav** böyle hareke alâmeti olduklarında onlara harf-i imlâ denir ve bazen bunlar Arabî ve Fârisî kelimelerde çekecek harf olup **elif** fethayı, **ya** kesreyi, **vav** zammeyi çeker (âkil, kerîm, makbûl, gedâ, tehî, sebû) عاقل كريم مقبول كدا تهى سبو gibi. Bu sebepten onlara harf-i med dahi denir. **Ha** dahi bazen fetha alâmeti olarak yazılıp ona dahi harf-i imlâ ve **hâ-yı resmiyye** denir (oda, hâne, ibâre) اوطه خانه عباره gibi. Bir kelimenin ibtidâsında hareke-i hafîfe bulunur ise sonraki harekeler dahi hafif olmak lâzımdır (sevmek, istemek, görmek, gülmek) سومك استه مك كورمك كولمك gibi. (inanmak) اينامق maddesi şazdır yani kaaideden hâriç olarak gelmiştir ve eğer kelimenin evvelinde sakil hareke **(7)** bulunur ise sonraki harekeler dahi sakil olmak lâzımdır (almak, satmak, kırmak, sormak, vurmak) آلمق صاتمق قيرمق صورمق اورمق gibi. Teşdit Türkîde kullanılmayıp Arabî ve Fârisî kelimelerde bir harfi iki kere okutturur (Muhammet, Ferruh) مُحَمَّد فَرُّخ gibi. Harfler iki kısımdır. Biri kendinden sonraki harfe bitişmeyen harfler olup harf-i infisâl denir. Bunlar (elif, dal, zel, re, ze, je,

vav) ادذرزژو harfleridir. Diğeri kendinden sonraki harfe bitişen harfler olup harf-i ittisâl denir. Bunlar bâkî harflerdir. Zikrolunan hurûf-u hecâdan kelimeler terekküp eder. Kelime ağızdan çıkıp bir ma'nâyı ifâde eden şey'dir. Kelimeler dokuz nev'dir isim, sıfat, zamir, ism-i işâret, mübhemat, masdar fiil, fer'-i fiil, edevat. Bunların her birisi bir bapta beyan olunur.

BÂB-I EVVEL İSİM BEYÂNINDADIR

İsim şahıstan yâhut şeyden haber veren kelimedir *Ahmet* ve *kalem* gibi ki *Ahmet* bir şahsın adı olup ondan haber verir. *Kalem* dahi yazı yazılacak şeyden haber verir. İsimler müfret yâhut cem olur. Müfret bir şahıstan yâhut bir şeyden haber verir. Geçen misâller gibi. Cem birden ziyâde şahıstan yâhut şeyden haber verir ki her müfredin âhirine *lAr* getirildikte cem'olur *kâtipler, mektuplar, hâneler, evler* gibi. İsimlerin dört hâli vardır. Evvelkisi mücerret hâlidir ki isim kendi hâli üzere kullanılıp mübtedâ yâhut haber olur. Nitekim *İstanbul payitahttır* dediğimizde *İstanbul* mübtedâ *payitaht* haber olur. İkincisi mef'ûlün bihtir ki ismin âhiri meksur kılınıp alâmet olarak **ya** yazılır. *Kitabı severim* denildikte (8) *kitap* lâfzı gibi. Üçüncüsü mef'ûlün ileyhtir ki ismin âhiri meftuh kılınıp alâmet olarak **hâ-yı resmiyye** yazılır. *Derse çalış* denildikte *ders* lâfzı gibi ve eğer ismin âhirinde harf-i imlâ bulunursa bu iki sûrette dahi bir **ya** ziyâde kılınır. *Sahrâyı dolaştım, bahçeye girdim* gibi. Dördüncüsü izâfet hâlidir. İzâfet bir ismi bir isme rabtetmektir ki birine muzaf ve diğerine muzâfun ileyh denilir. Muzâfun ileyhin âhirine **sağır kâf** getirilerek takdim olunur ve muzâfın âhiri meksur kalınarak te'hir kılınır. Nitekim *İstanbulun zevki* dediğimizde *İstanbul* muzâfun ileyh ve *zevk* muzaf olur ve eğer muzâfun ileyhin âhirinde harf-i imlâ bulunur ise bir **nun** ziyâde kılınır. *Odanın içi* ve *havanın letâfeti* gibi ve eğer muzâfın âhirinde harf-i imlâ bulunur ise bir **sin** ziyâde kılınır. *Evin odası, çayırın safâsı* gibi. Fakat *su* lâfzı şaz olup muzaf oldukta *suyu* muzâfun ileyh oldukta *suyun* denir ve bazen kaaidece *sunun* dahi denir. Zikrolunan ahvâl-i erba'anın tafsîli bu cedvelden malûm olur.

İzâfet

	Mücerret	Mef'ûlün bih	Mef'ûlün ileyh	Muzâfun ileyh	Muzaf
	kitap	kitabı	kitaba	kitabın	cildi
	oda	odayı	odaya	odanın	kapısı
	gedâ	gedâyı	gedâya	gedânın	efendisi
(9)	efendi	efendiyi	efendiye	efendinin	safâsı
	kapı	kapıyı	kapıya	kapının	halkası

Âhirinde **kaf** olan Türkî isimlerde **kaf** harekelendiği vakit **gayına** tebdil olunur. Nitekim *ayak* lâfzında *ayağı, ayağa, ayağın* denilir. Bazen muzâfun ileyhten **sağır kâf** hazf olunup muzâfın kesresiyle iktifâ olunur *kitap cildi, bahçe safâsı, efendi bendesi, yalı bekçisi, oda kapısı* gibi. Aslı Fârisî ve Arabî olan isimlerde bazen kaaide-i Fârisiyye üzere dahi izâfet cârî olur. Şöyle ki muzâfa bir esre verilerek takdim ve muzâfun ileyh te'hir olunur *cild-i kitap, kenâr-ı bağ* gibi ki *kitabın cildi* ve *bâğın kenârı* demektir ve eğer muzâfın âhirinde **hâ-yı resmiyye** yâhut **ya** bulunur ise âhirine **hemze** getirilir (meyve-i bağ, vâlî-i belde) میوهٔ باغ والیٔ بلده gibi ve eğer **elif** yâhut **vav** bulunur ise **ya** getirilir (safâ-yı bağ, rû-yı dost) صفای باغ روی دوست gibi ki bağ safâsı ve dostun yüzü demektir. Bu kaaide asıl Türkî kelimelerde cârî olmaz. Meselâ *çiftlik-i vâlî, oda-i hâne* denilemez.

BÂB-I SÂNÎ SIFAT BEYÂNINDADIR

Sıfat bir ismin hâl ve keyfiyetini bildirmek için o ismin yanına getirilen kelimedir. O isme dahi mevsuf denilir *siyah at, güzel araba* gibi ki *siyah* ve *güzel* sıfat ve *at* ile *araba* mevsuf olur. Kaaide-i Türkiyyece sıfat dâimâ mevsuftan evvel getirilir ve mevsuf cem'olsa bile sıfat yine müfret kullanılır *güzel evler, mürtefi yerler* gibi. Fârisî sıfatlar Fârisî isimlere rabtolunduklarında Fârisî kaaidesi üzere terkip olunmak dahi câiz olur. Şöyle ki izâfet sûretinde olduğu gibi mevsûfa (10) bir esre verilerek takdim ve sıfat te'hir olunur *esb-i siyah* ve *hâne-i dil-güşâ* ve *sadâ-yı bed* gibi ki *siyah at* ve *ferahlı hâne* ve *fenâ sadâ* demektir. Arabî kelimeler dahi bu kaaidece sıfat ve mevsuf olurlar. Ancak Arabîde müzekker yani erkek ve mü'ennes yani dişi i'tibârî olup mevsuf mü'ennes oldukta sıfat dahi mü'ennes getirilir. Bunda kaaide odur ki karı isimleri mü'ennestir *imre'e* gibi ve âhirinde **hâ-yı resmiye** yâhut **ta** olan isimler dahi mü'ennes i'tibar olunur *tezkire* ve *sahâbet* gibi. İşte bu mü'ennes isimler mevsuf olduklarında sıfatları dahi âhirine **ha** ilâvesiyle mü'ennes kılınır. Meselâ *imre'e-i hasene* ve *tezkire-i sâmiye* ve *sahâbet-i âliye* denilir *imre'e-i hasen* ve *tezkire-i sâmî* ve *sahâbet-i âlî* denilmez. Bu dahi Arabî isimlere mahsus olup Türkî ve Fârisîde mü'ennes-i i'tibârî yoktur ve bu cihetle âhirinde **hâ-yı resmiye** bulunan Fârisî isimler mü'ennes sayılmaz. Meselâ *hâne-i vâsi* denilip *hâne-i vâsi'a* denilmez. Arabîde cem'ler dahi mü'ennes i'tibar olunduklarından cem'lerin sıfatları ekseriyâ mü'ennes getirilir *etibbâ-yı meşhûre, mekâtîb-i vâride* gibi ki meşhur tabipler ve gelen mektuplar demektir. Bu bahsin tafsîli Kavâ'id-i Osmâniyyededir.

BÂB-I SÂLİS ZAMİR BEYÂNINDADIR

Zamir ismin yerini tutan kelimedir *o, sen, ben* gibi ki *o* denildikte her kim murat ise onun ve *sen* denildikte hitap olunan adamın ve *ben* denildikte söyleyen adamın adı söylenmiş gibi olur. Zamir üç kısımdır gaaip, muhâtap, mütekellimdir ki gaaip *o*, muhâtap *sen*, mütekellim *ben*, olup cem'lerinde *onlar, siz, biz* denilir. Bunlarda **(11)** dahi ahvâl-i erba'a cârî olur. Ancak muzâfun ileyhin mütekellimlerinde **sağır kâf** yerine **mim** getirilir. Muzâfın dahi gaaipleri isim gibidir. Ammâ muhâtaplariyle mütekellimleri isimlere uymaz. Nitekim şu cedvelden ma'lûm olur.

İzâfet

Mücerret	Mef'ûlün bih	Mef'ûlün ileyh	Muzâfun ileyh	Muzaf
o	onu	ona	onun	kitabı
sen	seni	sana	senin	kitabın
ben	beni	bana	benim	kitabım
onlar	onları	onlara	onların	kitabı
siz	sizi	size	sizin	kitabınız
biz	bizi	bize	bizim	kitabımız

Muzafta dahi ahvâl-i erba'a cârî olup tafsîli şu cedvelden ma'lûm olur.

Mücerret	Mef'ûlün bih	Mef'ûlün ileyh	Muzâfun ileyh
kitabı	kitabını	kitabına	kitabının
kitabın	kitabını	kitabına	kitabının
kitabım	kitabımı	kitabıma	kitabımın
kitabınız	kitabınızı	kitabınıza	kitabınızın
kitabımız	kitabımızı	kitabımıza	kitabımızın

Bu cedvel âhirinde harf-i ittisal olan muzafların emsilesi olup âhirinde harf-i infisal olanların hâli dahi şu gelecek cedvelden ma'lûm olur.

(12) *emri*	emrini	emrine	emrinin

emrin	emrini	emrine	emrinin
emrim	emrimi	emrime	emrimin
emriniz	emrinizi	emrinize	emrinizin
emrimiz	emrimizi	emrimize	emrimizin

Bazıları **mim** ile **sağır kâf**ın harekelendiği yerlerde umûmen bir **ya** yazarlar. (emriniz, emrimiz, emrini, emrine, emrimi, emrime) امريمه امريمى امريكْه امريمز امريكْز امريكْى gibi ve bazılar dahi ittisâl sûretinden fark etmeyip gaaip sûretinin mef'ûlleriyle muzâfun ileyhinde bile **ya**yı hazf ile (emrini, emrine, emrinin)امرنك امرنه امرنى yazarlar. Lâkin ekseriyâ kullanılan sâbık cedveldeki sûretlerdir. Âhirinde harf-i imlâ bulunan muzafların ahvâli dahi böylece olup tefâsîli işbu cedvellerden ma'lûm olur.

Âhirinde **hâ-yı resmiye** olanların misâlleri

hânesi	hânesini	hânesine	hânesinin
hânen	hâneni	hânene	hânenin
hânem	hânemi	hâneme	hânemin
hâneniz	hânenizi	hânenize	hânenizin
hânemiz	hânemizi	hânemize	hânemizin

Âhirinde **elif** olanların misâlleri

	safâsı	safâsını	safâsına	safâsının
(13)	*safan*	safânı	safâna	safânın
	safam	safâmı	safâma	safâmın
	safânız	safânızı	safânıza	safânızın
	safâmız	safâmızı	safâmıza	safâmızın

Âhirinde **ya** olanların misâlleri

yalısı	yalısını	yalısına	yalısının
yalın	yalını	yalına	yalının
yalım	yalımı	yalıma	yalımın
yalınız	yalınızı	yalınıza	yalınızın

yalımız	yalımızı	yalımıza	yalımızın

Müfred-i mütekellim ile müfred-i muhâtabın mücerretlerinde **mim** ile **kâf** sâkin olduğundan kelimenin âhirindeki **ya** bu vechile hazf olunur. Ammâ bazılar bunlarda dahi **ya**yı hazf etmeyerek (yalın, yalım) يالیم يالیڭ ve kezâ (efendin, efendim) افندیم افندیڭ yazarlar.

Âhirinde **vav** olanların misâlleri[10]

kapusu	kapusunu	kapusuna	kapusunun
kapun	kapunu	kapuna	kapunun
kapum	kapumu	kapuma	kapumun
kapunuz	kapunuzu	kapunuza	kapunuzun
kapumuz	kapumuzu	kapumuza	kapumuzun

[10] Sonunda **vav** olan kelimelere örnek olarak verilen *kapu* kelimesi bu dönemde *kapı* şekline girmişti. Bu sebeple bu kelimenin geçtiği diğer yerlerde *kapı* okunuşu tercih edilmiştir.

(14) BÂB-I RÂBİ İSM-İ İŞÂRET BEYÂNINDADIR

İsm-i işâret kendisiyle bir şeye işâret olunan kelimedir ki *bu* ve *şu* lâfızları olup cem'lerinde *bunlar* ve *şunlar* denilir. Bunlarda dahi ahvâl-i erba'a cârî olup tafsîli şu cedvelden ma'lûm olur.

Mücerret	Mef'ûlün bih	Mef'ûlün ileyh	Muzâfun ileyh
bu, şu	bunu, şunu	buna, şuna	bunun, şunun
bunlar, şunlar	bunları, şunları	bunlara, şunlara	bunların, şunların

BÂB-I HÂMİS MÜBHEMAT BEYÂNINDADIR

Mübhemat belli etmeyerek bir şahsı yâhut bir şeyi iş'ar eden kelimelerdir. Bunların tafsîli Kavâ'id-i Osmâniyyededir. Burada fakat meşhur olanları beyan olunur. *Kendi* başkası karışmayarak bir şahsı yâhut bir şeyi iş'ar eder. Nitekim *filân bunu kendi yaptı* denilir ki *başkası karışmayarak yaptı* demek olur.

Sûret-i tasrîfi budur

kendi	kendiler	kendin	kendiniz	kendim	kendimiz

Bazen **vav** ile (kendü) كندوْ yazılır. Fârisîde bu ma'nâya *hod* kelimesi kullanılır. Nitekim *re'y-i hodiyle* denilir ki *kendi re'yiyle* demektir. Arabîden bu makamda *bizzat* ve *bi'n-nefs* lâfızları kullanılır. Nitekim *filân bunu bizzat* yâhut *bi'n-nefs yaptı* denilir ki *kendi yaptı* demek olur. *Kim* bir şahıstan sual içindir. *Kim geldi* gibi yâhut ale'l-umum bir şahsı iş'ar (15) eder. *Kim gelirse gelsin* gibi. Cem'inde *kimler* denilir. *Ne* bir şeyden sual için *nedir ne oldu* gibi yâhut ale'l-umum bir şeyi iş'ar eder. *Ne olursa olsun* gibi. Cem'inde *neler* denilir. *Kaç* bir sayıdan sual içindir *sa'at kaçtır* gibi yâhut ale'l-umum bir sayı iş'ar eder *kaç olursa olsun* gibi. Fârisîde *çend* kullanılır *çend def'a* gibi ki *kaç def'a* demektir.

BÂB-I SÂDİS MASDAR BEYÂNINDADIR

Masdar bir işin ismi olup âhiri *mek* yâhut *mak* olur. Bunda kaaide odur ki harekesi hafif olan masdarların âhiri *mek* olur *sevmek, silmek, sönmek, sürmek* gibi ve harekesi sakil olan masdarların âhiri *mak* olur *atmak, kırmak, sormak, bulmak* gibi. Bu *mek* ile *mak* edât-ı masdar olup onlar atıldıkta kelimenin madde-i asliyyesi kalır. Bu madde-i asliyye türlü sûretlere girerek fiiller ve fer'-i fiiller hâsıl olur ve o sûretlere sıyga denilir. Nitekim aşağıda gelecektir. Bu cihetle gerek fiillerin ve gerek fer'-i fiillerin aslı masdar olup cümlesi ondan teşa'up eder bu edât-ı masdarın mâ-kabli ekseriyâ sâkin olur *sevmek, yazmak* gibi ve bazen meksur olup kesreye alâmet olarak **ya** yazılır (erimek, acımak) آجیمق اریمك gibi ve bazen mazmum olup alâmet olarak **vav** yazılır (yürümek, okumak) یۏرۏمك اوقومق gibi ve bazen meftuh olup eğer fethası sakil olursa ona alâmet olarak **elif** yazılır (aramak, ağlamak) آرامق اغلامق gibi ve eğer fethası hafif olursa ona alâmet olarak **hâ-yı resmiye** yazılır (16) (ödemek, üremek) اۏده مك اۏره مك gibi bu **ha** bazen ihtisar için hazf olunur (eylemek, söylemek) ایلمك سۏیلمك gibi. Lâkin eğer kelimenin okunmasında iştibah vâki' olacak olur ise o vakit hanın hazfı câiz olmaz. Meselâ (bezemek) بزه مك lâfzından eğer **ha** hazf olunacak olsa usanmak ma'nâsına olan *bezmek* gibi okunur. Velhâsıl bu hurûf-ı imlâ kelimeyi okutturmak için bir nev'i hareke olup îcâbına göre bazen yazılır ve bazen yazılmaz. Meselâ *düzelmek* gibi okunmasın diye *düzlemek* masdarında **ha** yazılmak ve *düzülmek* masdarında **lâm**-dan evvel **vav** yazılmak lâzımdır. Ammâ *söylemek* masdarı **hasız** *bozulmak* masdarı **vavsız** yazılabilir. Zîrâ ikisinde dahi diğer kelimeye iştibah yoktur. Masdarlar iki kısımdır. Kısm-ı evvel mücerret masdarlardır. Masdar-ı mücerret madde-i asliyyesinde sonradan katılma harf olmayan masdardır. Bu da ya sünâ'î ya sülâsî yâhut rübâ'îdir. Zîrâ madde-i asliyyesi okunuşta ya iki harflidir *gelmek, gitmek, almak, satmak* gibi buna sünâ'î denir yâhut üç harflidir *söylemek, istemek, usanmak, ağlamak* gibi buna sülâsî denir yâhut dört harflidir *aktarmak, bağışlamak* gibi buna rübâ'î denir. Fakat *demek, komak, yumak, yemek* masdarları şaz olarak birer harfli gelmişlerdir. Masdar-ı mücerredenin bazısı lâzım ve bazısı müte'addîdir. Zîrâ masdarın ma'nâsı fâilin hâli olup gayrisine dokunmaz ise mef'ûl iktizâ etmeyip lâzım olur *yatmak, okumak* gibi ve eğer gayrisine dokunur bir iş olur ise o vakit mef-'ûl iktizâ edip müte'addî (17) olur *kâğıdı kesmek, kalemi kırmak* gibi. Bazı masdar-

lar iki mef'ûle müte'addî olur *kitabı hocaya vermek* gibi. Masdarın ma'nâsı böyle fâilin işi olduğu haysiyetle mülâhaza olunur ise ma'lûm denir ve eğer fâilinden kat'-ı nazarla mef'ûle müte'allik olması haysiyetle mülâhaza olunur ise mechul denir *kâğıt kesilmek, mektup yazılmak, mektebe gidilmek* gibi. Ma'lûmları mechul kılmanın kaaidesi odur ki eğer edât-ı masdarın mâ-kabli sâkin olup **lâm** olmaz ise bir **lâm** ilâvesiyle mechul olur sevmek *sevilmek*, kırmak *kırılmak*, çekmek *çekilmek*, asmak *asılmak* gibi ve eğer edât-ı masdarın mâ-kabli **lâm** yâhut müteharrik olur ise **nun** ile mechul olur bilmek *bilinmek*, söylemek *söylenmek*, çiğnemek *çiğnenmek*, aramak *aranmak*, acımak *acınmak*, komak *konmak*, okumak *okunmak* gibi. Şaz olarak *eylemek* lâfzının mechûlünde *olunmak* denir *demek* lâfzının mechûlünde kaaidece *denmek* geldiği gibi. Şâz olarak *denilmek* dahi gelir. Kısm-ı sânî mezîdün fih olan masdarlardır. Masdar-ı mezîdün fih madde-i asliyyesinde sonradan katılma harf bulunan masdarlardır. Bunlar dahi dört nev'dir nev'-i evvel mutâva'at fiilleridir ki edât-ı masdardan evvel bir **nun** ilâve olunur çekmek *çekinmek*, sarmak *sarınmak*, örtmek *örtünmek*, görmek *görünmek*, bezemek *bezenmek*, aramak *aranmak* gibi. Bu sûrette **nun** ile mechul kılınan masdarların mechulleriyle mutâva'at sûretleri birbirine müşâbih olup ma'nâca fark olunur. Şöyle ki eğer fâiline nisbet olunur ise mutâva'at ve eğer fâili terk olunarak mef'ûle nisbeti i'tibar olunur ise mechul olur. Meselâ *bir adam kendi kendine yıkanmak* mutâva'at ve *esvap yıkanmak* mechul olur. Nâdir olarak (18) edât-ı masdarın mâ-kabli sâkin olan yerlerde dahi **lâm** ile mutâva'at yapılır ve bu sûrette dahi mechûle müşâbih olup ma'nâca fark olunur. Meselâ ağaç hakkında *dikilmek* denirse mechul olur. Bir adam hakkında *ayak üzerinde dikilmek* denirse mutâva'at olur *sokulmak, yığılmak, yayılmak* dahi böyledir. Nev'-i sânî iştirâk ma'nâsını ifâde için kendisine **şin** ilâve kılınmış olan masdardır vurmak *vuruşmak*, kaçmak *kaçışmak* gibi *kavga etmek* ma'nâsına *çekişmek* dahi bu kabildendir. Şaz olarak *dokunmak* lâfzında **nun** sâkıt olarak *tokuşmak* denir ve bazen bu **şin, nun** gibi mutâva'at ma'nâsını ifâde eder savmak *savuşmak*, katmak *katışmak* gibi. Nev'-i sâlis kendisine edât-ı ta'diye ilâve olunan masdarlardır. Edât-ı ta'diye **ta** harfiyle *dIr* lâfzıdır ki lâzımı müte'addî ederler uyumak *uyutmak*, gezmek *gezdirmek* gibi ve eğer kelime zâtında müte'addî ise bir kat daha müte'addî olur okumak *okutmak*, açmak *açtırmak* gibi. Bunda kaaide odur ki edât-ı masdarın mâ-kabli müteharrik olan yerlerde **ta** getirilir çiğnemek *çiğnetmek*, aramak *aratmak*, okşamak *okşatmak*, ayıklamak *ayıklatmak*, erimek *eritmek*, okumak *okutmak* gibi. Fakat bir harfli olan maddelerde *dIr* getirilir demek *dedirmek*, yemek *yedirmek* gibi ve kezâ edât-ı masdarın mâ-kabli sâkin olan yerlerde *dIr* getirilir gezmek *gezdirmek*, sarmak *sardırmak*, özenmek *özendirmek*, titsinmek *tit-*

sindirmek gibi. Fakat edât-ı masdarın mâ-kabli **ra** yâhut **lâm** olan sülâsî ve rübâ'îlerde yine **ta** getirilir oturmak *oturtmak*, çıldırmak *çıldırtmak*, azalmak *azaltmak*, eksilmek *eksiltmek* gibi ve bir derece daha **(19)** müte'addî kılınmak istenirse **ta** ile müte'addî olana *dIr* ve *dIr* ile müte'addî olana **ta** ilâve olunur *okutturmak, gezdirtmek* gibi. Nev'-i râbi'a isimlerin âhirine **lâm-ı meftûha** ba'dehu edât-ı masdar ilâvesiyle yapılan masdarlardır *tellemek, pullamak* gibi *başlamak* dahi böyledir. Müte-'addîleri dahi kaaide-i sâbıka üzere *telletmek, pullatmak* gelir ve eğer **lâm**dan sonra **nun** getirilir ise mechul olur *tellenmek, pullanmak* gibi. Mutâva'at sûreti dahi böyledir *evlenmek, kederlenmek* gibi ve bazen sıfatlar dahi böyle **lâm** ve **nun** ile masdar olur *hastalanmak* gibi ve bazen **nun** yerine **şin** gelir ve bu sûret ekseriyâ sıfatlarda cârî olur *iyileşmek, hoşlaşmak* gibi ve bazen iştirak için **şin** getirilir ellemek, *elleşmek* gibi. Gerek masâdır-ı mücerrede ve gerek masâdır-ı mezîdün fîhâ diğer bir kelime ile terekküp ederek masâdır-ı mürekkebe yapılır *aç kalmak, ateş yakmak, ziyâ vermek* gibi ve ekseriyâ bu sûretle Fârisî ve Arabî kelimeler ef'âl-i âmmece terekküp ederek masâdır-ı mürekkebe yapılır. Ef'al-i âmme *olmak, etmek, eylemek, kılmak* maddeleri olup *olmak* lâzım diğerleri müte'addî hükmündedir *mesrur olmak, yardım etmek, naz eylemek, i'âne kılmak* gibi *yapmak* maddesi dahi böyle müte'addî hükmünde tutularak ef'âl-i âmmeden olup bazı isimler ile terekküp eder *köşk yapmak, hâne yapmak, kitap yapmak* gibi *bulunmak* dahi *olmak* makaamında kullanılır *hazır bulunmak, uyanık bulunmak* gibi. Bazen edât-ı masdara te'kit için hafiflerde *lik* sakillerde *lık* ilâve olunur *sevmeklik, yazmaklık* gibi ve bazen tahfif için (kâf) ك ile (kaf) ق hazf olunur *sevme, yazma* gibi. Asıl masdarın muzâfı ve muzâfun ileyhi gelmeyip **(20)** izâfet makaamında yalnız te'kîdî ile tahfîfî kullanılır. Nitekim şu cedvellerden ma'lûm olur.

Masdarın ahvâl-i erba'asını mübeyyin cedveldir

Mücerret	Mef'ûlün bih	Mef'ûlün ileyh	Muzâfun ileyh
sevmek	sevmeği	sevmeğe	-
sevmeklik	sevmekliği	sevmekliğe	sevmekliğin
sevme	sevmeyi	sevmeye	sevmenin
yazmak	yazmağı	yazmağa	-
yazmaklık	yazmaklığı	yazmaklığa	yazmaklığın
yazma	yazmayı	yazmaya	yazmanın

Masdar-ı muzaf cedvelidir

	hafif		**sakil**	
	te'kîdî	tahfîfî	te'kîdî	tahfîfî
onun	sevmekliği	sevmesi	yazmaklığı	yazması
onların	sevmeklikleri	sevmeleri	yazmaklıkları	yazmaları
senin	sevmekliğin	sevmen	yazmaklığın	yazman
sizin	sevmekliğiniz	sevmeniz	yazmaklığınız	yazmanız
benim	sevmekliğim	sevmem	yazmaklığım	yazmam
bizim	sevmekliğimiz	sevmemiz	yazmaklığımız	yazmamız

Tahfîfîlerde bazen **ha** hazf olunur (sevmesi, yazması, sevmeleri, yazmaları) سومه سی یازمه سی سوملری یازملری gibi ve bazen sakillerde **ha** yerine **elif** yazılır (yazman, yazmanız) یازماك یازماكز gibi. Edât-ı masdar **şine (21)** tebdil olundukta hâsıl-ı masdar olur *geliş, gidiş* gibi. Edât-ı masdarın mâ-kabli müteharrik olan maddelerde bir de **ya** getirilir *söyleyiş, çiğneyiş, arayış, eriyiş, okuyuş* gibi. Masdarlar müsbet ve menfî olur. Müsbet şimdiye dek zikrolunan misâller gibi. Menfî kendisine edât-ı nefy olan **mîm-i meftûha** ilâve kılınan masdarlardır *sevmemek, yazmamak, sevmeyiş, yazmayış* gibi ve bazen **mim**in fethasını beyan için **elif** yazılır ancak münâsip olan bu **elif** sakillerde yazılıp hafiflerde **ha** yazılmaktır (sevmemek, yazmamak, sevmeyiş, yazmayış) یازمامق سومه یش یازما یش سومه مك gibi. Zîrâ **hâ-yı resmiye** ekseriyâ fetha-i hafîfeye ve bazen fetha-i sakîleye alâmet olur. Ammâ **elif** dâimâ fetha-i sakîleye alâmet olarak yazılır.

BÂB-I SÂBİ FİİL BEYÂNINDADIR

Fiil üç zamandan birinde vâki işe delâlet eden kelimedir *geldi, geliyor, gelecek* gibi. Fiillerin sıygaları iki kısımdır ki basit sıygalar ve mürekkep sıygalardır. Basit sıygalar yalnız madde-i asliyyenin hey'etinin değişmesiyle hâsıl olur. Bunların emsile-i muttaridesiyle berâber emsile-i muhtelifesi burada beyan olunur.

Masdar-ı hafîfin müsbet ile menfîsi bir yerde olarak sûret-i tasrîfi:

Ma'lûm

sevmek	sevmemek

(22) Mâzî-i şuhûdî

emsile-i muttaride	*muhtelife*	
müfred-i gaaip	sevdi	sevmedi
cem'-i gaaip	sevdiler	sevmediler
müfred-i muhâtap	sevdin	sevmedin
cem'-i muhâtap	sevdiniz	sevmediniz
müfred-i mütekellim	sevdim	sevmedim
cem'-i mütekellim	sevdin	sevmedin

Mâzî-i naklî

sevmiş	sevmemiş
sevmişler	sevmemişler
sevmişsin	sevmemişsin
sevmişsiniz	sevmemişsiniz
sevmişim	sevmemişim
sevmişiz	sevmemişiz

Muzâri

sever	sevmez

severler	sevmezler
seversin	sevmezsin
seversiniz	sevmezsiniz
severim	sevmem
severiz	sevmeyiz

Hâl

seviyor	sevmiyor
seviyorlar	sevmiyorlar
seviyorsun	sevmiyorsun
seviyorsunuz	sevmiyorsunuz
seviyorum	sevmiyorum
seviyoruz	sevmiyoruz

İstikbal

sevecek	sevmeyecek
sevecekler	sevmeyecekler
seveceksin	sevmeyeceksin
seveceksiniz	sevmeyeceksiniz
seveceğim	sevmeyeceğim
seveceğiz	sevmeyeceğiz

Fi'l-i vücûbî

sevmeli	sevmemeli
sevmeliler	sevmemeliler
sevmelisin	sevmemelisin
sevmelisiniz	sevmemelisiniz
sevmeliyim	sevmemeliyim
sevmeliyiz	sevmemeliyiz

Fi'l-i iltizâmî

(23) seve	sevmeye
seveler	sevmeyeler
sevesin	sevmeyesin
sevesiniz	sevmeyesiniz
seveyim	sevmeyeyim

	sevelim	sevmeyelim	
Emr-i gaaip		**Emr-i hâzır**	
müfret	cem	müfret	cem
sevsin	sevsinler	sev	sevin
sevmesin	sevmesinler	sevme	sevmeyin

Emr-i hâzırın cem'inde bazen bir de **za** getirilir *seviniz, sevmeyiniz* gibi.

Mechul

sevilmek	sevilmemek
Mâzî-i şuhûdî	
sevildi	sevilmedi
sevildiler	sevilmediler
sevildin	sevilmedin
sevildiniz	sevilmediniz
sevildim	sevilmedim
sevildik	sevilmedik
Mâzî-i naklî	
sevilmiş	sevilmemiş
sevilmişler	sevilmemişler
sevilmişsin	sevilmemişsin
sevilmişsiniz	sevilmemişsiniz
sevilmişim	sevilmemişim
sevilmişiz	sevilmemişiz
Muzâri	
sevilir	sevilmez
sevilirler	sevilmezler
sevilirsin	sevilmezsin
sevilirsiniz	sevilmezsiniz

sevilirim	sevilmem
seviliriz	sevilmeyiz

Hâl

(24) seviliyor	sevilmiyor
seviliyorlar	sevilmiyorlar
seviliyorsun	sevilmiyorsun
seviliyorsunuz	sevilmiyorsunuz
seviliyorum	sevilmiyorum
seviliyoruz	sevilmiyoruz

İstikbal

sevilecek	sevilmeyecek
sevilecekler	sevilmeyecekler
sevileceksin	sevilmeyeceksin
sevileceksiniz	sevilmeyeceksiniz
sevileceğim	sevilmeyeceğim
sevileceğiz	sevilmeyeceğiz

Fi'l-i vücûbî

sevilmeli	sevilmemeli
sevilmeliler	sevilmemeliler
sevilmelisin	sevilmemelisin
sevilmelisiniz	sevilmemelisiniz
sevilmeliyim	sevilmemeliyim
sevilmeliyiz	sevilmemeliyiz

Fi'l-i iltizâmî

sevile	sevilmeye
sevileler	sevilmeyeler
sevilesin	sevilmeyesin
sevilesiniz	sevilmeyesiniz
sevileyim	sevilmeyeyim
sevilelim	sevilmeyelim

Emr-i gaaip		Emr-i hâzır	
müfret	cem	müfret	cem
sevilsin	sevilsinler	sevil	sevilin
sevilmesin	sevilmesinler	sevilme	sevilmeyin

Masdar-ı sakîlin kezâlik müsbet ile menfîsi bir yerde olarak sûret-i tasrîfi.

Ma'lûm

yazmak	yazmamak
Mâzî-i şuhûdî	
yazdı	(25) yazmadı
yazdılar	yazmadılar
yazdın	yazmadın
yazdınız	yazmadınız
yazdım	yazmadım
yazdık	yazmadık
Mâzî-i naklî	
yazmış	yazmamış
yazmışlar	yazmamışlar
yazmışsın	yazmamışsın
yazmışsınız	yazmamışsınız
yazmışım	yazmamışım
yazmışız	yazmamışız
Muzâri	
yazar	yazmaz
yazarlar	yazmazlar
yazarsın	yazmazsın
yazarsınız	yazmazsınız
yazarım	yazmam

yazarız	yazmayız

Hâl

yazıyor	yazmıyor
yazıyorlar	yazmıyorlar
yazıyorsun	yazmıyorsun
yazıyorsunuz	yazmıyorsunuz
yazıyorum	yazmıyorum
yazıyoruz	yazmıyoruz

İstikbal

yazacak	yazmayacak
yazacaklar	yazmayacaklar
yazacaksın	yazmayacaksın
yazacaksınız	yazmayacaksınız
yazacağım	yazmayacağım
yazacağız	yazmayacağız

Fi'l-i vücûbî

yazmalı	yazmamalı
yazmalılar	yazmamalılar
yazmalısın	yazmamalısın
yazmalısınız	yazmamalısınız
yazmalıyım	yazmamalıyım
yazmalıyız	yazmamalıyız

Fi'l-i iltizâmî

yaza	yazmaya
yazalar	yazmayalar
yazasın	yazmayasın
yazasınız	yazmayasınız
yazayım	yazmayayım
yazalım	yazmayalım

(26) Emr-i gaaip		Emr-i hâzır	
müfret	cem	müfret	cem
yazsın	yazsınlar	yaz	yazın
yazmasın	yazmasınlar	yazma	yazmayın

Mechul

yazılmak	yazılmamak

Mâzî-i şuhûdî

yazıldı	yazılmadı
yazıldılar	yazılmadılar
yazıldın	yazılmadın
yazıldınız	yazılmadınız
yazıldım	yazılmadım
yazıldık	yazılmadık

Mâzî-i naklî

yazılmış	yazılmamış
yazılmışlar	yazılmamışlar
yazılmışsın	yazılmamışsın
yazılmışsınız	yazılmamışsınız
yazılmışım	yazılmamışım
yazılmışız	yazılmamışız

Muzâri

yazılır	yazılmaz
yazılırlar	yazılmazlar
yazılırsın	yazılmazsın
yazılırsınız	yazılmazsınız
yazılırım	yazılmam
yazılırız	yazılmayız

Hâl

yazılıyor	yazılmıyor
yazılıyorlar	yazılmıyorlar
yazılıyorsun	yazılmıyorsun
yazılıyorsunuz	yazılmıyorsunuz
yazılıyorum	yazılmıyorum
yazılıyoruz	yazılmıyoruz

İstikbal

(27) yazılacak	yazılmayacak
yazılacaklar	yazılmayacaklar
yazılacaksın	yazılmayacaksın
yazılacaksınız	yazılmayacaksınız
yazılacağım	yazılmayacağım
yazılacağız	yazılmayacağız

Fi'l-i vücûbî

yazılmalı	yazılmamalı
yazılmalılar	yazılmamalılar
yazılmalısın	yazılmamalısın
yazılmalısınız	yazılmamalısınız
yazılmalıyım	yazılmamalıyım
yazılmalıyız	yazılmamalıyız

Fi'l-i iltizâmî

yazıla	yazılmaya
yazılalar	yazılmayalar
yazılasın	yazılmayasın
yazılasınız	yazılmayasınız
yazılayım	yazılmayayım
yazılalım	yazılmayalım

Emr-i gaaip		**Emr-i hâzır**	
müfret	cem	müfret	cem
yazılsın	yazılsınlar	yazıl	yazılın
yazılmasın	yazılmasınlar	yazılma	yazılmayın

Müfred-i muhâtaplarda bulunan (sIn) سين lâfzından bazen **ya** hazf olunarak سن yazılır (seversin, yazmalısın) سورسن يازمليسن gibi. Hâl sıygalarında bazen **ha** hazf olunarak meselâ (seviyor, yazıyor, söylüyor, yazılıyor, kullanılır) سويور يازيور سويليور يازيليور قوللانيلور gibi masdarlarda olduğu gibi fiil sıygalarında dahi bazen edât-ı nefy olan **mim**den sonra hafiflerde **ha** sakillerde **elif** yazılır (sevmemiş, sevmiyor, sevmemeli, yazmamış, yazmıyor, yazmamalı) سومه مش سومه يور سومه ملى يازمامش يازمايور يازماملى gibi. Sâirleri dahi buna kıyas oluna. Fi'l-i vücûbînin cem'-i gaaipleri ekseriyâ edât-ı haber olan *DIr* ile kullanılır *sevmelidirler, yazmalıdırlar* gibi. Şimdiye dek zikrolunan sıygalar edât-ı masdarın **(28)** mâ-kabli sâkin olanların misâlidir. Müteharrik olanların sûret-i tasrîfi dahi böyle olup onların yalnız emsile-i muhtelifesi yani müfred-i gaaip sıygalarının ma'lûm ve mechul ve müsbet ve menfîsi ayrı ayrı beyan olunur.

Müteharrik olanların sûret-i tasrîfi:[11]

Masdar-ı ma'lûm müsbet			*bellemek*	
Mâzî-i şuhûdî	Mâzî-i naklî	Muzâri	Hâl	İstikbal
belledi	bellemiş	beller	belliyor	belleyecek

Fi'l-i vücûbî	Fi'l-i iltizâmî	Emr-i gaaip	Emr-i hâzır
bellemeli	belleye	bellesin	belle

Menfîsi			*bellememek*	
bellemedi	bellememiş	bellemez	bellemiyor	bellemeyecek
bellememeli	bellemeye	bellemesin		

[11] Bu başlık özgün metinde yoktur.

Masdar-ı mechul müsbet *bellenmek*

bellendi	bellenmiş	bellenir	belleniyor	bellenecek
bellenmeli	bellene	bellensin	bellen	

Menfîsi *bellenmemek*

bellenmedi	bellenmemiş	bellenmez	bellenmiyor	bellenmeyecek
bellenmemeli	bellenmeye	bellenmesin	bellenme	

Edât-ı masdarın mâ-kabli meftuh olan masdar-ı sakîlin emsile-i muhtelifesi

Masdar-ı ma'lûm müsbet *aramak*

(29) aradı	aramış	arar	arıyor	arayacak
aramalı	araya	arasın	ara	

Menfîsi *aramamak*

aramadı	aramamış	aramaz	aramıyor	aramayacak
aramamalı	aramaya	aramasın	arama	

Masdar-ı mechul müsbet *aranmak*

arandı	aranmış	aranır	aranıyor	aranacak
aranmalı	arana	aransın	aran	

Menfîsi *aranmamak*

aranmadı	aranmamış	aranmaz	aranmıyor	aranmayacak
aranmamalı	aranmaya	aranmasın	aranma	

Edât-ı masdarın mâ-kabli meksur olanların emsile-i muhtelifesi

Masdar-ı ma'lûm müsbet *taşımak*

taşıdı	taşımış	taşır	taşıyor	taşıyacak
taşımalı	taşıya	taşısın	taşı	

Menfîsi *taşımamak*

taşımadı	taşımamış	taşımaz	taşımıyor	taşımayacak
taşımamalı	taşımaya	taşımasın	taşıma	

Masdar-ı mechul müsbet *taşınmak*

(30) taşındı taşınmış taşınır taşınıyor taşınacak
taşınmalı taşına taşınsın taşın

Menfîsi *taşınmamak*

taşınmadı taşınmamış taşınmaz taşınmıyor taşınmayacak
taşınmamalı taşınmaya taşınmasın taşınma

Edât-ı masdarın mâ-kabli mazmum olanların emsile-i muhtelifesi

Masdar-ı ma'lûm müsbet *okumak*

okudu okumuş okur okuyor okuyacak
okumalı okuya okusun oku

Menfîsi *okumamak*

okumadı okumamış okumaz okumuyor okumayacak
okumamalı okumaya okumasın okuma

Masdar-ı mechul müsbet *okunmak*

okundu okunmuş okunur okunuyor okunacak
okunmalı okuna okunsun okun

Menfîsi *okunmamak*

okunmadı okunmamış okunmaz okunmuyor okunmayacak
okunmamalı okunmaya okunmasın okunma

Mürekkep sıygalar

Fi'l-i i'âne ile yapılır. (31) Fi'l-i i'âne masdarı ve sâir sıygaları olmayıp yalnız mâzîleriyle sıyga-i şartiyyesi kullanılan maddedir.

Mâzî-i şuhûdîsi

Müfred-i gaaip	Cem'-i gaaip	Müfred-i muhâtap	Cem'-i muhâtap	Müfred-i mütekellim	Cem'-i mütekellim
idi	idiler	idin	idiniz	idim	idik

Mâzî-i naklîsi

imiş imişler imişsin imişsiniz imişim imişiz

Sıyga-i şartiyyesi

ise iseler isen iseniz isem isek

Yukarıda mezkur olan basit sıygaların müfred-i gaaipleri işbu fi'l-i i'ânenin mâzî-i şuhûdîsiyle terekküp ettikte hikâye fiilleri ve mâzî-i naklîsiyle terekküp ettikte rivâyet fiilleri ve sıyga-i şartiyyesiyle terekküp ettikte ef'âl-i şartiyye hâsıl olur. Fakat besâitin mâzî-i şuhûdîsi fi'l-i i'ânenin mâzî-i naklîsiyle terekküp etmez. Bu sebepten rivâyet-i mâzî-i şuhûdî yoktur. İşbu mürekkep sıygaların emsile-i muttaridesi fi'l-i i'ânenin tasrifiyle olur. O dahi şimdi beyan olunmuş olduğundan mürekkebâtın emsile-i muttaridesini tahrîre hâcet kalmayıp onların yalnız emsile-i muhtelifesi beyan olunur.

Hikâye fiilleri

Hikâye-i mâzî-i şuhûdî Hikâye-i mâzî-i naklî Hikâye-i muzâri

sevdi idi sevmiş idi sever idi

Hikâye-i hâl Hikâye-i istikbal Hikâye-i fi'l-i vücûbî Hikâye-i fi'l-i iltizâmî

(32) seviyor idi sevecek idi sevmeli idi seveydi

Rivâyet fiilleri

Rivâyet-i mâzî-i şuhûdî Rivâyet-i mâzî-i naklî Rivâyet-i muzâri

\- sevmiş imiş sever imiş

Rivâyet-i hâl Rivâyet-i istikbal Rivâyet-i fi'l-i vücûbî

seviyor imiş sevecek imiş sevmeli imiş

Rivâyet-i fi'l-i iltizâmî

seveymiş

Ef'âl-i şartiyye

Mâzî-i şuhûdî-i şartî Mâzî-i naklî-i şartî Muzâri'-i şartî

sevdi ise sevmiş ise sever ise

Hâl-i şartî İstikbal-i şartî Fi'l-i vücûbî-i şartî Fi'l-i iltizâmî-i şartî

seviyor ise sevecek ise sevmeli ise sevse

Hikâye-i fi'l-i iltizâmî ve rivâyet-i fi'l-i iltizâmî ile fi'l-i iltizâmî-i şartînin asılları *seve idi* ve *seve imiş* ve *seve ise* olup **ha** ile (i)ای hazf olunmuştur. Sâir sıygalarda dahi tahfif için bazen (i)ای hazf olunup meselâ *sevdiydi, sevmişti, severmiş, seviyormuş, sevecekse, sevmeliyse* denilir. Mürekebâtın sakilleri dahi böylece tasrif olunup onları ayrıca beyâna hâcet **(33)** yoktur. Fiillerin mazmûnu bazen isimler gibi muzaf olup sıyga-i sıla denir *onun sevdiği, senin sevdiğin, benim sevdiğim* gibi. Bunların ahvâl-i erba'ası dahi vardır *sevdiği, sevdiğini, sevdiğine* gibi ve sıyga-i sılanın mâzîsi ve istikbal ile hâli olup üçünün de ahvâl-i erba'ası bu cedvellerde beyan olunur.

Sıyga-i sılanın ahvâl-i erba'ası *sevmek:*[12]

Mücerret	Mef'ûlün bih	Mef'ûlün ileyh	Muzâfun ileyh
Hafif			
		Mâzî	
sevdiği	sevdiğini	sevdiğine	sevdiğinin
sevdikleri	sevdiklerini	sevdiklerine	sevdiklerinin
sevdiğin	sevdiğini	sevdiğine	sevdiğinin
sevdiğiniz	sevdiğinizi	sevdiğinize	sevdiğinizin
sevdiğim	sevdiğimi	sevdiğime	sevdiğimin
sevdiğimiz	sevdiğimizi	sevdiğimize	sevdiğimizin
		İstikbal	
seveceği	seveceğini	seveceğine	seveceğinin
sevecekleri	seveceklerini	seveceklerine	seveceklerinin
seveceğin	seveceğini	seveceğine	seveceğinin
seveceğiniz	seveceğinizi	seveceğinize	seveceğinizin
seveceğim	seveceğimi	seveceğime	seveceğimin
seveceğimiz	seveceğimizi	seveceğimize	seveceğimizin
		(34) Hâl	
sevmekte idiği	sevmekte idiğini	sevmekte idiğine	sevmekte idiğinin
sevmekte idikleri	sevmekte idiklerini	sevmekte idiklerine	sevmekte idiklerinin

[12] Bu başlık özgün metinde yoktur.

sevmekte idiğin	sevmekte idiğini	sevmekte idiğine	sevmekte idiğinin
sevmekte idiğiniz	sevmekte idiğinizi	sevmekte idiğinize	sevmekte idiğinizin
sevmekte idiğim	sevmekte idiğimi	sevmekte idiğime	sevmekte idiğimin
sevmekte idiğimiz	sevmekte idiğimizi	sevmekte idiğimize	sevmekte idiğimizin

Sakil *yazmak*

Mâzî

yazdığı	yazdığını	yazdığına	yazdığının
yazdıkları	yazdıklarını	yazdıklarına	yazdıklarının
yazdığın	yazdığını	yazdığına	yazdığının
yazdığınız	yazdığınızı	yazdığınıza	yazdığınızın
yazdığım	yazdığımı	yazdığıma	yazdığımın
yazdığımız	yazdığımızı	yazdığımıza	yazdığımızın

İstikbal

yazacağı	yazacağını	yazacağına	yazacağının
yazacakları	yazacaklarını	yazacaklarına	yazacaklarının
yazacağın	yazacağını	yazacağına	yazacağının
yazacağınız	yazacağınızı	yazacağınıza	yazacağınızın
(35) *yazacağım*	yazacağımı	yazacağıma	yazacağımın
yazacağımız	yazacağımızı	yazacağımıza	yazacağımızın

Hâl

yazmakta idiği	yazmakta idiğini	yazmakta idiğine	yazmakta idiğinin
yazmakta idikleri	yazmakta idiklerini	yazmakta idiklerine	yazmakta idiklerinin
yazmakta idiğin	yazmakta idiğini	yazmakta idiğine	yazmakta idiğinin
yazmakta idiğiniz	yazmakta idiğinizi	yazmakta idiğinize	yazmakta idiğinizin
yazmakta idiğim	yazmakta idiğimi	yazmakta idiğime	yazmakta idiğimin
yazmakta idiğimiz	yazmakta idiğimizi	yazmakta idiğimize	yazmakta idiğimizin

Bazılar *idiği* maddesini bu makamlarda **vav** ile yazarlar (idüği, idüğini, idüğine) ایدۏکنه ایدۏکینی ایدۏکی gibi ve bazen *idiği* makaamında *olduğu* yâhut *bulunduğu* kullanılarak zamân-ı hâl sıyga-i sılası yapılır ve onlar dahi ber-vech-i sâbık tasrif olunurlar. Masâdır-ı mücerrededen beş adet sıyga daha müştak olup rabıt sıygaları denilir ki bir kelâmı diğer kelâma rabtederler. Bunların emsile-i muttari-

desi olmayıp yalnız bir sıygadan ibârettirler. Cümlesinin ma'lûm ve mechul ve müsbet ve menfîleri ile birlikte olarak ale't-tertip zirde beyan olunur.

Rabıt sıygaları:[13]

sevmek maddesinden müştak olanlar

sıyga-i atfiyye	sıyga-i ta'kibiyye	sıyga-i intihâ'iyye	sıyga-i ibtidâ'iyye	sıyga-i tevkîtiyye
sevip	sevicek	sevince	seveli	sevdikçe
sevmeyip	sevmeyicek	sevmeyince	sevmeyeli	sevmedikçe
(36) sevilip	sevilicek	sevilince	sevileli	sevildikçe
sevilmeyip	sevilmeyicek	sevilmeyince	sevilmeyeli	sevilmedikçe

yazmak maddesinden müştak olanlar

yazıp	yazıcak	yazınca	yazalı	yazdıkça
yazmayıp	yazmayıcak	yazmayınca	yazmayalı	yazmadıkça
yazılıp	yazılıcak	yazılınca	yazılalı	yazıldıkça
yazılmayıp	yazılmayıcak	yazılmayınca	yazılmayalı	yazılmadıkça

bellemek maddesinden müştak olanlar

belleyip	belleyicek	belleyince	belleyeli	belledikçe
bellemeyip	bellemeyicek	bellemeyince	bellemeyeli	bellemedikçe
bellenip	bellenicek	bellenince	belleneli	bellendikçe
bellenmeyip	bellenmeyicek	bellenmeyince	bellenmeyeli	bellenmedikçe

aramak maddesinden müştak olanlar

arayıp	arayıcak	arayınca	arayalı	aradıkça
aramayıp	aramayıcak	aramayınca	aramayalı	aramadıkça
aranıp	aranıcak	aranınca	aranalı	arandıkça
aranmayıp	aranmayıcak	aranmayınca	aranmayalı	aranmadıkça

acımak maddesinden müştak olanlar

acıyıp	acıyıcak	acıyınca	acıyalı	acıdıkça
(37) acımayıp	acımayıcak	acımayınca	acımayalı	acımadıkça

[13] Bu başlık özgün metinde yoktur.

acınıp	acınıcak	acınınca	acınalı	acındıkça
acınmayıp	acınmayıcak	acınmayınca	acınmayalı	acınmadıkça

okumak maddesinden müştak olanlar

okuyup	okuyıcak	okuyunca	okuyalı	okudukça
okumayıp	okumayıcak	okumayınca	okumayalı	okumadıkça
okunup	okunıcak	okununca	okunalı	okundukça
okunmayıp	okunmayıcak	okunmayınca	okunmayalı	okunmadıkça

BÂB-I SÂMİN FER'-İ FİİL BEYÂNINDADIR

Fer'-i fiil ma'nâ-yı masdarî ile mevsuf olan zattan haber veren kelimedir. Bu dahi üç kısımdır. Kısm-ı evvel ism-i fâil ile ism-i mef'ûldür ki edât-ı masdarın yerine **nun** getirilip **nun**un mâ-kabli dahi meftuh kılındıkta masdar-ı ma'lûmdan alınanlara ism-i fâil masdarı mechulden alınanlara ism-i mef'ûl denilir ve bu fethâyı beyan için sakillerde **elif** yazılır. Meselâ *sevmek* ve *yazmak* masdarlarının ism-i fâili *seven* ve *yazan* gelir ve *sevilmek* ve *yazılmak* masdarlarının ism-i mef'ûlü *sevilen* ve *yazılan* gelirler. Bunlar dahi sâir isimler gibi *lAr* ile cem'olurlar *sevenler, yazanlar* ve *sevilenler, yazılanlar* gibi. Bunlar edât-ı masdarın mâ-kabli sâkin olanların misâlleri olup edât-ı masdarın mâ-kabli müteharrik olanların misâlleri dahi zirde beyan olunur.

(38) İsm-i fâil		**İsm-i mef'ûl**	
müfret	cem	müfret	cem
söyleyen	söyleyenler	söylenen	söylenenler
arayan	arayanlar	aranan	arananlar
acıyan	acıyanlar	acınan	acınanlar
okuyan	okuyanlar	okunan	okunanlar

Gerek ism-i fâillerin ve gerek ism-i mef'ûllerin sakillerinde olan **elif** bazen hazf olunur (olanlar, acıyanlar) آجيىلر اولىلر gibi. İsm-i fâil madde-i asliyyeye *lcI* ilâvesiyle dahi hâsıl olur *sevici, yazıcı, söyleyici, arayıcı, okuyucu* gibi. Mübâlaga-i ism-i fâil sıygaları *işitken, solugan, bilgiç, dalgıç* vezinleri üzere gelir. Lâkin muttariden her maddeden gelmez. İsm-i mef'ûl mâzî-i naklî sıygası üzere dahi gelir *yazılmış, okunmuş* gibi. Bu sûrette bu sıyga mâzî-i naklînin mechûlü ile mef'ûl beyninde müşterek olmuş olur. Kısm-ı sânî sıfat-ı müşebbehe sıygalarıdır ki zirde beyan olunur *delik, bitik, çürük, keskin, pişkin, açık, kırık, soluk, dalgın, sıngın.* Bunların bazısı ism-i fâil ve bazısı ism-i mef'ûl ma'nâsınadır. Ancak bunlar dahi muttariden her maddeden gelmezler. Kısm-ı sâlis hâl terkîbidir ki fi'l-i iltizâmînin müfred-i gaaip sıygasının âhirlerine hafiflerde *rek* sakillerde *rak* ilâvesiyle olur *severek, yazarak, söyleyerek, arayarak, sevilerek, yazılarak, söylenerek, aranarak* gibi. **(39)** Arabînin gerek masdarları ve gerek fer'-i fiilleri lisânımızda pek çok kullanılır. Onların tafsîli Kavâ'id-i Osmâniyyededir.

BÂB-I TÂSİ EDEVAT BEYÂNINDADIR

Edevat başlı başına bir ma'nâya delâlet etmeyip belki kelimelerin birbiriyle terekkübünde âlet olarak kullanılan kelimelerdir ki zirde ale't-tafsîl beyan olunur. *Üzere* edât-ı isti'lâdır ki şeyin üstü demek ma'nâsını ifâde eder *ayağı üzere durdu, yüzü üzere geldi* gibi ve eğer muzaf makaamında gelirse gaaiplerde *üzerine, üzerlerine* muhâtaplarda *üzerine, üzerinize* mütekellimlerde *üzerime, üzerimize* denilir bu ma'nâya Fârisîden *ber* Arabîden *alâ* kullanılır *ber-vech-i sâbık* ve *ale'l-acele* gibi ki vech-i sâbık üzere ve acele üzere demektir. *İçin* edât-ı ta'lildir ki bir hükmün illetine ilhak olunur *sana kitap için geldim* ve *ders almak için mektebe giderim* gibi. Fârisîden *beray* Arabîden *li-ecl* kullanılır *berâ-yı hâtır* ve *li-ecli'l-müzâkere* gibi ki hâtır için ve müzâkere için demektir ve bazen yalınız **lâm** kullanılır *li-sebebin* gibi ki bir sebep için demektir. *İle* musâhabet içindir ki ma'iyet ma'nâsını ifâde eder *yola arkadaş ile çık* gibi. Bu ma'nâya Fârisîden *bâ* Arabîden *ma'a* kullanılır *bâ-hacet* ve *ma'a'l-memnûniye* gibi ki hacet ile ve memnûniyet ile demektir ve bazen *ile* isti'âne için olup vâsıta ve âlet olan şeye ilhak olunur *bıçak ile kestim* gibi ve bazen tahfif için **elif** ve **ya** hazf olunur *arkadaşla* ve *bıçakla* gibi. *DAn* bir şeyin mebde'ini beyan eder. Nitekim *İstanbul'dan Mısır'a dek gittim* denildikte yolun ibtidâsı (40) İstanbul'dan olduğunu beyan eder veyâhut bir şeyin menşe'ini beyan eder *seni sevdiğimden nasîhat ediyorum* gibi veyâhut bir şeyin aslını beyan eder *gümüşten zarf yaptırdım* gibi veyâhut kül olan şeye ilhak olunup ondan diğer bir şeyin cüz'ü olduğunu ifâde eder *şu etten bir parça kes* gibi. *Meclis-i ma'ârif â'zâsmdan filan* ibâresi dahi bu kabildendir. Fârisîden *ez* ve Arabîden *min* ile *an* kullanılır *ez-cân u dil* ve *min-el-kadim* ve *an-â'zâ-yı meclis* gibi ki can ve gönülden ve eskiden ve meclis â'zâsından gibi demektir. Muzaflara ilhak olundukta sûret-i isti'mâli *onun kitabından, onların kitabından, senin kitabından, sizin kitabınızdan, benim kitabımdan, bizim kitabımızdan.* Zamirler ile sûret-i isti'mâli *ondan, onlardan, senden, sizden, benden, bizden.* İsm-i işâretle sûret-i isti'mâli *bundan, bunlardan, şundan, şunlardan.* Sıyga-i sıla ile sûret-i isti'mâli *sevdiğinden, sevdiklerinden, sevdiğinden, sevdiğinizden, sevdiğimden, sevdiğimizden, yazdığından, yazdıklarından, yazdığından, yazdığınızdan, yazdığımdan, yazdığımızdan.* Bunlar zamân-ı mâzî sıygaları olup zamân-ı istikbal ile zamân-ı hâl sıygaları dahi bunlara kıyas ile ma'lûm olur. Bu *DAn* lâfzı bazen mâzî-i şuhûdînin cem'-i mütekellimine ilhak olunup bu sûrette

fi'l-i mâzî masdar ma'nâsına olur *sevdikten, yazdıktan başka* gibi. *DA* zarfiyet içindir *ramazanda sâim oldum, İskenderiye'de oturdum* gibi. Bu dahi muzaflara ve zamirlere ve ism-i işâretlere ve sıla sıygalarına ilhak olunup *DAn* gibi kullanılır ve mâzî-i (41) şuhûdînin cem'-i mütekellimine ilhak olundukta yine fi'l-i mâzî masdar ma'nâsına olarak vakit ma'nâsı müstefâd olur *sevdikte, yazdıkta* gibi ki sevdiği vakitte yazdığı vakitte demek olur. Fârisîden *der* Arabîden *fî* kullanılır *der-zemin* ve *fi's-semâ* gibi ki yerde ve gökte demek olur. *Dek* intihâ içindir ki bir şeyin müntehâsına ilhak olunur *Mısır'a dek gittim* gibi ki yolun müntehâsı Mısır olduğunu ifâde eder. Bazen te'kit için evveline *çak* getirilir *çak sabâha dek uyudum* gibi ve bazen *değin* kullanılır *akşama değin bekledim* gibi. Fârisîden bu makamda *tâ* kullanılır *tâ be-sabah* gibi ki çak sabâha dek demek olur. Arabîden dahi *ilâ* kullanılır. Nitekim *ile'l-an* denilir ki *bu âna dek* demek olur. *Gibi* teşbih içindir ki lâhik olduğu kelimeye diğer bir şey'in benzediğini ifâde eder. Nitekim *bal gibi üzüm* denildikte üzümün bala benzediğini ifâde eder ve *üzüm* müşebbeh ve *bal* müşebbehün bih olur. Fârisîden *çü* ve *çün* Arabîden **kâf** kullanılır *çü mâh* ve *çün mâh ve ke'l-evvel* gibi ki ay gibi ve evvelki gibi demektir ve bazen *gibi* lâfzı vakit ma'nâsına olur. Nitekim *o geldiği gibi ben gittim* denir ki *geldiği anda* demek olur. Nitekim bu dahi edât-ı teşbihtir. Lâkin kelâmların evveline dâhil olup *meselâ* makamında kullanılır. *CA* edât-ı temyizdir ki bir hükmün cihetini beyan eder. Nitekim *ma'lûmatça ben ona fâikim* denildikte *ma'lûmat cihetiyle* demek olup cihet-i tefevvuku beyan eder. Fârisîde sıfatların âhirine **elif, nun, ha** getirilerek bu ma'nâ ifâde olunur *âkilâne hareket etti* gibi ki *akıllıca hareket etti* demek olur. Bu *CA* lâfzı eğer sıfatlara lâhik olur ise sıfatın (42) ma'nâsını taklil eder *ağırca* gibi ki *biraz ağır* demektir. *İken* edât-ı hâldir ki bir fiilin vukû'unda fâilin yâhut mef'ûlün ne hâlde olduğunu ifâde eden söze lâhik olur. Nitekim *at üzerinde iken selâm verdi* denildikte *at üzerinde* kelâmı selâm veren adamın selâm verdiği vakitte ne hâlde olduğunu ifâde eder ve *kuş uçar iken vurdum* denildikte *uçar* kelâmı kuşun vurulduğu vakitte olan hâlini beyan eder. *Ki* bir cümlenin mazmûnunu bir şeye rabteder. Nitekim *o ki dün gelmişti güzel adamdır* denildikte *ki* lâfzı cümlesini zamîr-i gaaibe sıfat olmak üzere rabteder ve bazen *ki* yerine *kim* kullanılır. *Dahi* iki şeyi bir hükümde teşrik eder *ben geldim o dahi geldi* gibi ki gelmek fiilinde o benimle müşterek oldu demek olur ve bazen muhaffef olarak *o da geldi* denir. *Hem* bu dahi iki şeyi bir hükümde teşrik eder *hem ben sevildim hem o sevildi* gibi veyâhut iki hükmü bir şeyde teşrik eder *hem yazdı hem okudu* gibi ki yazmak ve okumak bir hüküm olup bir adamda berâber bulunduklarını ifâde eder. *Yâhut* terdit içindir *gelir yâhut haber gönderir* gibi ve bazen muhaffef olarak *ya haber gönderir* denilir. **Vav**

Arabî ve Fârisîde edât-ı âtıf olup lisân-ı Osmânîde dahi kullanılır. Lâkin Arabîde dâimâ meftuh okunur *lâfz ve ma'nâ, ifâde ve istifâde* gibi. Ammâ Fârisîde aslâ okunmayıp yalnız üst taraftaki kelimenin âhirini mazmum okutturur *bay ü gedâ, lâfz u ma'nâ* gibi. Fakat o kelimenin âhirinde **hâ-yı resmiye** yâhut harf-i med bulunan yerlerde **vav** mazmûm okunur *hâne vü kâşâne,* **(43)** *gedâ vü şah* gibi. Lisân-ı Osmânîde iki sûretle isti'mâli câizdir. *sIz* ve *değil* edât-ı nefy olup *sIz* isimleri *değil* sıfatları nefy eder *edepsiz edip değil* gibi. *sIz* lâfzı masdarlara ilâve olundukta **ya** ve **nun** ile kullanılır *gelmeksizin, oturmaksızın* gibi. Fârisîden sIz ma'nâsına *bî,* değil ma'nâsına *nâ* kullanılır *bî-edep nâ-makbûl* gibi. **Mim** bu dahi edât-ı nefydir. Ancak masdarlar ile fiillere ve fer'-i fiillere mahsustur. Sûret-i isti'mâli yukarıda geçti. *Hiç* nefy-i te'kit içindir *hiç gelmedi* gibi. *mI* lâfz-ı istifham içindir *şu görünen taş mıdır* gibi. Bu *mI* lâfzı dâ'imâ mes'ûlün anh her ne ise ona ilhak olunur. Meselâ *İzmir'e gittin mi* denildikte gitmek fiilinin vukû'undan sual olmuş olur ve *İzmir'e mi gittin* denildikte gittiği ma'lûm olup gittiği yer İzmir midir diye sual olmuş olur ve *İzmir'e vapur ile mi gittin* denildikte İzmir'e gittiği ma'lûm olup ne ile gittiğinden sual olur. *Vapur ile İzmir'e geçen hafta mı gittin* denildikte vapur ile İzmir'e gittiği ma'lûm olup vaktinden sual olmuş olur. Böyle suallerin cevâbında eğer sâil tasdîk olunacak ise edât-ı tasdîk olan *evet* kullanılır. Meselâ *İzmir'e gittin mi* denildikte cevâben *evet* denilir ise *gittim* demek olur ve eğer reddolunacak ise *hayır* lâfzı kullanılır. Meselâ şu sualin cevâbında *hayır* denildikte *gitmedim* demek olur. *mI* lâfzının fi'l-i mâzî-i şuhûdîye sûret-i ilhâkı *sevdi mi, sevdiler mi, sevdin mi, sevdiniz mi, sevdim mi, sevdik mi.* Fi'l-i muzâri'e sûret-i ilhâkı *sever mi, severler mi, sever misin, sever misiniz, sever miyim, sever miyiz.* **(44)** Mâzî-i naklîye ve hâle ve istikbâle ve fi'l-i iltizâmiyye sûret-i ilhâkı dahi muzâri'e olan sûret-i ilhâkı gibi olup onlar dahi buna kıyas oluna. *Ancak* edât-ı hasrdır ki dâhil olduğu kelimeye bir hükmün mahsus olmasını ifâde eder. Meselâ *filân kişi ile İstanbul'a bu gün ancak ben gittim* denildikte benden başka kimse gitmedi demek olur ve *onunla ben ancak İstanbul'a gittim* denildikte başka yere gitmedim demek olur ve *ben İstanbul'a ancak onunla gittim* denildikte başkasiyle gitmedim demek olur ve *ben onunla İstanbul'a ancak bu gün gittim* denildikte başka gün gitmedim demek olur. Arabîden bu makamda *fakat* kullanılır ve bazen *ancak* lâfzı cümlelere dâhil olup istidrâk ma'nâsını ifâde eder. Yani üst taraftaki kelâmdan gelen vehmi def eder. Nitekim *çok iş gördü ancak kadri bilinmedi* denildikte *iş gördü* kelâmından *elbette kadri bilinmiştir* gibi bir şey tevehhüm olunup o hâtırayı def için *ancak kadri bilinmedi* denilir. Arabîden bu makamda *lâkin* kullanılır ve bazen *fakat* lâfzı bu ma'nâda dahi kullanılır. *cik* ve *cık* edât-ı tasgirdir *gümüşçük, altmcık* gibi ve bazen bunlara birer

za ilâve olunur *gümüşçeğiz, altıncağız, yemekçeğiz, sucağız* gibi. Fârisîden *çe* kullanılır *dîvânçe* gibi ki *divâncık* demek olur. *lik* ve *lık* sıfatlara lâhik olursa edât-ı masdariyyet olur *güzellik, uzunluk* gibi. Bu ma'nâya Arabîde **yâ-i müşeddede** ile **ta** kullanılır *kâtibiyyet* gibi ki kâtiplik demektir ve eğer isimlere lâhik olursa edât-ı mahalliyyet olur *güllük, çalılık* gibi. *II* ve *IU* edât-ı nisbettir *İstanbullu, Bursalı, devletlü, inâyetlü* gibi. Fârisîde kelimenin âhirine bir **ya** getirilir (45) *İstanbulî, Bursevî* gibi. Arabîde edât-ı nisbet dahi **ya**dır ancak şeddelidir *Arabiyyü'l-asl* ve *kelime-i Arabiyye* ve *ahvâl-i felekiyye* gibi. *Ye* ve *ya* te'kit için cümlelere lâhik olur *sevdin ya, yazdın ya* gibi ve bazen **ya** hazf olunup yalnız fetha kalır *gelsene, baksana* gibi. *A* edât-ı nidâdır *a sultânım, a cânım* gibi. *İşte* edât-ı tenbihtir ki mütekellimin ifâdesine muhâtabın dikkat eylemesini ihtar eder *işte bak, işte şu keyfiyetin hakîkati böyledir* gibi.

HÂTİME

Cümle bir sıfat bir mevsûfa isnat olunarak muhâtaba fâide-i tamme ifâde eden sözdür. Buna kelâm dahi denir. Bu dahi iki kısımdır. Evvelkisi cümle-i fiiliyyedir ki fiil ile fâilden terekküp eder. Çünkü her fiilin fâili olduğundan her fiil fâiliyle berâber cümle olur *yaz geçti, kış geliyor, sen aldandın, ben kazandım* gibi. İkincisi cümle-i ismiyyedir ki mübtedâ ile haberden terekküp eder. Nitekim *efendi âkildir* denildikte *efendi* mübtedâ ve *âkil* haber ve *dIr* edât-ı haber olup cümlesi cümle-i ismiyye olur menfîlerinde *değil* kullanılır. Tafsîli zirde beyan olunur.

Cümle-i ismiyye-i müsbete

o âkildir
onlar âkildirler
sen âkilsin
siz âkilsiniz
ben âkilim
biz âkiliz.

Cümle-i ismiyye-i menfiyye

o âkil değildir
onlar âkil değildirler
sen âkil değilsin
siz âkil değilsiniz
ben âkil değilim
biz âkil değiliz.

Cümle-i ismiyye bazen fi'l-i i'âne ile rabtolunup onun dahi menfîsinde *değil* lâfzı kullanılır.

Müsbet

o âkil idi
onlar âkil idiler
sen âkil idin

siz âkil idiniz
ben âkil idim
biz âkil idik

(46) Menfî

o âkil değil idi
onlar âkil değil idiler
sen âkil değil idin
siz âkil değil idiniz
ben âkil değil idim
biz âkil değil idik.

Cümlenin mütemmimâtı üçtür. Evvelkisi hâldir *ben sevinerek gelirim* denildikte *sevinerek* gibi ve *ben sana nasîhat etmiş iken sen tutmadın* denildikte *etmiş iken* gibi ve *sen çocuk iken âkil idin* denildikte *sen çocuk iken* gibi. Arabîde bazı sıfatların âhiri meftuh kılınarak ve âhirine tenvin denilen gizli **nun** getirilerek hâl yapılır *memnûnen gelirim* gibi ki *sevinerek gelirim* demek olur. İkincisi temyizdir *ma'lûmatça ben ona fâikim* denildikte *ma'lûmatça* gibi ve *senin mektebe devâmm âkilâne bir harekettir* denildikte *âkilâne* gibi. Üçüncüsü müte'allikat-ı fiildir ki mef'ûller ile *üzere, için, ile, DAn, DA, dek, gibi* edatlarının lâhik oldukları kelimelerdir. Nitekim *kitabı al, derse çalış, akşamdan sabâha dek mektepte oturup baban gibi âlim ol* ibâresinde olan *kitabı, derse, akşamdan sabâha dek, mektepte, baban gibi* lâfızları *al* ve *çalış* ve *oturup* ve *ol* fiillerinin müte'allikaatı olurlar.

ZEYL-İ RİSÂLE

Lisân-ı Osmânîde zebanzet olan masâdır-ı mücerrede bi'l-istikrâ zabt olunup bazı kavâid dahi ilâve olunarak risâleye zeyl kılınmıştır ve iki sûretle yazılması câiz olan masdarların bir sûreti dahi sahîfenin kenarına yazılmıştır.

SÜNÂ'Î

(47) öpmek, atmak, itmek, ötmek, açmak, acımak, içmek, uçmak, adamak (آدامق آطامق), ödemek, erimek, aramak, ermek, örmek, üremek, vurmak, ezmek, azmak, üzmek, uzamak, esmek, eşmek, aşmak, üşümek, asmak, akmak, okumak, ekmek, eğmek, anmak, öğmek, onmak, elemek, almak, ölmek, olmak, ulumak, emmek, ummak, inmek, uvmak, oymak, uymak, uyumak, batmak, bitmek, biçmek, budamak (بودامق بوطامق), burmak, bürümek, bezmek, bezemek, büzmek, bozmak, boşamak, pişmek, basmak, boğmak, bakmak, bıkmak, bükmek, bilmek, bilemek, bölmek, bulmak, bulamak, banmak, binmek, bunamak, büyümek, boyamak, tepmek (تپمك دپمك), tütmek, çatmak, çitmek, çürümek, çizmek, çözmek, çisemek, coşmak, çakmak, çıkmak, çekmek, çökmek, çelmek, çalmak, ditmek, dizmek, düzmek, deşmek, düşmek, döşemek, dikmek, dökmek, değmek, döğmek, delmek, dilemek, denemek, dinmek, dönmek, seçmek, sermek, sürmek, sürümek, sezmek, süzmek, sökmek, silmek, sinmek, sönmek (سۏنمك سۏيۏنمك) sevmek, şaşmak, şişmek, sapmak, satmak, saçmak, sarmak, sormak, sıyırmak, susmak, susamak, sağmak, sığmak, soğumak, sıkmak, sokmak, salmak, solmak, solumak, sanmak, sınmak, sınamak, sunmak, savmak, sıvamak, saymak, soymak, tapmak, tatmak (طاتمق طاتمق), tutmak, taramak, tozamak, taşmak, taşımak, doğmak, takmak, tıkmak, tıkamak, dokumak, donmak, dalmak (طالمق دالمق), dalamak (طالامق دلامق), dolmak, dolamak (طولامق دولامق), tanımak, dayamak, doymak, duymak, kapmak, kapamak, kıymak, kopmak, katmak, kaçmak, kuçmak, kocamak (قوجامق قوجالمق), kırmak, kurmak, korumak, kurumak, kazmak, kazımak, kızmak, kaşımak, koşmak, kasmak, kısmak, kusmak, kakmak, kokmak, kalmak, kılmak, kanmak, kanamak (قنامق قانه مق), konmak, kovmak, kaymak, kıymak (قيمق قييمق), koymak, **(48)** gitmek, gütmek, geçmek, göçmek, gedmek, germek, girmek, görmek, kürümek, gezmek, kesmek, küsmek, gelmek, gülmek,

gömmek, giymek, vermek, yapmak, yetmek, yatmak, yutmak, yedmek, yermek, yarmak, yaramak (یارامق یرامق), yormak, yürümek, yüzmek, yaşamak (یاشامق یشامق), yağmak, yığmak, yakmak, yıkmak, yıkamak, yenmek, yelemek, yalamak (یالامق یلامق), yılmak, yolmak, yamamak (یامامق یمامق), yummak, yanmak, yunmak, yaymak.

Fâide

(çürümek, sürümek, yürümek) چۆریمك سۆریمك یۆریمك ve bunların emsâli masdarlar böyle **ya** ile yazıldıkları gibi **vav** ile چۆرۆمك سۆرۆمك یۆرۆمك gibi yazılmak dahi câiz olur.

SÜLÂSÎ

atlamak (آتلامق آطلامق), oturmak, utanmak, açmak, okşamak, edinmek, artmak, arınmak, erişmek, örtmek, ürkmek, azalmak, özlemek, özenmek, esirmek, eskimek, istemek, eslemek, esnemek, işitmek, işlemek, aşınmak, üşenmek, ısırmak, ıslamak, ısınmak, usanmak, ağrımak, uğramak, ağlamak, üfürmek, üflemek, ufalmak, aksamak, eğirmek, anırmak, ekşimek, anlamak, inlemek, onulmak, öğünmek, aldamak, ölçmek, alışmak, ilişmek, üleşmek, ulaşmak, unutmak, inanmak, avutmak (آووتمق آوتمق), ovalamak, ırlamak, eylemek, ayılmak, uyuşmak, oyalamak, uyanmak, oynamak, patlamak, bitişmek, becermek, badaşmak, parlamak, barışmak, bırakmak, birikmek, barınmak, beslemek, başarmak, başlamak, boşalmak, boşlamak, bağırmak, bağlamak, (49) beklemek, benzemek, beğenmek, belirmek (بليرمك بلۏرمك), bellemek, bulaşmak, bulanmak, bunalmak, buyurmak, tepelemek, titremek (تتره مك تترمك), tükürmek, tökezimek, tükenmek, çabalamak, çarpmak, çağırmak, çağlamak, çoğalmak, çıkışmak, çiğnemek, çalışmak, çalkamak, çömelmek, çentmek, haşlamak, dürtmek, dirilmek, direnmek, düzülmek, düşünmek, değişmek, delirmek (دليرمك دلۏرمك), dinlemek, dinelmek, süpürmek, serpmek, sürtmek, sürçmek, seğrimek, silkmek, sölpümek, semirmek, sömürmek, söylemek, şaşalamak, saplamak, sataşmak, sıçramak, sarsmak, sırıtmak, sararmak, sarkmak, sızlamak, saklamak, sakınmak, sallamak, salınmak, savurmak, suvarmak (صووارمق صوارمق), savaşmak, sıyırmak, tartmak, daralmak, (طارلمق درلمق), dadanmak (طادانمق ددانمق), dağılmak, dokunmak, damlamak (طملامق طاملامق), dalamak, tanışmak (طانشمق دانشمق), kabarmak, kaplamak, gocunmak, kudurmak, karışmak, kararmak, korkmak, kızarmak, kazanmak, kuşanmak, kısalmak, kotarmak, kağşamak, koklamak, kanırmak, kalkmak, kollamak, kamaşmak, konuşmak, kınıkmak, kavurmak, kavramak, kalıgmak, kovalamak, kayırmak, koyulmak, kaynamak, girmek, köpürmek, geçinmek, gicişmek, küçülmek (كۏچلمك كۏچۏلمك), göçülmek, geçinmek, gücenmek, gidermek, kertmek, gerinmek, girişmek, gizlemek, kişnemek, geğirmek, kükremek, gelişmek, güreşmek (كۏلشمك كۏرشمك), kemirmek (كميرمك كمۏرمك), gevşemek, gevelemek, güvenmek, morarmek, yapışmak, yıpramak, yetişmek, yaraşmak, yarışmak, yorulmak, yeşermek, yoğurmak, yakışmak, yumşamak, yanaşmak, yontmak, yavaşamak.

Fâide

Sünâ'îlerde *bilmek, kılmak, gitmek* misilli kelimelerde sülâsîlerde dahi *esirmek,* (50) *arınmak, işitmek, birikmek* ile *inlemek, dinlemek* misilli kelimelerde harf-i imlâların hazfı câiz olup meselâ (bilmek, kılmak, gitmek) بلمك قلمق كتمك ve (esirmek, aranmak, işitmek, birikmek) اسرمك ارامق ايشتمك بركمك ve (anlamak, dinlemek) اكْلَه مق دكْلَه مك sûretinde dahi yazılırlar. Nitekim *açmak, değişmek* gibi bazı kelimeler dahi yukarıda bu sûrette yazılmıştır *sararmak, kararmak, yavaşamak* misilli kelimelerde dahi evvelki harften sonra bir **elif** yazılmak câiz olur. Meselâ (sararmak, kararmak, yavaşamak) صارارمق قارارمق ياواشامق yazılabilir.

RÜBÂ'Î

ırgalamak, ürpermek, irkilmek, uzlaşmak, esirgemek, uslanmak, ağırlamak, aksırmak, aktarmak, eğrilmek (اكرلمك اكريلمك), iğrenmek, öğrenmek, öksürmek, eksilmek, eğlenmek, imrenmek, incinmek (اينجلمك اينجنمك), incitmek, ayıtlamak (آيتلامق آيتلامق), ayrılmak, uyuklamak, bağışlamak, belinlemek, titsinmek (تيتسنمك ديتسنمك), tüskürmek, tekerlemek, çıldırmak, çemrenmek, çevrelemek, deprenmek, depelenmek, dinlenmek (دكلنمك ديكلنمك), devrilmek, devşirmek (دوشرمك دوشيرمك), seğirtmek, sivrilmek, sarmaşmak, sayıklamak, tırmalamak (طيرملامق طرملامق), tıskırmak, taslamak, doğrulmak (طوغرلمق دوغرلمق), kıpranmak, kurtulmak, kıskanmak, kullanmak, göndermek, yadırgamak, yassılmak, yaslanmak, yaklaşmak, yükselmek, yalvarmak (يلوارمق يالوارمق), yuvarlanmak.

Fâide

Gerek sünâ'î ve gerek sülâsî ve gerek rübâ'îlerde masdar bâbında beyan olunan kaaideye tatbîken edât-ı masdarın mâ-kabli meftuh olan maddelerin hafiflerinde **ha** sakillerinde **elif** yazılmış ise de bazılar dahi sakillerde dahi ale'l-umûm **ha** yazarlar (aramak, bulamak, atlamak, ağlamak, ırgalamak, bağışlamak) باغشلهمق gibi lisân-ı Osmânîde beş harfli masdar-ı mücerret bulunur ise de pek nâdirdir ısmarlamak (اصمارلامق) gibi. Şaz olarak yani masdar bâbında zikrolunan kaaideye tevâfuk etmeyerek müsta'mel olan müte'addîler masdar-ı mücerretler ile berâber zirde beyan olunur.

آره مق بوله مق (51) آتله مق آغله مق ايرغاله مق

Masdar-ı mücerret	Masdar-ı müte'addî	Masdar-ı mücerret	Masdar-ı müte'addî
çıkmak	çıkarmak	çökmek	çökermek
kopmak	koparmak	artmak	artırmak
batmak	batırmak	şaşmak	şaşırmak
sızmak	sızırmak	taşmak	taşırmak
kaçmak	kaçırmak	içmek	içirmek
uçmak	uçurmak	üşmek	üşürmek

bitmek	bitirmek	pişmek	pişirmek
düşmek	düşürmek	doymak	doyurmak
duymak	duyurmak	geçmek	geçirmek
göçmek	göçürmek	ayrılmak	ayırmak
devrilmek	devirmek	çevrilmek	çevirmek
kurtulmak	kurtarmak	kalkmak	kaldırmak
gelmek	getirmek	gitmek	götürmek
görmek	göstermek	akmak	akıtmak
sapmak	sapıtmak	sarkmak	sarkıtmak
arınmak	arıtmak	ısınmak	ısıtmak
öğrenmek	öğretmek	öğünmek	öğütmek
incinmek	incitmek	tükenmek	tüketmek
kuşanmak	kuşatmak.		

Kaaide

bilinmek, yazılmak, erişmek, alışmak, irkilmek, ayrılmak misilli kelimelerde madde-i asliyyenin harf-i âhiri bir şeye muttasıl olup da harekelenirse ekseriyâ o harften evvel bir harf-i imlâ yazılır (bilinir, yazılıyor, erişecek, alışa, irkilen, ayrılış) آيريلش ايركيلن اليشه جك ايريشه يور يازيله بيلينور gibi (sevdikte, sevdiğinde, yazdıkta, yazdığında) سودكده سوديكنده يازدقده يازديغنده dahi bu kabildendir. Sâir emsâli dahi bunlara kıyas oluna.

(52) Kaaide

Ta ile müte'addî kılınmış olan kelimelerde her ne vakit **ta** harekelense **dal**a kalbolunur *söyletmek, söyledilmek, söylediş, söylediliş, aratmak, aradır, aradıyor, aradacak, okutmak, okudur, okuda, okutan* gibi. Bunun gibi masâdır-ı mücerrededen eylemek ma'nasına *etmek* ve boğazdan geçirmek ma'nâsına *yutmak* ile *ditmek, tatmak, gitmek, gütmek, unutmak, işitmek, sırıtmak, seğirtmek* maddelerinde dahi her ne vakit **ta** harekelense **dal**a kalbolunur. Bunlardan *etmek* maddesinin emsile-i muhtelifesi bu makamda beyan olunur ve sâirleri dahi ona kıyas oluna.

Etmek

etti	etmiş	eder	ediyor	edecek	etmeli	ede
ettiydi	etmişti	ederdi	ediyordu	edecekti	etmeliydi	edeydi
-	etmişmiş	edermiş	ediyormuş	edecekmiş	etmeliymiş	edeymiş

ettiyse	etmişse	ederse	ediyorsa	edecekse	etmeliyse	etse
-	-	edip	edicek	edince	edeli	ettikçe.
-	-	-	etsin	et	eden	ederek.

Gerek mücerret ve gerek mezîdün fih masdarlardan fi'l-i muzâri'in keyfiyet-i iştikaakı beyan olunur. Fi'l-i muzâri edât-ı masdarı hazf ettikten sonra yerine **ra** getirilmekle olup eğer edât-ı masdarın mâ-kabli sâkin olursa hemen **ra** getirilerek muzâri yapılır. Fakat **hâ-yı resmiye** var ise hazf olunur (söylemek *söyler*) سۆيلر سۆيله مك aramak *arar*, erimek *erir*, (53) okumak *okur*, tellemek *teller*, pullamak *pullar* gibi ve bazen **ya** dahi hazf olunur (bürümek *bürür*, kaşımak *kaşır*) بۆريمك بۆرير قاشيمق قاشر gibi ve eğer edât-ı masdarın mâ-kabli sâkin olursa **ra** getirildikte harekelenmesi lâzım gelip bunda kaaide odur ki sünâ'ilerde meftuh kılınır sevmek *sever*, yazmak *yazar* gibi. Sakillerde fethâyı beyan için bazen **elif** yazılır (yazar) يازار gibi vurmak *vurur*, almak *alır*, ölmek *ölür*, olmak *olur*, bilmek *bilir*, bulmak *bulur*, sanmak *sanır*, kalmak *kalır*, görmek *görür*, gelmek *gelir*, vermek *verir* şazdır ve üçüncü harfi gibi ikinci harfi dahi sâkin olan sülâsîlerde dahi **ranın** mâ-kabli kezâlik meftuh kılınır örtmek *örter*, ölçmek *ölçer* gibi. Ammâ sâir üç yâhut daha ziyâde harfli olan maddelerde eğer harf-i âhir **ra** yâhut ta yâhut **kaf** olursa meksur kılınır sararmak *sararır*, çevirmek *çevirir*, aksırmak *aksırır*, yazdırmak *yazdırır*, işitmek *işidir*, aratmak *aradır*, yazdırtmak *yazdırtır*, bırakmak (*bırakır*) براغر gibi ve eğer bu harflerden birisi olmazsa ol vakit **ra**dan evvel bir **vav** yazılır (ilişmek *ilişir*, dokunmak *dokunur*, irkilmek *irkilir*, uslanmak *uslanır*) اوصلانور ايلشمك ايليشور طوقنمق طوقنور ايركلمك ايركيلور اوصلانمق gibi. Ancak böyle kelimelerde **ra**dan evvel **vav** yazılmak egerçi öteden beri âdet olmuş ise de şimdi ekserîsinin telâffuzu kesre iledir. Meselâ (gücenir) كۆجنور ve (utanır) اوتانور **vav** ile yazılır ise de bunlar kesre ile telâffuz olunur. Halbuki yazı sözün alâmeti olduğundan her kelime söylendiği gibi yazılmak îcap edip öyle kelimelerde dahi **vav** yerine **ya** getirilse meselâ (gücenir) كۆجنور ve (utanır) اوتانور gibi kelimeler (gücenir) كۆجنير ve (utanır) اوتانير gibi yazılsa daha münâsip olacağından şübhe yok ise de (54) kadimî bu misilli kelimeler böyle **vav** ile yazılageldiklerinden bu risâlede dahi eski imlâya bakılarak öylece tahrir olunmuş ve mezkûr kaaideler dahi bunun üzerine binâ kılınmıştır. Ammâ **ranın** mâ-kablinin okunuşunda kaaide budur ki edât-ı masdarın mâ-kabli sâkin olan sünâ'iler ile ikinci harfi dahi sâkin olan sülâsîlerde minvâl-ı mezkûr üzere **ranın** mâ-kabli meftuh okunur *sever, yazar, örter, ölçer* gibi. Şaz olarak *vurur, olur, ulur, bulur, görür* maddelerinde zamm ile (alur,

bilür, sanur, gelür, virür) آلور بيلور صانور كلور ويرر maddeleri kesr ile okunur yani *alır, bilir, sanır, gelir* gibi telâffuz olunur. Ammâ sâir üç harfliler ile daha ziyâde harflilerde eğer madde-i asliyyenin harf-i âhirinden evvel olan harf-i meftuh yâhut meksur olursa muzâri rasının mâ-kabli yani madde-i asliyyenin harf-i âhîri meksûr okunur usanmak *usanır,* çevirmek *çevirir,* gücenmek *gücenir,* irkilmek *irkilir,* uslanmak *uslanır,* göndermek *gönderir* gibi ve eğer mazmum olursa ranın mâ-kabli dahi mazmum okunur dokunmak *dokunur,* kudurmak *kudurur,* öksürmek *öksürür,* okutmak *okutur* gibi. Her kelime böyle okunduğu gibi yazılmak iltizam olunmuş olaydı hem kelimelerin okunuşunda su'ûbet olmaz ve hem de kaaidelerin zabtında böyle zihinler dolmaz idi.

Fâide-i mühimme

Arabîde müzekkerle mü'ennesin farkı olup âhirinde tâ-i te'nis olan isimler mü'ennes i'tibar olunur. Ancak Arabîde bu ***ta*** **ha** sûretinde yazılır (hikâyet, rivâyet) حكاية رواية gibi. Bunlara bir şey sıfat oldukta onun dahi mü'ennes kılınması lâzım gelir *hikâye-i vâkı'a, rivâyet-i sahîha* gibi. Acemler dahi elfâz-ı **(55)** Arabiyyeyi kullanırlar. Ancak bu tanın sûretini değiştirirler. Şöyle ki ya noktalarını atıp **hâ-yı resmiye** sûretine korlar *hikâye* gibi veyâhut tayı tatvil ederler *rivâyet* gibi ve kaaide-i Arabiyye üzere *hikâyet-i vâkı'a* ve *rivâyet-i sahîha* dedikleri gibi aslâ müennesliklerine nazar etmeyerek kendi usûlleri üzere *hikâye-i vâkı'a, rivâyet-i sahih* dahi derler. Bizlerde dahi hâl böylece olup eslâftan bazılar bu yolda Fârisî usûlüne gitmişler ise de şimdi küttap mevsûf mü'ennes oldukta sıfatın dahi be-her-hâl mü'ennes getirilmesini iltizam etmiştir. Şöyle ki meselâ *hikâye-i vâk'i, rivâyet-i sahih* denilse galat addederler.

و لكل قوم ان يصطلح [15] ve لحمدلله على الاتمام [14]

Bi-hamdihi sübhânehu işbu tefhîm-i dakâyık-ı zebân-ı Türkî-beyan ve revâbıt-ı hakâyık lisân-ı Osmânîyi ayân-ı zımnında Meclis-i Ma'ârif-i umûmiyye azâsından Ahmet Cevdet Efendi'nin kaleme aldığı (Medhal-i Kavâ'id) nam bu eser ve tenmîk-i mu'teber Dârü'l-matba'atü'l-âmirede litografya tezgâhında tab' u temsil olunmuştur 1268[16].

---

[14] Tamamlamayı nasip eden Allah'a hamt olsun.

[15] Bütün milletlerin bir dili vardır.

[16] M.1851.

TERİMLER DİZİNİ

A

a: seslenme ünlemi. 45. bk. **edât-ı nidâ.**

ad: isim. 7, 10. bk. **isim.**

ağır hareke: *a, ı, o, u* kalın ünlülerini gösteren yazı işaretleri. 5. bk. **sakîle, sakil hareke.**

âhir: son ses. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 18, 38, 41, 42, 44, 46, 54.

ahvâl: ismin hâlleri. 12. bk. **hâl, ahvâl-i erba'a.**

ahvâl-i erba'a: ismin dört hâli. 8, 11, 14, 20, 23. bk. **hâl, ahvâl.**

alâ: *üzeri* edatı fonksiyonunda Arapça edat. 39.

alâmet: hareke, işaret. 7, 8, 15, 21. bk. **harekât, hareke, işâret.**

alâmet-i elif: *elif* i, yani *a, e* ünlülerini gösteren hareke. 4. bk. **fetha, üstün, fetha alâmeti.**

alâmet-i vav: *vav*ı, yani *o, ö, u, ü* ünlülerini gösteren hareke. 4. bk. **ötre, zamme.**

alâmet-i ya: *ya*yı, yani *ı, i* ünlülerini gösteren hareke. 4. bk. **esre, kesre.**

an: Arapça çıkma hâli edatı. 40.

ancak: cümle başı edatı. 44. bk. **edât-ı hasr, istidrâk.**

Arabî: Arapça. 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 14, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 54.

Arabî isimler: Arapça isimler. 10.

Arabî kelimeler: Arapça kelimeler. 10. bk. **elfâz-ı Arabiyye.**

B

bâ: *ile* edatı fonksiyonuyla kullanılan Farsça edat. 39.

bâ-i Fârisî: *p* ünsüzü. 3.

basit sıygalar: basit fiil kipler. 21, 31. bk. **besâit.**

ben: I. teklik şahıs zamiri. 10, 11.

ber: *üzeri* edatı fonksiyonunda kullanılan Farsça edat. 49.

beray: *için* edatı fonksiyonunda kullanılan Farsça edat. 39.

besâit: basit fiil çekimleri. 31. bk. **basit sıygalar.**
bî: Farsça olumsuzluk edatı. 43.
bi'n-nefs: Arapçada dönüşlülük zamiri. 14. bk. **bi'z-zat.**
biz: I. çokluk şahıs zamiri. 10, 11.
bi'z-zat: Arapçada dönüşlülük zamiri. 14. bk. **bi'n-nefs.**
bu: yakında olan varlık için kullanılan işaret zamiri. 14.
bulun-: *bulunmak* yardımcı fiili. 19, 35.
bunlar: yakında olan varlıklar için kullanılan işaret zamiri. 14.

C

CA: *-CA* eşitlik eki. 41. bk. **edât-ı temyiz.**
cem: çokluk. 7, 9, 10, 14, 23, 24, 26, 27, 37, 38.
cem'-i gaaip: III. çokluk şahıs. 21, 27, 31.
cem'-i muhâtap: II. çokluk şahıs. 21, 31.
cem'-i mütekellim: I. çokluk şahıs. 21, 31, 40, 41.
cik cık: *-CIk* küçültme eki. 44. bk. **edât-ı tasgir.**
cîm-i Fârisî: *ç* ünsüzü. 3.
cümle: cümle. 42, 44, 45, 46.
cümle-i fiiliyye: fiil cümlesi. 45.
cümle-ismiyye: isim cümlesi. 45, 46.
cümle-i ismiyye-i menfiyye: olumsuz isim cümlesi. 45.
cümle-i ismiyye-i müsbite: olumlu isim cümlesi. 45.

Ç

çak: kuvvetlendirme ifadesi. 41.
çe: *-çe* Farsça küçültme eki. 44.
çek-: ünlüyü uzatmak. 6.
çekecek harf: uzun ünlü. 6.
çend: *kaç* fonksiyonunda kullanılan Farsça soru kelimesi. 15.
çü: Farsça benzetme edatı. 41. bk. **çün.**
çün: Farsça benzetme edatı. 41. bk. **çü.**

D

DA: *-DA* bulunma hâli eki. 40, 46.
dahi: sona gelen dahi edatı. 42.
dal: د harfi. 52.
DAn: *-DAn* çıkma hâli eki. 39, 40, 46.
değil: olumsuzluk edatı. 43, 45.
değin: mesafe edatı. 41.
dek: miktar edatı. 46.
der: Farsça bulunma hâli edatı. 41.
dIr: *-DIr-* geçişlilik eki. 18, 19.
dIr: *-DIr* ek fiili. 45.
dişi: Arapçada müennes isim. 10. bk. **mü'ennes.**

E

edat: ek ve edat. 46. bk. **edevat.**
edât-ı âtıf: bağlama edatı. 42.
edât-ı haber: *-dIr* ek fiili. 27, 45.
edât-ı hâl: zarf-fiil eki. 42.
edât-ı hasr: sınırlandırma edatı. 44. bk. **ancak, fakat, istidrâk.**
edât-ı isti'lâ: *üzere* edatı. 39. bk. **üzere.**
edât-ı mahalliyet: yer bildiren *-lIk* eki. 44. bk. **lık lik.**
edât-ı masdar: *-mAk* mastar eki. 15, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 28, 29, 30, 37, 50, 52, 53, 54. bk. **mak mek.**
edât-ı masdariyyet: sıfatın sonuna gelen *-lIk* eki. 44. bk. **lık lik, yâ-i müşeddede.**
edât-ı nefy: olumsuzluk eki. 21, 27, 43. bk. **mim, sIz.**
edât-ı nidâ: seslenme ünlemi. 45. bk. **a.**
edât-ı nisbet: Türkçedeki *-lI,* Farsçadaki *-î* ilgi eki. 44, 45. bk. **lI lU, ya.**
edât-ı ta'diye: geçişlilik eki *-t-.* 18. bk. **ta.**
edât-ı ta'lil: sebep edatı. 39. bk. **için.**
edât-ı tasdik: cevap edatı. 43. bk. **evet, hayır.**
edât-ı tasgir: küçültme eki. 44. bk. **cik cık.**
edât-ı temyiz: eşitlik eki. 41. bk **CA.**
edât-ı tenbih: uyarı edatı. 45. bk. **işte.**
edât-ı teşbih: benzetme edatı. 41. bk. **gibi.**

edevat: edatlar ve ekler. 7, 39. bk. **edat.**
ef'âl-i âmme: isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller. 19. bk. **etmek, eylemek, kılmak, olmak.**
ef'âl-i şartiyye: şart birleşik çekimi. 31, 32.
elfâz-ı Arabiyye: Arapça kelimeler. 54. bk. **Arabî kelimeler.**
elif: ا harfi. 6, 9, 12, 15, 20, 21, 27, 37, 38, 39, 41, 50, 53.
emr-i gaaip: emir III. şahıs çekimi. 23, 24, 26, 27, 28.
emr-i hâzır: emir II. şahıs çekimi. 23, 24, 26, 27, 28.
emsile: fiil çekim cetveli. 11.
emsile-i muhtelife: fiilin kiplere göre çekimi. 21, 28, 29, 30, 31, 52. bk. **muhtelife.**
emsile-i muttaride: fiilin şahıslara göre çekimi. 21, 31, 35.
erkek: Arapçada müzekker isim. 10. bk. **müzekker.**
esre: düz, dar *ı, i* ünlülerini okutan hareke. 6, 9, 10. bk. **kesre.**
et-: *etmek* yadımcı fiili. 19, 52. bk. **ef'âl-i âmme.**
evet: cevap edatı. 43. bk. **edât-ı tasdik.**
evvel: kelimenin ilk hecesi. 6. bk. **ibtidâ.**
eyle-: *eylemek* yardımcı fiili. 19, 52. bk. **ef'âl-i âmme.**
ez: Farsça çıkma hâli edatı. 40.

F

fâil: özne. 16, 17, 42, 45.
fakat: cümle başı edatı. 44.
Fârisî: Farsça. 5, 6, 7, 9, 10, 14, 15, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 55.
Fârisî isimler: Farsça isimler. 9, 10.
Fârisî kaaidesi: Farsça kural. 9. bk. **kaaide-i Fârisiyye**
Fârisî sıfatlar: Farsça sıfatlar. 9.
Fârisî ve Arabî kelimeler: Farsça ve Arapça kelimeler. 19.
fer'-i fiil: yardımcı fiil.7, 15, 37, 38, 43.
fetha: düz, geniş *a, e* ünlüsünü okutan işaret. 5, 6, 15, 21, 37, 45, 53. bk. **üstün.**
fetha alâmeti: fetha yerine kullanılan ا ve ه harfleri. 6. bk. **alâmet-i elif.**
fetha-i hafîfe: ince, düz, geniş *e* ünlüsünü gösteren hareke. 4, 6, 21.
fetha-i sakîle: kalın, düz, geniş *a* ünlüsünü gösteren hareke. 4, 6, 21.
fî: Arapça bulunma hâli edatı. 41.
fiil: fiil. 7, 15, 21, 33, 42, 43, 45, 46.
fiil sıygaları: fiil kipleri. 27.

fi'l-i i'âne: yardımcı fiil. 30, 31, 45.
fi'l-i iltizâmî: istek kipi. 22, 24, 25, 27, 28, 38, 44.
fi'l-i iltizâmî-i şartî: istek kipinin şart birleşik çekimi. 32.
fi'l-i mâzî: geçmiş zaman kipi. 40, 41.
fi'l-i mâzî-i şuhûdî: görülen geçmiş zaman kipi. 43.
fi'l-i muzâri: geçmiş zaman kipi. 43, 52.
fi'l-i vücûbî: gereklik kipi. 22, 24, 25, 27, 28.
fi'l-i vücûbî-i şartî: gereklik kipinin şart birleşik çekimi.

G

gaaip: III. şahıs. 10, 11, 39.
gaaip sûreti: III. şahıs çekimi. 12.
galat: yaygın dil yanlışlığı. 55.
gayın: غ harfi. 9.
gibi: benzerlik edatı. 41, 46. bk. **edât-ı teşbih.**

H

ha: ه harfi. 6, 10, 16, 20, 21, 27, 32, 41, 50, 54.
hâ-yı resmiye: *a, e* ünlülerini gösteren ه harfi. 6, 8, 9, 10, 12, 15, 21, 42, 52, 55.
haber: yüklem. 7, 45.
hafif: ince sıradan kelime. 6, 15, 19, 20, 21, 27, 33, 38, 50.
hafîfe: *e, i, ö, ü* ince ünlülerini gösteren hareke. 5. bk. **hafif hareke, hareke-i hafîfe.**
hafif hareke: *e, i, ö, ü* ince ünlülerini gösteren hareke. 5. bk. **hafîfe, hareke-i hafîfe.**
hâl: ismin diğer kelimelerle şekil ve anlam bağlantıları, isim çekimi. 7, 11. bk. **ahvâl, ahvâl-i erba'a.**
hâl: hâl zarfı. 35, 46.
hâl: şimdiki zaman. 22, 23, 25, 26, 28, 33, 34, 44. bk. **zamân-ı hâl.**
hâl sıygası: şimdiki zaman kipi. 27.
hâl-i şartî: şimdiki zamanın şart birleşik çekimi. 32.
hâl terkîbî: zarf-fiil. 38. bk. **hâl, rabıt sıygaları.**
harekât: harekeler. 42. bk. **alâmet, hareke.**
hareke: yazı işareti. 4, 5, 6, 7, 9, 12, 15, 16. bk. **alâmet, harekât, işâret.**
hareke alâmeti: hareke işareti olarak kullanılan *elif, vav, ye* harfleri. 6. bk.**alâmet-i elif, alâmet-i vav, alâmet-i ya.**

hareke-i hafîfe: *e, i, ö, ü* ince ünlülerini gösteren hareke. 6. bk. **hafif hareke, hafîfe.**
harekelen-: yazı işareti ile gösterilmek. 4, 5, 12, 51, 52, 53.
harf: harf. 3, 4, 5, 6, 7, 16, 17, 18, 50, 51, 53, 54.
harf-i âhir: kelimenin son harfi. 51, 53, 54.
harf-i imlâ: ünlü sesler için kullanılan *elif, vav, ye, hâ-yı resmiye* harflerinden her biri. 6, 8, 11, 12, 50, 51. bk. **hurûf-i imlâ.**
harf-i infisâl: kendinden önce gelen harfe bitişmeyen harfler. 7, 11.
harf-i ittisâl: kendinden önce gelen harfe bitişen harfler. 7, 11.
harf-i med: uzatma işareti. 6, 42.
harf-i meftuh: ünlüyle biten hece, açık hece. 54.
hâsıl-ı masdar: *-Iş* ekiyle yapılmış isim-fiil. 21.
hayır: cevap edatı. 43. bk. **edât-ı tasdik.**
hazf: ses yutumu. 50.
hazf et-: kelimede bir veya bir kaç sesi yutmak. 52.
hazf olun-: kelimede bir veya bir kaç sesin yutulması. 9, 13, 16, 19, 20, 27.
hem: Farsça karşılaştırma edatı. 42.
hemze: ء işareti. 9.
hey'et: fiil kök veya gövdesinin görünüşü. 21.
hiç: olumsuzluk ifadesi. 43.
hikâye fiilleri: hikâye birleşik çekiminde olan fiiller. 31.
hikâye-i fi'l-i iltizâmî: istek kipinin hikâyesi. 31.
hikâye-i fi'l-i vücûbî: gereklik kipinin hikâyesi. 31.
hikâye-i hâl: şimdiki zamanın hikâyesi. 31.
hikâye-i istikbal: gelecek zamanın hikâyesi. 31.
hikâye-i mâzî-i naklî: öğrenilen geçmiş zamanın hikâyesi. 31.
hikâye-i mâzî-i şuhûdî: görülen geçmiş zamanın hikâyesi. 31.
hikâye-i muzâri: geniş zamanın hikâyesi. 31.
hod: Farsçada dönüşlülük zamiri. 14.
hurûf-i hecâ: alfabedeki harfler. 7.
hurûf-i imlâ: ünlü sesler için kullanılan *elif, vav, ye, hâ-yı resmiye* harfleri. 16. bk. **harf-i imlâ.**

I

Icı: *-Icı* fiilden isim yapma eki. 38.

İ

ibâre: ifade, cümle, söz. 40, 46.
ibtidâ: kelimenin ilk hecesi. 6. bk. **evvel.**
için: sebep edatı. 39, 46. bk. **edât-ı ta'lil.**
idiği: *i-* cevher fiilinin partisip şekli. 35.
ihtisar: sözün kısaltılması. 16. bk. **tahfif.**
iken: *iken* zarf-fiili. 42.
ilâ: Arapça zaman edatı. 41.
ile: vasıta ve beraberlik edatı. 39, 46. bk. **isti'âne, musâhabet.**
imlâ: yazı, yazım kuralları. 3, 4, 54.
isim: ad. 7, 8, 9, 10, 11, 15, 19, 33, 37, 43, 44, 54. bk. **ad.**
ism-i fâil: etken çatılı sıfat-fiil. 37, 38.
ism-i işâret: işaret anlamı taşıyan sıfat ve zamirler. 7, 14, 40.
ism-i mef'ûl: edilgen çatılı sıfat-fiil. 37, 38.
isti'âne: vasıta edatı. 39. bk. **ile, musâhabet.**
istidrâk: önceki cümlede ortaya konulan şüpheyi gideren, *ancak* ve *fakat* cümle başı edatıyla başlayan cümle. bk. **ancak, fakat.**
istikbal: gelecek zaman. 22, 24, 25, 26, 28, 33, 34, 44. bk. **zamân-ı istikbal.**
istikbal-i şartî: gelecek zamanın şartı. 32.
işâret: yazının kolay okunmasını sağlamak için kullanılan ayırıcı unsurlar. 4, 5. bk. **alâmet, hareke, harekât.**
işte: gösterme ünlemi. 45. bk. **edât-ı tenbih.**
iştirak: işteşlik. 18.
i'tibar: kelime kategorisi. 10, 54.
ittisâl sûreti: son harfi ayrı yazılan harflerin çekimi. 12.
izâfet: tamamlama. 8, 9, 20.
izâfet hâli: ilgi hâli. 8.
izâfet sûreti: tamlama şekli. 9.

K

kaaide: kural. 6, 8, 9, 10, 15, 17, 18, 50, 51, 52, 53, 54. bk. **kavâid.**
kaaide-i Arabiyye: Arapça kural. 55.
kaaide-i Fârisiyye: Farsça kural. 9. bk. **Fârisî kaaidesi.**
kaaide-i lisan: dil bilgisi. 5.

kaaide-i lisân-ı Osmânî: Osmanlıca dil bilgisi. 5.
kaaide-i sâbıka: önceki kural, eski kural. 19.
kaaide-i Türkiyye: Türkçe kural. 9.
kaç: sayı için kullanılan soru ve belirsizlik zamiri. 15.
kaf: ق harfi. 9, 53.
kâf: ك harfi. 3, 6, 13.
kâf: Arapça benzetme edatı. 41.
kâf-ı Fârisî: *g* ünsüzü. 3.
kâf-ı Türkî: *ñ* ünsüzü. 3. bk. **sağır kâf.**
kalbolun-: ses değişmesi. 52.
kavâid: dil bilgisi kuralları. 46. bk. **kaaide.**
Kavâ'id-i Osmâniyye: Osmanlı dilinin kuralları. Ahmet Cevdet Paşa ile Fuat Paşa'nın 1851 yılında Encümen-i Dâniş kararıyla yayımladıkları dil bilgisi kitabı. 3, 4, 10, 14, 39.
kelâm: söz. 35, 41, 42, 44, 45.
kelime: kelime, söz. 2, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 15, 16, 21, 37, 39, 42, 44, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 54.
kendi: dönüşlülük zamiri. 14.
kesr: *ı, i* ünlüleri. 54.
kesre: ince, düz *ı, i* ünlülerini okutan hareke. 4, 5, 6, 8, 15, 53. bk. **esre.**
kesre-i hafîfe: ince, düz, dar *i* ünlüsünü okutan hareke. 5, 6.
kesre-i sakîle: kalın, düz, dar *ı* ünlüsünü okutan hareke. 5, 6.
keyfiyet-i iştikak: çekim şekli. 52.
kıl-: *kılmak* yardımcı fiili. 19. bk. **ef'âl-i âmme.**
ki: *ki* bağlama edatı. 42.
kim: *kim* bağlama edatı. 42.
kim: insan için kullanılan soru ve belirsizlik zamiri. 14.
kimler: insanlar için kullanılan soru ve belirsizlik zamiri. 15.

L

lâfız: kelime, söz. 8, 9, 15, 17, 18, 27, 40, 41, 42, 43, 44, 46.
lâfz-ı istifham: soru kelimesi. 43.
lâhik: eklenme, ek alma. 41, 44, 45, 46.
lâkin: cümle başı edatı. 44.
lâm: ل harfi. 16, 17, 18, 19, 39.

lâm-ı meftûha: üstünlü lâm, *la, le.* 19
lAr: çokluk eki. 7, 37.
lâzım: geçişsiz fiil. 16, 18, 19.
lI lU: -lI sıfat eki. 44.
lık lik: -lIk eki. 19, 44. bk. **edât-ı mahalliyet, edât-ı masdariyyet.**
li: *için* fonksiyonunda kullanılan Arapça edat. 39.
li-ecl: *için* fonksiyonunda kullanılan Arapça edat. 39.
lisan: dil. 3, 4, 5, 39.
lisân-ı Osmânî: Osmanlı dili. 3, 42, 43, 46, 51, 55. bk. **Osmanlı lisânı, Türkî, zebân-ı Türkî.**

M

ma'a: *ile* fonksiyonunda kullanılan Arapça edat. 39.
madde: kelime. 6, 18, 19, 21, 31, 35, 36, 37, 38, 50, 52, 53, 54.
madde-i asliyye: kelime kökü. 15, 16, 17, 21, 38, 51, 54.
mâ-kabl: ön ses. 15, 17, 18, 21, 28, 29, 30, 37, 50, 52, 53, 54.
mak mek: mastar eki. 15. bk. **edât-ı masdar.**
makam: anlam. 4, 19, 20, 35, 39, 41, 44, 52.
ma'lûm: etken çatılı fiil. 17, 21, 24, 28, 35, 37.
ma'nâ: anlam. 5, 7, 11, 16, 17, 18, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44.
ma'nâ-yı masdarî: fiilin anlamla ilgili unsurları. 37.
masâdır-ı mezîdün fîhâ: çatı ekiyle genişletilmiş mastarlar. 19.
masâdır-ı mücerrede: etken çatılı fiil kök ve gövdeleri. 19, 35, 46, 52. bk. **masdar-ı mücerret, mücerret masdar.**
masâdır-ı mürekkebe: birleşik fiil mastarları. 19.
masdar: mastar.15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 27, 31, 37, 38, 40, 41, 43, 46, 48, 50, 51.
masdar-ı hafif: ince sıradan fiil mastarı. 21.
masdar-ı ma'lûm: etken çatılı mastar. 28, 29, 30, 37.
masdar-ı mechul: edilgen çatılı mastar. 28, 29, 30, 37.
masdar-ı mezîdün fih: çatı eklerinden biriyle genişletilmiş mastar. 17.
masdar-ı muzaf: tamlayan durumunda bulunan mastar. 20.
masdar-ı mücerret: etken çatılı fiil kök ve gövdesinin mastarı. 16, 51. bk. **mücerret masdar, masâdır-ı mücerrede.**
masdar-ı müte'addî: geçişli fiil çatısı. 51.
masdar-ı sakil: kalın sıradan mastar. 28.

mâzî: geçmiş zaman. 31, 33, 34. bk. **zamân-ı mâzî sıygaları.**
mâzî-i naklî: öğrenilen geçmiş zaman. 22, 23, 25, 26, 28, 31, 38, 44.
mâzî-i naklî-i şartî: öğrenilen geçmiş zamanın şartı. 32.
mâzî-i şuhûdî: görülen geçmiş zaman. 22, 23, 24, 26, 28, 31, 40.
mâzî-i şuhûdî-i şartî: görülen geçmiş zamanın şartı. 32.
mazmum: ötreli okunan harf. 15, 30, 42, 54. bk. **ötre, zamme.**
mazmun: anlam. 33, 42.
mechul: edilgen çatılı fiil. 17, 18, 19, 23, 26, 28, 35, 37, 38.
Medhal-i Kavâ'id: Dil kurallarına giriş. Kavâ'id-i Osmâniyye'ye bir başlangıç olmak üzere yazılan eldeki kitabın adı. 3.
meftuh: üstünlü, *a, e* ünlüsü ile birlikte okunan harf. 8, 15, 28, 37, 42, 46, 50, 53, 54.
mef'ûl: nesne, fiilin gösterdiği işten etkilenen, yükleme veya yönelme hâlinde bulunan kelime. 12, 16, 17, 38, 42, 46.
mef'ûlün bih: yükleme hâli. 7, 8, 11, 14, 20, 33.
mef'ûlün ileyh: yönelme hâli. 8, 11, 14, 20, 33.
meksur: esreli, *ı, i* ünlülerinden biri ile birlikte okunan harf. 7, 15, 29, 54.
menfî: olumsuz. 21, 28, 29, 35, 45, 46.
mevsuf: sıfat tamlamasında tamlanan isim. 9, 10, 38, 45.
mevsûf-i mü'ennes: dişi tamlanan isim. 55.
mezîdün fih: çatı ekleri olan edilgenlik, dönüşlülük, işteşlik ve ettirgenlik eklerinden biriyle türemiş fiil. 17, 52.
mI: soru eki. 43.
mim: م harfi. 11, 12, 13, 21, 27.
mim: olumsuzluk eki *-mA*. 43. bk. **edât-ı nefy.**
mîm-i meftûha: üstünlü mim, *mA*. 21.
min: Arapça çıkma hâli edatı. 40.
muhaffef: ses düşmesi yoluyla kelimeyi kısaltma. 44.
muhâtap: II. şahıs. 10, 11, 39, 45.
muhtelife: fiilin kiplere göre çekimi. 21. bk. **emsile-i muhtelife.**
musâhabet: *ile* beraberlik edatı. 39. bk. **ile, isti'âne.**
mutâva'at: dönüşlülük. 17, 18.
mutâva'at fiilleri: dönüşlü çatılı fiiller. 17.
mutâva'at sûreti: dönüşlü fiil şekli. 17, 19.
muzaf: tamlanan. 8, 9, 11, 12, 19, 33, 39, 40.
muzâfun ileyh: tamlayan. 8, 9, 11, 12, 14, 19, 20, 33.

muzâri: geniş zaman. 22, 23, 25, 26, 28, 29, 44, 52, 54.
muzâri'-i şartî: geniş zamanın şartı. 32.
mübâlaga-i ism-i fâil: aşırılık bildiren etken çatılı sıfat-fiil, *-GAn.* 38.
mübhemat: belirsizlik anlamı taşıyan sıfat ve zamirler. 7, 14.
mübtedâ: özne. 7, 45.
mücerret: yalın hâl. 7, 8, 11, 13, 14, 33.
mücerret masdar: etken çatılı fiil kök ve gövdeleri.16, 52, bk. **masâdır-ı mücerrede, masdar-ı mücerret.**
mü'ennes: Arapçada dişi kelimeler. 10, 54, 55. bk. **dişi.**
mü'ennes isimler: dişi isimler. 10.
mü'ennes-i i'tibârî: dişilik kategorisi. 10.
mü'enneslik: dişilik. 55.
müfred-i gaaip: III. teklik şahıs. 21, 31, 38.
müfred-i gaaip sıygası: III. teklik şahıs çekimi. 28.
müfred-i muhâtap: II. teklik şahıs. 13, 21, 27, 31.
müfred-i mütekellim: I. teklik şahıs. 13, 21, 31.
müfret: teklik şahıs. 7, 9, 23, 24, 26, 27, 38.
mürekkebat: birleşik kipler. 31, 32. bk. **mürekkep sıygalar.**
mürekkep sıygalar: birleşik kipler. 21, 30, 31. bk. **mürekkebat.**
müsbet: olumlu. 21, 28, 29, 30, 35.
müşebbeh: benzetilen. 41.
müşebbehün bih: kendisine benzetilen. 4.
müştak ol-: türemek. 35, 36, 37.
müte'addî: geçişli fiil. 16, 17, 18, 19, 51, 52.
müte'allikat: tümleçler. 46. bk. **mütemmimat.**
müte'allikat-ı fiil: fiil cümlesinin tümleçleri. 46.
müteharrik: harekeli, ünlü ile biten hece. 17, 18, 21, 28, 37.
mütekellim: I. şahıs. 10, 11, 39, 45.
mütemmimat: tümleçler. 46. bk. **müte'allikat.**
müzekker: Arapçada erkek kelime. 10, 54. bk. **erkek.**

N

nâ: Farsça olumsuzluk edatı. 43.
ne: insan dışı varlık için kullanılan soru zamiri. 15.
nefy-i te'kit: kuvvetlendirilmiş olumsuzluk. 43.

neler: insan dışı varlıklar için kullanılan soru zamiri. 15.
nokta: harfleri birbirinden ayırmak için kullanılan işaret. 3, 4, 6.
nun: ن harfi. 4, 5, 8, 17, 18, 19, 37, 41, 43, 46.

O

o: kalın, yuvarlak, geniş ünlü. 4.
o: III. teklik şahıs. 10, 11.
ol-: olmak yardımcı fiili. 19, 35. bk. **ef'âl-i âmme.**
onlar: III. çokluk şahıs zamiri. 10, 11.
Osmanlı lisânı: Osmanlı dili. 5. bk. **lisân-ı Osmânî, Türkî, zebân-ı Türkî.**

Ö

ö: ince, yuvarlak, geniş ünlü. 4.
ötre: yuvarlak *o, ö, u, ü* ünlülerini okutan hareke. 6. bk. **zamme.**

R

ra: ر harfi. 18, 52, 53, 54.
rabıt sıygaları: zarf-fiiller. 35. bk. **hâl terkîbi.**
rak rek: *-ArAk* zarf-fiilinin unsuru. 38.
rivâyet fiilleri: rivayet birleşik çekimleri. 31, 32.
rivâyet-i fi'l-i iltizâmî: istek kipinin rivayeti. 32.
rivâyet-i fi'l-i vücûbî: gereklik kipinin rivayeti. 32.
rivâyet-i hâl: şimdiki zamanın rivayeti. 32.
rivâyet-i istikbâlî: gelecek zamanın rivayeti. 32.
rivâyet-i mâzî-i naklî: öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti. 32.
rivâyet-i mâzî-i şuhûdî: görülen geçmiş zamanın rivayeti. 32.
rivâyet-i muzâri: geniş zamanın rivayeti. 32.
rübâ'î: dört harfli kök. 16, 18, 50.

S

sad: ص harfi. 5.
sağır kâf: ñ harfi. 3, 6, 8, 9, 11, 12. bk. **kâf-i Türkî.**

sâil: soru soran. 43.

sakil: *a, ı, o, u* ünlülerini okutan harekeler. 7, 15, 19, 20, 21, 27, 32, 34, 38, 50, 53. bk. **ağır hareke, sakîle, sakil hareke.**

sakîle: *a, ı, o, u* ünlülerini okutan harekeler. 5. bk. **ağır hareke, sakil, sakil hareke.**

sakil hareke: *a, ı, o, u* ünlülerini okutan hareke. bk. 6. 37. bk. **ağır hareke, sakil, sakîle.**

sâkin: hareke ile okunmayan, kendinden sonra cezm veya sükun denilen işaret bulunan harf. 6, 13, 15, 17, 18, 28, 37, 52, 53, 54.

sen: II. teklik şahıs zamiri. 10, 11.

sıfat: sıfat. 7, 9, 10, 19, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 54, 55.

sıfat-ı kelâm: söz yeteneği. 2.

sıfat-ı müşebbehe: niteleme sıfatı. 38.

sıla sıygaları: sıfat-fiiller. 40. bk. **sıyga-i sıla.**

sIn: *-sIn* II. teklik şahıs eki. 27.

sıyga: fiil kipi. 15, 21, 27, 31, 32, 35, 38.

sıyga-i atfiyye: *-Ip* zarf-fiili. 35.

sıyga-i ibtidâ'iyye: *-AIl* zarf-fiili. 35

sıyga-i intihâ'iyye: *-IncA* zarf-fiili. 35.

sıyga-i sıla: sıfat-fiil. 33, 35, 40. bk. **sıla sıygaları.**

sıyga-i şartiyye: şart kipi. 31.

sıyga-i ta'kibiyye: *-IcAk* zarf-fiili. 35.

sıyga-i tevîktiyye: *-DIkçA* zarf-fiili. 35.

sIz: *-sIz* olumsuzluk eki. 43. bk. **edât-ı nefy.**

sin: س harfi. 5, 8.

siz: II. çokluk şahıs zamiri. 10, 11.

söz: söz. 45, 53.

sual: soru. 14, 43.

sûret: şekil, kelimenin şekli. 12, 15, 17, 18, 40, 46, 50, 54, 55.

sûret-i ilhak: eklenme şekli. 43, 44.

sûret-i isti'mâl: kullanılış şekli. 40, 43.

sûret-i tasrif: çekim şekli. 14, 21, 28.

sülâsî: üç harfli kök. 16, 18, 48, 49, 50, 53, 54.

sünâ'î: iki harfli kök. 16, 46, 49, 50, 53, 54.

Ş

şaz: istisna, kural dışı. 6, 8, 16, 17, 18, 51, 53, 54.
şeddeli: ikiz okunan ses. 45.
şin: ش harfi. 18, 19, 20.
şu: biraz uzakta olan için kullanılan işaret zamiri. 14.
şunlar: biraz uzakta olanlar için kullanılan işaret zamiri. 14.

T

ta: ت harfi. 10, 18, 19, 44, 53, 54, 55.
tâ: Farsça miktar ve mesafe edatı. 41, 52.
tahfif: kısaltma. 19, 32, 39. bk. **ihtisar.**
tahfîfî: *-mA* ekiyle yapılmış mastar. 20.
tahrir: yazmak. 31.
tahrir olun-: yazılmak. 53.
tâ-i te'nis: dişilik bildiren ة . 54.
tasrif: kelime çekimi. 31.
tasrif olun-: çekimlenmek. 32, 35.
tatvil: uzatma. 55.
tebdil olun-: ses veya harf olarak değişmek. 8, 21.
tekellüm olun-: söylenmek, konuşulmak. 3.
te'kîdî: *-lIk* ekiyle pekiştirilmiş mastar. 20.
te'kit: pekiştirme, kuvvetlendirme. 19, 41, 45.
telâffuz: söyleyiş. 53, 54.
temyiz: kelimeyi belirginleştirme. 46.
tenvin: nunlama, *nun* ile zarf yapma. 46.
terkip: tamlama, kelime birleşmesi. 39.
terkip olun-: tamlama yapmak. 9.
teşdit: şeddeleme, bir ünsüzü çift okutma. 7.
Türkî: Türkçe. 4, 5, 7, 9, 10. bk. **lisân-ı Osmânî, Osmanlı lisânı, zebân-ı Türkî.**
Türkî isimler: Türkçe isimler. 9.

U

u: kalın, yuvarlak, dar ünlü. 4.

Ü

ü: ince, yuvarlak, dar ünlü. 4.
üstün: düz, geniş *a, e* ünlülerini okutan hareke. 6. bk. **fetha.**
üzere: *üzere* edatı. bk. **edât-ı isti'lâ.**

V

vav: و harfi. 4, 6, 9, 13, 14, 15, 16, 35, 48, 53, 54.
vav: *ve, vü, u, ü* olarak okunan bağlama edatı. 42. bk. **edât-ı âtıf.**
vezin: kelime kalıbı. 38.

Y

ya: ى harfi. 6, 7, 8, 9, 12, 13, 15, 21, 27, 39, 43, 44, 45, 48, 53.
ya: *yahut* gibi kullanılan denkleştirme edatı. 42.
ya ye: kuvvetlendirme edatı. 45.
yâhut: denkleştirme edatı. 42.
yâ-i müşeddede: şeddeli ى harfi. 44. bk. **edât-ı masdariyyet.**
yap-: *yapmak* yardımcı fiili.19.
yazı: yazı. 53.

Z

za: ز harfi. 6, 44.
zad: ض harfi. 6.
zâ-i Fârisî: ژ (j) harfi.3.
zam(m): yuvarlak ünlü.
zamân-ı hâl: şimdiki zaman. 35, 40. bk. **hâl.**
zamân-ı istikbal: gelecek zaman. 40. bk. **istikbal.**
zamân-ı mâzî sıygaları: geçmiş zaman çekimleri. 40. bk. **mâzî.**
zamir: zamir. 7, 10, 40.
zamîr-i gaaip: III. şahıs zamiri. 42.
zamme: yuvarlak *o, ö, u, ü* ünlülerini okutan hareke. 4, 6. bk. **ötre.**
zamme-i hafîfe: ince yuvarlak *ö* (ۄ) ve *ü* (ۅ) ünlülerini okutan hareke. 6.

zamme-i hafîfe-i makbûza: ince, yuvarlak, dar *ü* (ۆ) ünlüsünü okutan hareke. 6.
zamme-i hafîfe-i mebsûta: ince, yuvarlak, geniş *ö* (ۅ) ünlüsünü okutan hareke. 6.
zamme-i makbûza: yuvarlak dar u (ۇ), *ü* (ۆ) ünlülerini okutan hareke. 5.
zamme-i mebsûta: yuvarlak, geniş *o* (ۇ), *ö* (ۇ) ünlülerini okutan hareke. 5.
zamme-i sakîle: kalın, yuvarlak *o* (ۇ), *u* (ۇ) ünlülerini okutan hareke. 6.
zamme-i sakîle-i makbûza: kalın, yuvarlak, dar *u* (ۇ) ünlüsünü okutan hareke. 6.
zamme-i sakîle-i mebsûta: kalın, yuvarlak, geniş *o* (ۇ) ünlüsünü okutan hareke. 6.
zarfiyet: kelimenin zarf olarak kulamlması. 40.
zebân-ı Türkî: Türk dili. 55. bk. **lisân-ı Osmânî, Osmanlı lisânı, Türkî.**
zebanzet: kelimenin yaygın kullanılışı. 46.

SÖZLÜK

A

abd-i âciz: aciz kul.
ab-rû-yı dudmân-ı Osmâniyye: Osmanlı hanedanının yüz akı.
ahvâl-i felekiyye: göğün hâlleri.
akdem: önce.
ale't-tafsil: ayrıntılı olarak.
ale't-tertip: düzenli olarak.
an-â'zâ-yı meclis: meclis üyelerinden.
ayân-ı zımn: meramı açıklama.

B

bâb-ı evvel: birinci bölüm
bâb-ı hâmis: beşinci bölüm.
bâb-ı râbi: dördüncü bölüm.
bâb-ı sâbi: yedinci bölüm.
bâb-ı sâdis: altıncı bölüm.
bâb-ı sâlis: üçüncü bölüm.
bâb-ı sâmin: sekizinci bölüm.
bâb-ı tâsi: dokuzuncu bölüm.
ba'de-zâ: bundan sonra.
bay ü gedâ: zengin ve yoksul.
be-her-hâl: her durumda.
ber-vech-i sâbık: önceden olduğu gibi.
beyn: ara.
bi'l-istikrâ: genel olarak.

C

cihet-i tefevvuk: üstünlük yönü.

D

Dârü'l-matba'atü'l-âmire: Âmire basım evi.
der-zemin: yerde.
dîbâce: ön söz.

E

ebced-hân-ı mekteb-i ifâde ve istifâde: ifade ve istifade okulunun acemisi.
egerçi: olmasına rağmen.
elfâz-ı mâdiha-i hamd u şükr ü senâ: hamt, şükür ve övgü sözleri.
emr-i ehem: önemli iş.
emr-i hayr: hayırlı iş.
Encümen-i Dâniş: 18 Temmuz 1851 yılında Abdülmecit döneminde açılan ilk Türk akademisi.
ensap: soy.
esb-i siyah: siyah at.
es-sultan bini's-sultâne's-sultan: sultan oğlu sultan.
etibbâ-yı meşhûre: tanınmış doktorlar.
ez-cân u dil: can u gönülden.

F

fahrü'l-enam: insanlığın övüncü.
fâ'ide: açıklayıcı bilgi.
fâ'ide-i mühimme: önemli açıklama.
fâ'ide-i tamme: tam fayda.
fâ'ik: üstün.
fârizâ-i zimmet: görev borcu.
faslu'l-hitâb-ı hitâbet: konuşulan her bir söz.

G

gedâ vü şah: fakir ve şah.

H

halîfetu'llah: Allah'ın halifesi.
hâne-i dil-güşâ: iç açıcı ev.
hâne-i vâsi: geniş ev.
hâne vü kâşâne: ev ve köşk.
hâtime-i risâle-i risâlet: peygamberlerin sonuncusu.
hikâye-i vâkı'a: olayın hikâyesi.

İ

îfâ-yı fârizâ-i teşekkür: teşekkür görevinin yerine getirilmesi.
ile'l-an: bu âna kadar.
illet: sebep.
imre'e: kadın.
imre'e-i hasene: güzel kadın.
iş'ar: bildirme.
işâret-i kâfiyye: yeterli işaret.
iştibah: zorluk.
îzâh-ı mübhemât-ı şerî'at: şeriatın müphem yerlerinin açıklanması.
izhâr-ı muzmerât-ı hakikat: hakikat meydanlarını gösteren.

K

kaasır: kusurlu.
kadimî: eskiye ait.
kat'-ı nazar: ayırmak, bakmamak.
ke'l-evvel: önceki gibi.
kelime-i tayyibe-i salat ve selâm: en güzel dua ve selâm sözleri.
kem-bizâ'a: cahil.
kısm-ı evvel: birinci kısım.
kısm-ı sâlis: üçüncü kısım.
kısm-ı sânî: ikinci kısım.
kuvve-i karîne: yakın ihtimalle.
küttap: kâtipler.

L

lisân-ı azbü'l-beyan Arabî: dillerin en tatlısı olan Arapça.

M

maksûd-ı aslî-i mebâdî-i fıtrat: yaradılış prensiplerinin asıl maksadı.
masâdır-ı ef'âl-i hayriyye: hayırlı işlerin kaynağı.
mebhas-ı meziyyet: beceri konusu.
Meclis-i Ma'ârif-i Umûmiyye: eğitim kurulu.
mecmu'a-i cemîle-i sünûhat-ı sübhaniyye: Allah'ın her türlü güzelliği üzerinde topladığı.
medhal: giriş.
mekâtib-i vâride: gelen mektuplar.
mes(s): gerek duyma.
meşhûd-ı bâsıra-i cihâniyan: bütün insanların görmesi.
min-el-kadim: eskiden.
min-gayr-i liyâkat: liyakatsiz olarak.
minvâl-ı mezkûr: söylendiği şekil.
misilli: gibi.
mûcib-i yüsr ü suhûlet: daha çok kolaylık sağlama.
mukaddimen: önce, önceki.
muttariden: düzenli olarak.
mübeyyin: bildiren, açıklayan.
mübtedî: yeni başlayan.
münkasım: ayrılmış.
müstefat: anlaşılmış.
müte'allik: bağlı.

N

nakdîne-i iktidar: gücü ölçüsünde.
nefy: olumsuzluk.
neşr-i ma'ârif: bilgi yayma.
nev'-i benî âdem: insan cinsi.
nev'-i evvel: birinci tür.
nev'-i râbi'a: dördüncü tür.
nev'-i sâlis: üçüncü tür.
nev'-i sânî: ikinci tür.
nutk-ı beliğ: güzel konuşma.
nüsha-i nefîse-i kemâlât-ı insâniyye: insan olgunluğunun en güzel örneği.

R

rağbet-i şâhâne: yüksek ilgi.
revâbıt-ı hakâyık-ı lisân-ı Osmânî: Osmanlı dilinin gerçek bağlantıları.
re'y-i hod: kendi isteği.
rivâyet-i sahîha: doğru rivayet.

S

sadâ-yı bed: çirkin ses.
sahâbet-i âliyye: faydalı ve güzel sohbet.
sâ'im: oruçlu.
sarâhat-i vâfiye: açık belge.
sayt: av.

ser-efraz: üstün.
sıdk-ı tebliğ: duyurunun doğruluğu.
sıfat-ı kelâm: söz sıfatı.
sultânü'l-Arap ve'l-Acem: Arap ve Acemin sultanı.
su'ûbet: güçlük.
süknâ: oturacak yer, ev.

Ş

şikâr: av.

T

tâ be sabah: sabaha kadar.
tab' u temsil: basım ve çoğaltma.
taklil: küçültme, azaltma.
takrîr-i mâ-fi'z-zamir: gönülden geçenleri bildirme.
tarîk-i ahsar: en kısa yol.
tarz-ı âhar: diğer tarz.
tarziyye-i kâmile: Allah razı olsun duası.
tefâsil: ayrıntılar.
tehfîm-i dakâyık-ı zebân-ı Türkî-beyan: Türk dilinin inceliklerini anlatma.
tenmîk-i mu'teber: güzel yazı.
terdit: iki ihtimal bildirme.
teshîl-i tahsil: öğrenme kolaylığı.
teşa'up: bölümlendirme.
tezkire-i sâmiyye: yüksek bir makama yazılmış yazı.

V

vâcib-i ta'âlâ hazretleri: Allah.
vâhibü'l-a'tâ: hediyeler bağışlayan.
vüs: genişlik

Z

zeyl-i risâle: kitaba ek.

TIPKI BASIM

عربیه یی قوللانورلرایچون بوتانك صورتنی دکشدیرلرشویله که یانقطه لرینی آتوب
هاى رسمیه صورتنه قورلر حکایه کبی و یاخود تاءیی تطویل ایدرلر روایت کبی
وقاعدهٔ عربیه اوزره حکایهٔ واقعه و روایهٔ صحیحه دیدکلری کبی اصلا مؤنثلکلرینه
نظراً تمییز ترك کندی اصولری اوزره حکایهٔ واقع روایت صحیح دخی دیرلر بزلرده دخی
حال بویله جه اولوب اسلافدن بعضیلر بویولده فارسی اصولنه کتمشلرایسه ده
شمدی کتاب موصوف مؤنث اولدقده صفتك دخی بهرحال مؤنث کتورلسنی التزام
اتمیشلردر شویله که مثلا حکایهٔ واقع و روایت صحیح دینلسه غلط عد ایدرلر
ولکل قوم ان یصلح والحمد لله
علی الاتمام

بحمده سبحانه شبوه تفهیم دقایق زبان ترکی بیان ودرول بط حقایق لسان
عثمانی بی عیان ضمننده مجلس معارف بحموعیه اعضاسندن زاده محمد جودت
افندینك قلمه الدیغی [illegible] قواعد عامه نحویه و تصریفیه
معتبردلر طباعت العامره دهالتنوغرافیا
دستگاهنده طبع تمثیل
اولنمشدر
١٢٦٨

٩٤

قدیمی بو مثالو کلمه لر بو یله و او یله یا زیله کلد کلرندن بور ساله ده دخی سکی املاده
یا فیله رق او یله جه تحریر اولنمش و مذکور قاعده لر دخی یونك اوزرینه بنا اولنمشدر
اما رانك ماقبلنك او قونشنده قاعده بودر که اداة مصدرك ماقبلی ساکن اولان
ثنائیلر ایله ایکنجی حرفی دخی ساکن اولان ثلاثیلرده منوال مذکور اوزره
رانك ماقبلی مفتوح او قنور سور یازر اور تر او لرکبی شاذ اوله رق او رور
اولور بولور گورور ماده لرنده ضم ایله یولور صانور کلور دیر
ماده لری کسر ایله او قنور یعنی آلیر بیلیر صانیر کلیر کبی تلفظا اولنور اما سائر اوج
حرفلیلر ایله دها زیاده حرفلیلرده اکر مادهٔ اصلیه نك حرف اخیرندن اول اولان حرف
مفتوح یا خود مکسور اولورسه مضارع و استك ماقبلی یعنی مادهٔ اصلیه نك
حرف اخیری مکسور او قنور اوصانمق اوصانیلمق چویرمك چویرلمك کوجنمك کوجنیلمك
ایرکلمك ایرکیلیرا اوصلانمق اوصلانیلمق کوندرمك کوندریلمکبی و اکر مضموم
اولورسه رانك ماقبلی دخی مضموم او قنور طوفنمق طوفنیلمق قودوزمق قودوزیلمق
اوکسورمك اوکسورولمك اوقومق اوقوولمکبی هرکله یوله او قوندیغی کبی یازلمق
التزام اولنمش اولیدی هم کلمه لرك او قونشنده صعوبت اولوردی هم ده قاعده لرك
ضبطنده یوله ذهنلر طولرایدی

فائدهٔ مهمه

عربیده مذکر کلمه مؤنث فرق اولوب آخرنده تاء تانیث اولان اسملر مؤنث اعتبار اولنور
انجق عربیده یوقها صورتنده یازیلور حکایة روایة کبی یونلره برشی صفت اولدقده
آنك دخی مؤنث قلنمسی لازم کلور حکایة واقعه روایة صحیحة کبی عجمده دخی الفاظ

٥٣

اوقومق اوفور تلله مك تلار پولالامق پولالاركبی وبعضا یادخی حذف اولنور
بوریمك بورر قاشیمق قاشركبی واكراداة مصدرك ماقبلی ساكن اولورسه
راكتورلدكده حركه لنمسی لازم كلوب بونده قاعده اودركه ثنائیلرده مفتوح
قیلنور سومك سورياز مق یازركبی ثقیلاردهفتحه بیان ایچون بعضا الف
یازیلور یازاركبی اورمق اورور آلمق الور اولمك اولور اولمق اولور
بیلمك بیلور بولمق بولور صانمق صانور قالمق قالور گورمك گورور
گلمك گلور ویرمك ویرير شاذدر واوچنجی حرفی كبی ایكنجی حرفی دخی ساكن اولان
ثلاثیلرده دخی رانك ماقبلی كذلك مفتوح قیلنور اورتمك اورتر اولچمك اولچر
كبی ماسائر اوچ یاخود دهازیاده حرفلی اولان ماده لرده اكر حرف اخیر رایانخود
تا یاخود قاف اولورسه مكسور قیلنور صرارمق صرار یرچویرمك چویرر
آقصرمق آقصیرر یازدرمق یازدیرر ایشتمك ایشیدر آرامق آرادر
یازدرمق یازدیر براقمق براغركبی واكر بوحرفلردن بریسی اولمزسه
اولوقت رادن اول رواو یازیلور ایلشمك ایلیشور طوقنمق طوقنور ایرکلمك
ایرکیلور اوصلانمق اوصلانورکبی آنجق بویله كلمه لرده رادن اول واو
یازلمق اكرچه اوته دن بروعادتا اولمش ایسه ده شمدی اكثر یسنك تلفظی
كسرایله در مثلا اوتانور وكوجنور واوایله یازیلور ایسه ده نونلر كسرایله تلفظ
اولنور حال بوكه یازیده سوزك علامتی اولدیغندن هركله سویلنلدیكی كبی یازلمق
ایجاب ایدوب اویله كلمه لرده دخی واو برینه یاكتورلسه مثلا اوتانور وكوجنور
كبی كلمه لر اوتانیر وكوجنیر كبی یازلسه دها مناسب اولهجغندهشبهه یوق ایسه ده

یا ایله متعدی قیلنمش اولان کلمه لرده هرنه وقت تاحرکه لنسه دالله قلب اولنور
سویلتمك سویلمك سویلدش سویلدیلش اراتمق آرادیرا راده یور
آراده جق اوقوتمق اوقودر اوقوده اوقودان کبی یونك کبی مصاه د
محرده دن ایلك معناسنه ایتمك ویوغازدن کچورمك معناسنه یونمق ایله
دنمك طاتمق کتمك کوتمك اوبرتمق ایشتمك صیرتمق سکرتمك ماده لرنده
دخی هرنه وقت تاحرکه لنسه دالله قلب اولنور یونلردن ایتمك ماده سنك
امثله مختلفه سی یومقامده بیان اولنور وسائرلری دخی کا قیاس اولنه

ایتمك

ایتدم	ایتمش ایدر	ایدیور	ایده جك	ایتملی ایده
ایتدیك	ایتمشدی ایددی	ایده یوردی	ایده جکدی	ایتملیدی ایدیدی
ایتمشمش	ایدرمش	ایدیورمش	ایده جکمش	ایتملیمش ایدیمش
ایتدیسه	ایتمشسه ایدرسه	ایدیورسه	ایده جکسه	ایتملیسه ایتسه
ایدوب	ایدیجك	ایدنجه	ایده لی	ایتدکجه
	ایتسون	ایت	ایدن	ایده رك

کرك محرد و کرك مزید فیه مصدر لردن فعل مضارع لك کیفیت اشتقاقی بیان اولنور
فعل مضارع اداة مصدری حذف ایتدکدن صکره یرینه راکتور ملکله اولوب اکر اداة
مصدرك ماقبلی ساکن اولورسه همان راکتور یله رك مضارع یاپیلور فقط
های ی سمیه وارایسه حذف اولنور سویلمك سویلر آرامق آرار اریمك ارر

آنلامق آغلامق ایرغالامق یاغشلامق کبی لسان عثمانیده بنیه حرفلی مصدر مجرد
بولنورایسه ده پك نادر در ایصمرلامق کبی شاذ اولهرق یعنی مصدر بنیه ذکر
اولنان قاعده یه توافق تمیه رك مستعمل اولان متعدد یرمصدر مجرد لویله برابر زیده میان اولنور

چیقمق	چیقارمق	چوکمك	چوکدرمك	قوپمق	قوپارمق	ارتمق	آرتدرمق	
باتمق	باترمق	شاشمق	شاشترمق	صیزمق	صیزدرمق	طاشمق	طاشیدرمق	
قاچمق	قاچرمق	ایچمك	ایچورمك	اوچمق	اوچورمق	اوشمك	اوشوتورمك	
بتمك	بتورمك	پشمك	پشورمك	دوشمك	دوشورمك	طویمق	طویورمق	
طوغمق	طوغورمق	گچمك	گچورمك	گوچمك	گوچورمك	آیرلمق	آیرمق	
دوللمك	دویرمك	چوبلمك	چوبرمك	قورتلمق	قورتارمق	قالمق	قالدرمق	
گلمك	کتورمك	گتمك	گتورمك	کوزمك	کوزدرمك	آغمق	آغدرمق	
صاپمق	صاپتمق	صاقلمق	صاقدرمق	آرتمق	ارتمق	ایصمق	ایصتمق	
اوگرنمك	اوگرتمك	اوکونمك	اوکوتمك	اینمك	اینجمك	توکنمك	توکتمك	
قوشانمق	قوشاتمق							

قاعده

بیلنمك یازلمق ایرشمك آشمق ایرکلمك آیرلمق مثللو کلمه لرده مادهٔ اصلیهٔ
حرف اخیری برشینه متصل اولوبده حرکه لنورسه اکثریا اوحرفدن اول برحرف
املا یازیلور بیلینور یازیله یور ایریشه جك ایدیسه ایرکیلن آیریلمش
کبی سودکده سودیکنده یازدقده یازدیغنده دخی بونلره قیاسدن بد سائر
امثالی دخی بونلره قیاس اولنه

آیغمق ایشتمك بریمك ایله ایکلمك دیکلمك مثالو کلمه لرده حرف مذکور لرك
حذفی جائز اولوب مثلا بلمك قامق گتمك واسرمك آرتمق ایشتمك برمك
وآکلمك دکلمك صورتنده دخی یازیلور لزتنه کم آبتمق دگشمك کبی بعض
کلمه لرده دخی یوقاروده بوصورتده یازلمشدر صرارمق قوارمق یواشامق مثالو
کلمه لرده دخی اولکی حرفدن صکره برالف یازلمق جائز اولور مثلا صاوارمق
قاوارمق یاواشامق یازیله بیلور

رباعی

ایرغالامق اوربمك ایرکلمك اوزلاشمق اسرگمك اوصلانمق
اوغراشمق آغرلامق آصرمق آقطارمق اکریلمك ایگرنمك اژکرنمك
اوکسورمك اکسلمك آگلتمك ایرمك ایجلمك ایجنمك آیلاشمق آرلمق
اویوقلامق باغشلامق بلنلمك تتشنمك توکورمك تکرلمك
چیلدرمق چرنمك چوزلمك دوربمك دیلنمك دیکلنمك دورلمك
دوشرمك سگرتمك سیوزلمك صاریلاشمق صاپلامق طیرمالامق
طپسترمق طاصلامق طوغرلمق قیپرانمق قورتلمق قیصقانمق قوللانمق
کوندرمك یادرغامق یصلامق یاصلانمق یاقلاشمق یوکسلمك
یلوارمق یوارلامق

فائده

کرك ثنائی وکرك ثلاثی وکرك رباعی اولسون مصدر بابنده بیان اولنان قاعده
تطبیقا اداة مصدرك ماقبلی مفتوح اولان ماده لرك خفیفلرنده ثقیللرنده الف
یازلمش ایسه بعضلرده دخی ثقیللرده دخی علی العموم هپ یازیلر آرمق یولمق

٤٩

بكلمك بكزمك بيكمك بليرمك بلامك بولاشمق بولانمق بونالمق بيورمق
تپلمك تتره‌مك توكورمك توكزمك توكمك بيالامق چاپمق جاغرمق
چاغلامق چوغالمق چيقشمق چگنمك چالبشمق چالغامق چوملمك چنمك
خاشلامق دوكمك ديرمك ديرلمك ديمك دوكمك دوشونمك دگشمك دليمك
دكلمك دينلمك سوپورمك سرمك سورمك سوچمك سگريمك سپلمك
سولپورمك سميرمك سومورمك سويلمك شاشالامق صاپلامق صاتمق
صيچرامق صارصمق صيرتمق صرارمق صاوقمق صيزلامق صاقلامق
صاقمق صالامق صالمق صاورمق صووارمق صواشمق صپرمق
طارتمق طارلق طاداتمق طاغلمق طوقمق طمالامق طاشمق طارمق
قاپلامق قوجمق قودرمق قارشمق قزارمق قورقمق قيزارمق قزانمق
قوشانمق قيصالمق قوطارمق قاغشامق قوقلامق قاگرمق قالقمق
قالقمق قولامق قماشمق قونشمق قينمق قاورمق قاوراق قووالامق
قايرمق قوبلمق قاينامق كيرمك كوپورمك كچيكمك كيجشمك كوچامك
گوجاملك گچمك گوجمك گيدرمك كرتمك گريمك گرشمك كيزلمك كيشنمك
گگرمك كوكرمك گليشمك كولشمك گيرمك گوشه‌مك گوملك گونمك
موراقمق ياپشمق يپرامق يتشمك ياراشمق يارشمق يورلق يشرمك
يوغورمق ياقشمق يومشامق يناشمق يونمق يواشامق

فائده

شناشيلرده بيلمك قياسمق گيمك مثلو كلمه‌لرده ثلاثيلرده دخى اسيرمك

گیمك گوتمك گجك گوجمك گدمك گرمك گیرمك گودمك گوردمك گزمك
کسمك کوتمك گلمك گوتمك گوممك گیمك ویرمك یاپمق یتمك یانمق
یوتمق یدمك یرمك یارمق یارامق یورمق بوریمك پوزمك باشامق
باغمق بیغمق یاقمق پیقمق بیقامق بکمك بلمك بلامق
پیلمق بویلق یاماق یومق یانمق یونمق یاپمق

فائده

چوریمك سوریمك پوریمك وبونلرك امثالی مصدرلری بویله یا ایله یازلدقلری
کبی واوایله چوردمك سوردمك پوردمك کبی یازلمق دخی جائز اولور

ثلاثی

آتلامق اوپورمق اونامق آجمق اوخشامق ایدمك آرتمق
آرینمق ایرشمك اوردمك اورکمك آزالمق اوزلمك اوزغمك
اسیرمك اسکمك استمك اسلمك استمك ایشتمك ایشلمك
آشمق اوشمك ایصرمق ایصلامق ایصمق اوصامق آغریق اوغرامق
اغلامق اوفورمك اوفلمك اوفالمق آقصامق اگیرمك آکیرمق
اکشیمك آکلامق ایکلمك اوکولمق اوگونمك آلدامق اولمك آلشمق
ایلشمك اولشمك اولاشمق اونمق اینامق آوونمق اووالامق یرلامق
ایلمك آیلق اویوشمق اویالامق اویامق اوینامق پاتلامق
بتشمك بجرمك باداشمق پارلامق یارشمق یراقمق بکمك بارمق
بسلمك باشارمق باشلامق بوشالمق بوشلامق باغرمق بلغلامق

٤٧

اوبمك آمق ايتمك اوتمك آجمق آجيمق ايمك اوچمق آدامق
اوتمك اديمك آرامق ايرمك اوزمك اوزمك اوزمق ا زمك آزمق
اوزمك اوزامق اسمك اشمك آشمق اوشومك آصمق آقق اوفومق اكمك
اكمك آكمق اوكمك اوكمك الممك آلمق اولمك اولمق اويومق امك اوبمق
ايمك اوومق اويق اويمق اويومق باتمق بيتمك بيمك بوداميق بوزمق
بوريمك بزمك بزمك بوزمك بوزمق بوشامق بشمك باصمق بوغمق باقمق
بقمق بوكمك بيلمك بيلمك بوكمك بويلق بويلامق بايمق بيمك بويامق بيومك
بويامق بتمك توتمك چاتمق چيتمك چوبمك چيزمك چوزمك چيشمك چوشمق
چاقمق چيقمق چمك چوكمك چلمك چالمق دتمك ديزمك دوزمك دشمك
دوشمك دوشمك ديكمك دوكمك دكمك دوكمك دلك ديلمك دنمك دمك
دونمك چمك سرمك سوزمك سوريمك سزمك سوزمك سوكمك سيلمك سينمك
سوتمك سومك شاشمق شيشمك صابمق صاتق صاچمق صاراق صودمق صيزق
صوبمق صوصاق صاغق صيغمق صيغومق صيقمق صوقمق صاتق صوتق صولومق
صاتق صيتمق صيناق صوتمق صاوق صيوامق صايمق صيوتق طابمق طاتمق
طوتمق طرامق طوزامق طاشمق طاشيمق طوغمق طاقمق طيقمق طيقاق طوقوق
طوكمق طالتق طلاشمق طولق طولامق طايمق طياق طوتق طوبق قاپق
قاتق قيمق قيومق قاتمق قاچمق قوچاتمق قزمق قورمق قوروامق
قوديق قازمق قازيق قيزمق قاشيمق قوتمق قاصمق قيصمق قوصمق قاقمق
قوقمق قالق قيلمق قانمق قناتمق قونمق قورمق قايمق قيمق قويمق

٤٦

متفرقه

او عاقل دكل ايدى	انلر عاقل دكل ايدىلر	سن عاقل دكل ايدك
سز عاقل دكل ايدكز	بن عاقل دكل ايدم	بز عاقل دكل ايدك

جمله نك متمماتى وجدر اولكيسى حالدر بن سوينه رك كلورم دينلدكده سوينه رك كبى وبن سكا نصيحت ايتمش ايكن سن طوتمدك دينلدكده ايتمش ايكن كبى وسن جوجوق ايكن عاقل ايدك دينلدكده سن جوجوق ايكن كبى عربيده بعض صفتلرك آخرى مفتوح قيلنه رق وآخرينه تنوين دينيلن كبزلى نون كتوريله رك حال يا بيلور ممنونا كلورم كبى كه سوينه رك كلورم ديمك اولور ايكنجيسى تميز در معلومات بحر بن اكا فائقم دينلدكده معلومات بحر كبى وسنك مكتبه دوامك عاقلانه برحركتدر دينلدكده عاقلانه كبى اوچنجيسى متعلقات فعلدر كه مفعول لرايله اوزره ايچون ايله ده ده دك كبى اداتلرينك لاحق اولدقلرى كلمه لردر نته كم كتابى ال درسه جالش اخشامدن صباحه دك مكتبده اونوروب باباك كبى عالم اول عباره سنده اولان كتابى درسه اخشامدن صباحه دك مكتبده باباك كبى لفظلرى آل وجالش واونوروب واول فعللرينك متعلقاتى اولور لر

ذيل رسالة

لسان عثمانيده زبانزد اولان مصادر مجرده يا الاستقرا ضبط اولنوب بعض قواعد دخى علاوه اولنه رق رساله يه ذيل قلنمشدر وايكى صورتله بازلمسى جائز اولان مصدرلرك برصورتى دخى صحيفه نك كناره بازلمشدر

٤٥

استانبولی بروسه وی کبی عربیده دخی اداة نسبت یادرانجق شده لیدر عربی الاصل وکلمهٔ عربیه واحوال فلکیه کبی یه ویا تاکیدایچون جمله لره لاحق اولور سودك یه یازدك یاکبی وبعضا یاحذف ولنوب یالکز فتحه قالور کلسکه یافسکاکبی آ اداة ندادر آسلطانم آجانم کبی اشته اداة تنبیهدر کهمتکلم افاده سنه مخاطبك وقت ایلسنی اخطار ایدر اشته باقی اشته شوکیفیتاح حقیقتی

بویله در کبی

خاتمه

جمله برصفت برموصوفه اسناد اولنه رق مخاطبه فائدهٔ تامه افاده ایدن سوزدر بوکاکلام دخی دینور بودخی ایکی قسمدر اولکیسی جملهٔ فعلیه درکه فعل ایله فاعلدن ترکیب ایدر چونکه هر فعلك برفاعلی اولدیغندن هر فعل فاعلیله برابر جمله اولور یاز یکدی قیش کلیور سن الداندك بن قزاندم کبی ایکنجیسی جملهٔ اسمیه درکه مبتدا ایله خبردن ترکیب ایدر نه کم افندی عاقلدر دینلدکده افندی مبتدا وعاقل خبر ودر اداة خبر اولوب جملهٔ سی جملهٔ اسمیه اولور منفیلرینده کل قوللانیلور تفصیلی زیرده بیان اولنور

جملهٔ اسمیهٔ مثبته

اوعاقلدر	انلرعاقلدرلر	سن عاقلسین	سز عاقلسکز	بن عاقلم	بز عاقلز

جملهٔ اسمیهٔ منفیه

اوعاقل دکلدر	انلرعاقل دکللر	سن عاقل دکلسین	سز عاقل دکلسکز	بن عاقل دکلم	بز عاقل دکلز

جملهٔ اسمیه بعضا فعل اعانه ایله ربط اولنوب انك دخی منفیسنده کل لفظی قوللانیلور

مثبت

اوعاقل ایدی	انلرعاقل ایدیلر	سن عاقل ایدك	سز عاقل ایدیکز	بن عاقل ایدم	بز عاقل ایدك

ماضی نقلیه وحاله واستقباله وفعل التزامی یه صورت الحاقی دخی مضارعه
اولان صورت الحاقی کبی اولوب انلرده دخی بوکا قیاس اولنه ایچی اداة حصر درکه
داخل اولدیغی کلمه یه برحکم مخصوص اولمسنی افاده ایدر مثلا فلان کشی ایله
استانبوله بوکون ایچی بن کیتدم دینلدکده بندن بشقه کمسه کیتمدی دیمك اولور
وانکله بن ایچی استانبوله کیتدم دینلدکده بشقه یره کیتدم دیمك اولور وبن
استانبوله ایچی انکله کیتدم دینلدکده بشقه سیله کیتدم دیمك اولور وبن
انکله استانبوله ایچی بوکون کیتدم دینلدکده بشقه کون کیتدم دیمك اولور
عربیده بو مقامده فقط قولانیلور وبعضا ایچی لفظی جمله لرده داخل اولوب
استدراك معناسنی افاده ایدر یعنی اوسته طرفده کی کلامدن کلان وهمی
دفع ایدر مثلا کم چوق ایش کوردی ایچی قدری پیلنمدی دینلدکده ایش کوردی
کلامندن البته قدری پیلنمشدر کبی بر شی توهم اولنوب اوخاطری دفع ایچون ایچی
قدری پیلنمدی دینلور عربیدن بو مقامده لکن قولانیلور وبعضا فقط لفظی
بو معناده دخی قولانیلور جلد وحق اداة تصغیر در کشیلك التونجی کبی
وبعضا بونلره برر زا علاوه اولنور کشیلکجکز التونجغزجکز صوجغز کبی فارسیدن
جه قولانیلور دیوانجه کبی که دیوانجی دیمك اولور لك ولق صفتلره لاحق
اولور سه اداة مصدریت اولور کوزللك اوزونلق کبی بو معنایه عربیده یاء
مشدده ایله تا قولانیلور کاتبیت کبی که کاتبلك دیمکدر واکر اسملره لاحق
اولور سه اداة محلیت اولور کللك چایلق کبی لی ولو اداة نسبتدر
استانبولی بروسه لی دولتلو عنایتلو کبی فارسیده کلمه دن صنعتکر یاکتور یاتو

کذا اوشاه کبی لسان عثمانیده ایکی صورتله استعمال جائزدر سزرودکل اداة نفی
اولوب سزاسمازی دکل صفتلری نفی ایدر ادیبسز ادیب دکل کبی سز لفظی
مصدرله علاوه اولندقده یاونون ایله قوللانیلور کلمکسزین اوتورمقسزین
کبی فارسیدن سزمعناسنه بی دکل معناسنه نا قوللانیلور بی ادب نامقبول
کبی میم بویخی اداة نفیدر بنجی مصدر ایله فعلاره وقوع فعلاره مخصوصدر
صورت استعمالی یوقاروده کجدی هیچ نفیی تاکیدایچوندر هیچ کلمه کبی
می استفهام ایچوندر شوکوزیاشی طاشیمیدکبی یومی لفظی دائما مسؤل عنه
هرنه ایسه اکا الحاق اولنور مثلا ازمیره کیدکمی دینلدکده کیتمك فعلنك
وقوعندن سؤال اولمش اولور وازمیره می کیدك دینلدکده کیدیکمی معلو
اولوب کیدیکی یرازمیر میدر دیو سؤال اولمش اولور وازمیره واپور ایله
کیدك دینلدکده ازمیره کیدیکی معلوم اولوب نه ایله کیدیکندن سؤال اولور
وواپور ایله ازمیره کچن هفته می کیدك دینلدکده واپور ایله ازمیره کیدیکی معلوم
اولوب وقتندن سؤال اولمش اولور بویله سؤالاره جوابنده اکر سائل تصدیق
اولنجق ایسه اداة تصدیق اولان اوت قوللانیلور مثلا ازمیره کیدکمی
دینلدکده جوابا اوت دینلور ایسه کیدم دیمك اولور واکر رد اولنجق
ایسه خیر لفظی قوللانیلور مثلا شو سؤالك جوابنده خیر دینلدکده کیتمدم
دیمك اولور می لفظنك فعل ماضی شهودی صورت الحاقی سودمی
سودیلرمی سودکمی سودیکزمی سودمی سودیکی فعل مضارع صورت
الحاقی سورمی سورلرمی سورمیسین سورمیسکز سورمیم سورمیز

معناسنی تقلیل ایدر آغرجه کبی که براز آغرد یمکدر ایکن اداة حالدر که برفعلك
وقوعنده فاعلك یاخود مفعولك نه حالده اولدیغنی افاده ایدن سوزه
لاحق اولور نته کم آت اوزرنده ایکن سلام ویردی دینلدکده آت اوزرنده
کلامی سلام ویرن آدمك سلام ویردیکی وقتده نه حالده اولدیغنی افاده ایدر
وقوشی اوچرایکن اوردم دینلدکده اوچر کلامی قوشك اولدیغنی وقتده
اولان حالنی بیان ایدر که برجمله نك مضمونی برشیئه ربط ایدر نته کم
اوکه دون کلمشدی کون آدمدر دینلدکده که لفظی کلمشدی جمله سنی
ضمیر غائبه صفت اولمق اوزره ربط ایدر وبعضا که برینه کم قوللانیلور
دخی ایکی شیئی برحکمده تشریك ایدر بن کلدم اودخی کلدی کبی که کلمك فعلنده
اونمله مشترك اولدی دیمك اولور وبعضا مخفف اولهرق واوده کلدی
دینور هم بودخی ایکی شیئی برحکمده تشریك ایدر همبن سویلدم همراو
سویلدی کبی ویاخود ایکی حکمی برشیده تشریك ایدر هم یازدی همراوقودی
کبی که یازمق واوقومق برحکم اولوب برآمده برابر بولندقلرینی افاده
ایدر یاخود تردید ایچوندر کلور یاخود خبر کوندرر کبی وبعضا مخفف
اولهرق یاخبر کوندرر دینلور واو عربی وفارسیده اداة عطف اولوب
لسان عثمانیده دخی قوللانیلور لکن عربیده دائما مفتوح اوقنور لفظ ومعنی
افاده واستفاده کبی اما فارسیده اصلا اوقنمیوب یالکز اوست طرفده کی کلمه نك
اخرینی مضموما اوقوتدیرر یای وحدت لفظ ومعنی کبی فقط اوکلمه نك آخرنده
های رسیده یاخود حرف مد بولنان یرلرده واو مضموما اوقنور خانه وکاشانه

٤١

شهودینك جمع متكلمه الحاق اولند قده یه فعل ماضی مصدر معناسه اولهرق
وقت معناسی مستفاد اولور سودكده یازدقده كبی كه سودیكی وقتده یازدیغی
وقتده دیمك اولور فارسیدن درعربیدن فی قوللانیلور درزمین وفی السما
كبی كه پرده وكوكده دیمك اولور دك انتها ایچوندركه برشیئك منتهاسنه
الحاق اولنور مصره دك كیتدم كبی كه یولك منتهاسی مصر اولدیغنی افاده ایدر
بعضا تاكید ایچون اولنه چاق كتوریلور چاق صباحه دك اویومدم كبی وبعضا
دكین قوللانیلور اخشامه دكین بكلدم كبی فارسیدن بومقامده تاقوللانیلور
تایصباح كبی كه چاق صباحه دك دیمك اولور عربیدن دخی الی قوللانیلور
نته كم الی الآن دینلور كه بوآنه دك دیمك اولور كبی تشبیه ایچوندركه
لاحق اولدیغی كلمه یه دیكر برشیئك بكزدیكنی افاده ایدر نته كم بالكبی اوزم
دینلدكده اوزمك باله بكزدیكنی افاده ایدر واوزم مشبه وبال مشبه به
اولور فارسیدن چو وچون عربیدن كاف قوللانیلور چوماه وچون ماه
وكالاول كبی كه آی كبی واولكی كبی دیمكدر وبعضا كبی لفظی وقت معناسنه
اولور نته كم اوكلدیكی كبی بن كندم دینورکه كلدیكی انده دیمك اولور نته كم
بودخی اداة تشبیهدر لكن كلام اوله داخل اولوب مثلا مقامنده قوللانیلور
جر اداة تمییز درکه برحكمك جهتنی بیان ایدر نته كم معلوماتجه بن كافائقم
دینلدكده معلومات جهتیله دیمك اولوب جهة تفوقی بیان ایدر فارسیده
صفت مرکبه الف نون ها كتوریله دك بومعنا افاده اولنور عاقلانه حركت
ایتدی كبی كه عقل ایله حركت ایتك دیمك اولور بوجه لفظ اكر صفتله لاحق اولورایسه صفتك ٨

استانبولدن اولدیغنی بیان ایدر ویاخود برشیئك منشئنی بیان ایدر سنی
سودیکمدن نصیحت ایده یورمکبی ویاخود برشیئك اصلنی بیان ایدر کمندك
ظرف یاپدوردهکبی ویاخود کل اولان شیئه الحاق اولنوب آندن دیکر برشیئك
جزء اولدیغنی افاده ایدر شوآندن برپارچه کسکبی مجلس معارف اعضاسندن
فلان عباده سی دخی بوقبیلدندر فارسیدن از وعن بیدن من ایله عن قولالرینلور
ازجان ودل ومن القدیم وعن اعضای مجلس کبی که جان وکوکلدن واسکیدن
ومجلس اعضاسندن دیمکدر مضافلره الحاق اولندقده صورت استعمالی
انك کتابندن انلرك کتابندن سنك کتابکدن سزلك کتابکزدن بنم کتابمدن
بزم کتابمزدن ضمیرلرایله صورت استعمالی آندن آنلردن سندن سزدن
بندن بزدن اسم اشارتلرایله صورت استعمالی بوندن بونلردن
شوندن شونلردن صیغهٔ صله ایله صورت استعمالی سودیکندن
سودکلرندن سودیککدن سودیککزدن سودیکمدن سودیکمزدن
یازدیغندن یازدقلرندن یازدیغکدن یازدیغکزدن یازدیغمدن یازدیغمزدن
بونلرزمان ماضی صیغهلری اولوب زمان استقبال ایله زمان حال صیغهلری دخی
بونلره قیاس ایله معلوم اولور بودن لفظی بعضا ماضی شهودینك جمع
متکلمنه الحاق اولنوب بوصورتله فعل ماضی مصدر معناسنه اولور
سودکدن یازدقدن بشقه کبی ده ظرفیت بچوندر ومضافلره صاشه
اولدم اسکندریه ده اوتوردم کبی بودخی مضافلره وضمیرلره واسم
اشارتلره وصله صیغهلرینه الحاق اولنوب دن کبی قولالرینلور ومضی

عربینك كرك مصدر لری وكرك فرع فعللری استمزده بك یوق قوللانیلور انلرك تفصیلی قواعدنده

باب تاسع ادوات بیاننده در

ادوات باشلی باشنه برمعنایه دلالت ایتمیوب بلكه كلمه لرك برببرله تركیندن الت
اولدیغی قوللانیلان كلمه لردركه زیرده علی التفصیل بیان اولنور اوزره اداة
استعلا دركه برشیئك اوستی دیمك معناسنی افاده ایدر ایاغی اوزره طوردی
یوزی اوزره كلدی كبی واكر مضاف مقامنده كلورسه غائبلرده اوزرینه
اوزرلرینه مخاطبلرده اوزریكزه اوزریكزه متكلملرده اوزریمه اوزریمزه
دینلور بومعنایه فارسیدن برعربیدن علی قوللانیلور بروجه سابق علی العجله
كبی كه وجه سابق اوزره وعجله اوزره دیمكدر ایچون اداة تعلیلدركه
برحكمك علتنه الحاق اولنور سكاكتاب ایچون كلدم ودرس آلمق ایچون مكتبه
كیدرم كبی فارسیدن برای عربیدن لاجل قوللانیلور برای خاطر ولاجل
المذاكره كبی كه خاطر ایچون ومذاكره ایچون دیمكدر وبعضا بالكز لام
قوللانیلور نسیب كبی كه برسبب ایچون دیمكدر ایله مصاحبت
ایچوندركه معیت معناسنی افاده ایدر یوله اوقدی ایله چیقی كبی بومعنا
فارسیدن باعربیدن مع قوللانیلور باجت ومع الممنونیه كبی كه حجت
ایله وممنونیت ایله دیمكدر وبعضا ایله استعانه ایچون اولوب واسطه
والت اولان شیئه الحاق اولنور بحاقی ایله كسدم كبی وبعضا تخفیف ایچون
الفی یا حذف اولنور ارقداشله وبحاقیله كبی دن برشیئك مبدئی
بیان ایدرسه كه استانبولدن مصره دك كیتدم ویولك ابتداسی

اسم فاعل		اسم مفعول	
مفرد	جمع	مفرد	جمع
سويلين	سويلينلر	سويلنن	سويلنلر
آرايان	آرايانلر	آرانان	آرانانلر
آجيان	آجيانلر	آجينان	آجينانلر
اوقويان	اوقويانلر	اوقونان	اوقونانلر

كرك اسم فاعللرك وكرك اسم مفعوللرك ثقيللرندن اولان الف بعضا حذف
اولنور اولنلرا جينلر كبى اسم فاعل مادهٔ اصليه يه يجى علاوه سيله دخى
حاصل اولور سويجى يازيجى سويليجى ارايجى اوقويجى كبى مبالغه اسم
فاعل صيغه لرى ايلسكن صولوغان بيلكج طالغج وزنلرى اوزره كلور
لكن مطرد اهر ماده دن كلز اسم مفعول ماضى نقلى صيغه سى اوزره دخى
كلور يازلمش اوقونمش كبى بو صورتده بو صيغه ماضى نقليلك مجهولى ايله
اسم مفعول بيننده مشترك اولمش اولور قسم ثانى صفت مشبهه صيغه
لريدركه زيرده بيان اولنور دليك بيتك چوروك كسكين بيشكين اچيق
قيرق صولوق طالغين صينغين بونلرك بعضيسى اسم فاعل وبعضيسى
اسم مفعول معناسنه در انجق بونلردخى مطرد اهر ماده دن كلمزلر
قسم ثالث حال تركيبيدركه فعل التزامينك مفرد غائب صيغه سنك آخرينه
خفيفلرندن رك ثقيللرندن رق علاوه سيله اولور سوه رك يازه رق
سويليه رك اوقيه رق سويله رك يازيله رق سويلينه رك اراته رق كبى

٣٧

آجمیوب	آجمیبجق	آجمینجه	آجمیرلے	آجمدقجه
آجینوب	آجینیجق	آجینجه	آجینرلے	آجندقجه
آجمیوب	آجمیبجق	آجمینجه	آجمیرلے	آجمدقجه

اوقومق ماده سندن مشتق اولنلر

اوقویوب	اوقویجق	اوقونجه	اوقوبرلے	اوقودقجه
اوقومیوب	اوقومیجق	اوقومینجه	اوقومیه لی	اوقوندقجه
اوقونوب	اوقونجق	اوقونجه	اوقونه لی	اوقوندقجه
اوقونیوب	اوقونیجق	اوقونینجه	اوقونیرلے	اوقوندقجه

باب ثامن فرع فعل بیاننده در

فرع فعل معنای مصدری ایله موصوف ولان ذاتدن خبر ویرن کلمه در بو دخی اوچ قسمدر قسم اول اسم فاعل ایله اسم مفعولدر که اداة مصدرك یرینه اون کتور یاوب نونك ماقبلی دخی مفتوح قیلندقده مصدر معناسین آلنلرنار ماسم فاعل مصدر مجهول دن آلنانره اسم مفعول دینلور وبو فتحه ایله بیان ایچون نقیلرده الف یازیلور مثلا سویمك ویازمق مصدرلرینك اسم فاعلی سون ویازان کلور وسویلمك ویازلمق مصدرلرینك اسم مفعولی سویلنور ویازیلان کلور بونلردخی سائر اسملر کبی ایله جمع اولورلر سونلر یازانلر سویلنلر یازیلانلر کبی بونلرداة مصدرك ماقبلی ساکن اولنلرك مثالدری اولوب اداة مصدرك ماقبلی متحرك اولنلرك مثالدرخی

زیردن بیان اولنور

٣٦

سویلوب	سویلیجك	سویلینجه	سویلیرلے	سویلدیجه
سولیوب	سولیجك	سولینجه	سولیرلے	سولدیجه
یازمق مادہ سندن مشتق اولنلر				
یازوب	یازیجق	یازنجه	یازہ لی	یازدیجه
یازمیوب	یازمیجق	یازمینجه	یازمیرلے	یازمدیجه
یازیلوب	یازیلیجق	یازیلنجه	یازیلرلے	یازلدیجه
یازلمیوب	یازلمیجق	یازلمینجه	یازلمیرلے	یازلمدیجه
بللرمك مادہ سندن مشتق اولنلر				
بللہ یوب	بللریجك	بللرینجه	بللیرلے	بللہ دیجه
بللرمیوب	بللرمیجك	بللرمینجه	بللرمیرلے	بللرمدیجه
بللرنوب	بللرنیجك	بللرنجه	بللنرلی	بللندیجه
بللنمیوب	بللنمیجك	بللنمینجه	بللنمیرلے	بللنمدیجه
آرامق مادہ سندن مشتق اولنلر				
آرایوب	آرایجق	آرایجه	آرایہ لے	آرادیجه
آرامیوب	آرامیجق	آرامینجه	آرامیرلے	آرامدیجه
آرانوب	آرانیجق	آرانجه	آرانہ لی	آراندیجه
آرانمیوب	آرانمیجق	آرانمینجه	آرانمیرلے	آرانمدیجه
آجیمق مادہ سندن مشتق اولنلر				
آجیوب	آجیجق	آجینجه	آجیہ لی	آجیدیجه

٣٥

یازه جغم	یازه جغمی	یازه جغمه	یاز جغمك
یازه جغمز	یازه جغمزی	یازه جغمزه	یازه جغمزك

حال

یازمقده ایدیکی	یازمقده ایدیکنی	یازمقده ایدیکنه	یازمقده ایدیکنك
یازمقده ایدکلری	یازمقده ایدکلرینی	یازمقده ایدکلرینه	یازمقده ایدکلرینك
یازمقده ایدیکك	یازمقده ایدیکگی	یازمقده ایدیکگه	یازمقده ایدیکگك
یازمقده ایدیکگز	یازمقده ایدیکگزی	یازمقده ایدیکگزه	یازمقده ایدیکگزك
یازمقده ایدیکم	یازمقده ایدیکمی	یازمقده ایدیکمه	یازمقده ایدیکمك
یازمقده ایدیکمز	یازمقده ایدیکمزی	یازمقده ایدیکمزه	یازمقده ایدیکمزك

یعقیبنه ایدیکی مقاده سنی یوقمقده اولدوغی واوایله یازارلر ایدوکی ایدوکنی ایدوکنه کبی وبعضا ایدیکی مقامنده اولدیغی یاخود بولندیغی قوللرنیله دوقزمان حال صیغه صله سی یاپیلور وآنلرده بروجه سابق تصریف اولنورلر مصادر مجرده دن اوچ عدد صیغه دها مشتق اولوب وبعد صیغه لری دینلورکه برکلامی دیگر کلامه ربط ایدرلر بونلرك امثله مطرده سی اولیوب یالکز بو صیغه دن عبارتدر لرجمله اسنك معلوم ومجهولی مثبت ومنفیاری ایله برلکده اوله دوق علی الترتیب زیرده بیان اولنور سوملك ماده سندن مشتق اولنلر

صیغه عطفیه	صیغه تعقیبیه	صیغه انتهائیه	صیغه ابتدائیه	صیغه توقیتیه
سووب	سویجك	سویجه	سوملی	سودکجه
سومیوب	سومیجك	سومیجه	سومیه لی	سودیکجه

٣٤

حال

سومکده ایدیکی	سومکده ایدیکنی	سومکده ایدیکنه	سومکده ایدیکنك
سومکده ایدکاری	سومکده ایدکارینی	سومکده ایدکارینه	سومکده ایدکارینك
سومکده ایدیکك	سومکده ایدیککی	سومکده ایدیککه	سومکده ایدیککك
سومکده ایدیکز	سومکده ایدیکزی	سومکده ایدیکزه	سومکده ایدیکزك
سومکده ایدیکم	سومکده ایدیکمی	سومکده ایدیکمه	سومکده ایدیکمك
سومکده ایدیکز	سومکده ایدیکزی	سومکده ایدیکزه	سومکده ایدیکزك

ماضی

یازدیغی	یازدیغنی	یازدیغنه	یازدیغنك
یازدقلری	یازدقلرینی	یازدقلرینه	یازدقلرینك
یازدیغك	یازدیغکی	یازدیغکه	یازدیغککك
یازدیغکز	یازدیغکزی	یازدیغکزه	یازدیغکزك
یازدیغم	یازدیغمی	یازدیغمه	یازدیغمك
یازدیغمز	یازدیغمزی	یازدیغمزه	یازدیغمزك

استقبال

یازه جغنی	یازه جغنی	یازه جغنه	یازه جغنك
یازه جقلری	یازه جقلرینی	یازه جقلرینه	یازه جقلرینك
یازه جغك	یازه جغکی	یازه جغکه	یازه جغککك
یازه جغکز	یازه جغکزی	یازه جغکزه	یازه جغکزك

یازه جغم

یوقدر فعللرك مضمونی بعضا اسملر کبی مضاف اولوب صیغه صله دینور
انك سودیکی سنك سودیکك بنم سودیکم کبی بونلرك احوال اربعه سی دخی وارد
سودیکی سودیکنی سودیکنه کبی وصیغه صله نك ماضیسی واستقبالی
ایله حالی اولوبا وجنکده احوال اربعه سی بوجدولرده بیان اولنور

مجرد خفیف	مفعول به	مفعول الیه	مضاف الیه

ماضی

سودیکی	سودیکنی	سودیکنه	سودیکنك
سودیکلری	سودیکلرینی	سودیکلرینه	سودیکلرینك
سودیکك	سودیککی	سودیککه	سودیککك
سودیککز	سودیککزی	سودیککزه	سودیککزك
سودیکم	سودیکمی	سودیکمه	سودیکمك
سودیکمز	سودیکمزی	سودیکمزه	سودیکمزك

استقبال

سوه جکی	سوه جکنی	سوه جکنه	سوه جکنك
سوه جکلری	سوه جکلرینی	سوه جکلرینه	سوه جکلرینك
سوه جکك	سوه جککی	سوه جککه	سوه جککك
سوه جککز	سوه جککزی	سوه جککزه	سوه جککزك
سوه جکم	سوه جکمی	سوه جکمه	سوه جکمك
سوه جکمز	سوه جکمزی	سوه جکمزه	سوه جکمزك

٢٢

سوه یورایدی	سوه جك ایدی	سوه لی ایدی
حکایهٔ فعل التزامی		سوید
روایت فعل التزامی		
روایت ماضئ شهودی	روایت ماضئ نقلی	روایت مضارع
❖	سوه مش ایمش	سوه ایمش
روایت حال	روایت استقبال	روایت فعل وجوبی
سوه یورایمش	سوه جك ایمش	سوه لی ایمش
روایت فعل التزامی		سوه مش
افعال شرطیه		
ماضئ شهودی شرطی	ماضئ نقلی شرطی	مضارع شرطی
سوه دی ایسه	سوه مش ایسه	سوه ایسه
حال شرطی	استقبال شرطی	فعل وجوبی شرطی
سوه یور ایسه	سوه جك ایسه	سوه لی ایسه
فعل التزامی شرطی		سوسه

حکایهٔ فعل التزامی و روایت فعل التزامی ایله فعل التزامی شرطینك اصلاری سوه ایدی و سوه ایمش و سوه ایسه اولوب، ها ایله ای حذف اولنمشدر سائر صیغلرده دخی تخفیفا یچون بعضا ای حذف اولنوب مثلا سویدی سومشدی سورمش سوه یورمش سوه جکسه سوه لیسه دینلور مرکبات تعلیلیه دخی بو یله جه تصریف اولنوب آنلری آیریجه بیانه حاجت

۴۱

فعل اعانه مصدری و سائر صیغه لری اولیوب یالکز ماضی سیله صیغهٔ شرطیه سی قولانیلان

ماده در ❊ ماضی شهودیسی ❊

مفرد غائب	جمع غائب	مفرد مخاطب	جمع مخاطب	مفرد متکلم	جمع متکلم
ایدی	ایدیلر	ایدك	ایدیکز	ایدم	ایدك

❊ ماضی نقلیسی ❊

ایمش	ایمشلر	ایمشسین	ایمشسکز	ایمشم	ایمشز

❊ صیغهٔ شرطیه سی ❊

ایسه	ایسه لر	ایسه ك	ایسه کز	ایسه م	ایسه ك

یوقاروده مذکور اولان بسیط صیغه لرك مفرد غائبلری اشبو فعل اعانه نك ماضی شهودیسیله ترکیب ایتدکده حکایه فعلاری و ماضی نقلیسیله ترکیب ایتدکده روایت فعلاری و صیغهٔ شرطیه سیله ترکیب ایتدکده افعال شرطیه حاصل اولور فقط بسائطك ماضی شهودیسی فعل اعانه نك ماضی نقلیسیله ترکیب اینمز بوسببدن روایت ماضی شهودی یوقدر اشبو مرکب صیغه لرك امثلهٔ مطردهسی فعل اعانه نك تصریفیله اولور اودخی شمدی بیان اولنمش اولدیغندن مرکبانك امثلهٔ مطرده سنی تحریره حاجت اولیوب انلرك یالکز امثلهٔ مختلفه سی

بو اوده بیان اولنور ❊ حکایه فعلاری ❊

حکایهٔ ماضی شهودی	حکایهٔ ماضی نقلی	حکایهٔ مضارع
سوردی ایدی	سورمش ایدی	سورایدی
حکایهٔ حال	حکایهٔ استقبال	حکایهٔ فعل وجوبی

۴۰

طاشندی	طاشنمش	طاشنور	طاشنه‌یور	طاشنه‌جق
طاشنملی	طاشنیه	طاشنسون	طاشسن	
❊ منفیسی ❊ طاشنمق ❊				
طاشنمدك	طاشنمش	طاشنمز	طاشنمیور	طاشنمیه‌جق
طاشنملی	طاشنمیه	طاشنمسون	طاشنمه	
❊ مصدر معلوم مثبت ❊ اوقومق ❊				ادات مصدرك ماقبلی مضموم او لندرك امثله مختلفه سی
اوقودی	اوقومش	اوقور	اوقویور	اوقویه‌جق
اوقوملی	اوقویه	اوقوسون	اوقو	
❊ منفیسی ❊ اوقومق ❊				
اوقومدی	اوقومش	اوقومز	اوقومیور	اوقومیه‌جق
اوقوملی	اوقومیه	اوقومسون	اوقومه	
❊ مصدر مجهول مثبت ❊ اوقونمق ❊				
اوقوندی	اوقونمش	اوقونور	اوقونه‌یور	اوقونه‌جق
اوقونملی	اوقونه	اوقونسون	اوقون	
❊ منفیسی ❊ اوقونمق ❊				
اوقونمدی	اوقونمش	اوقونمز	اوقونمیور	اوقونمیه‌جق
اوقونملی	اوقونمیه	اوقونمسون	اوقونمه	
❊ مرکب صیغه‌لر فعل اعانه‌ایله یاپیلور ❊				

٢٩

آرادی	آرامش	آرار	آرابور	آرابه‌جق
آراملی	آرایه	آراسون	آرا	

منفیسی ارامق

آرامدی	آرامش	آرامز	آرامیور	آرامیه‌جق
آرامملی	آرامیه	آرامسون	آرامس	

مصدر مجهول مثبت آرانمق

آراندی	آرانمش	آرانوز	آرانه‌یور	آرانه‌جق
آرانملی	آرانه	آرانسون	آران	

منفیسی آرانمق

آرانمدی	آرانمش	آرانمز	آرانمیور	آرانمیه‌جق
آرانممملی	آرانمیه	آرانمسون	ارانمه	

اداة مصدرك ماقبلی مکسور اولنلرك امثلهٔ مختلفه‌سی

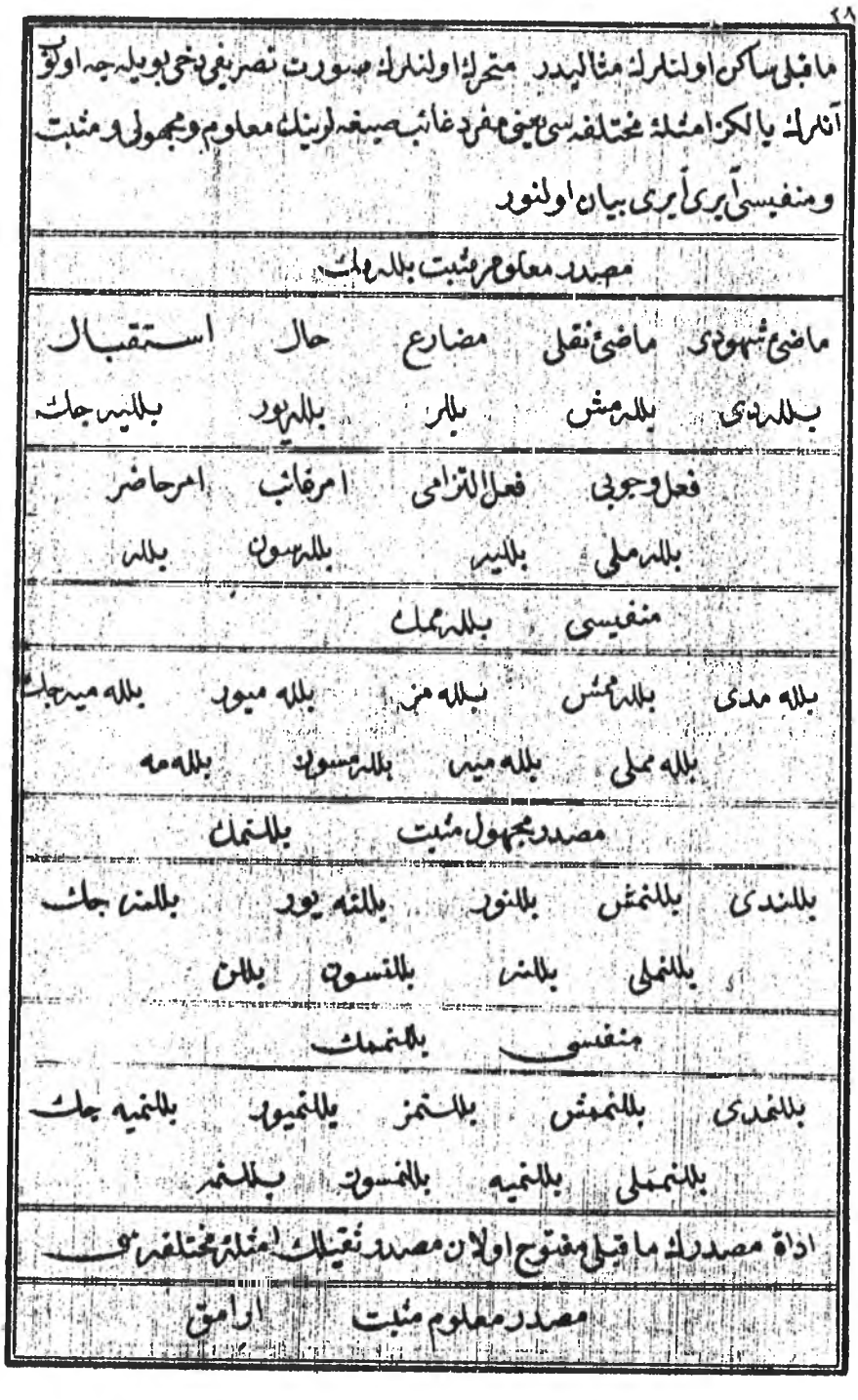
مصدر معلوم مثبت طاشیمق

طاشیدی	طاشیمش	طاشیر	طاشیور	طاشیه‌جق
طاشیملی	طاشییه	طاشیسون	طا	

منفیسی طاشیمق

طاشیمدی	طاشیمش	طاشیمز	طاشیمیق	طاشیمیه‌جق
طاشیمملی	طاشیمیه	طاشیمسون	طاشیمه	

مصدر مجهول مثبت طاشنمق

٢٨

ماقبلی ساکن اولنلرك مثالیدر متحرك اولنلرك صورت تصریفی بخی بویله جه اولور
آنلرك یالکز امثلهٔ مختلفه سی یعنی مفرد غائب صیغه لرینك معلوم و مجهولی و مثبت
و منفیسی آبری آبری بیان اولنور

مصدر معلوم مثبت بللمك

ماضی شهودی	ماضی نقلی	مضارع	حال	استقبال
بللدی	بللمش	بلار	بللیور	بللیه جك

	فعل وجوبی	فعل التزامی	امر غائب	امر حاضر
	بللملی	بللیه	بللسون	بلله

منفیسی بللمامك

بلله مدی	بلله مش	بلله مز	بلله میور	بلله میه جك
	بلله ملی	بلله میه	بلله مسون	بلله مه

مصدر مجهول مثبت بللنمك

بللندی	بللنمش	بللنور	بللنه یور	بللنه جك
	بللنملی	بللنسه	بللنسون	بللن

منفسی بللنمامك

بللنمدی	بللنمش	بللنمز	بللنمیور	بللنمیه جك
	بللنملی	بللنمیه	بللنمسون	بللنمز

اداة مصدرك ماقبلی مفتوح اولان مصدر ثقیلك امثلهٔ مختلفه سی

مصدر معلوم مثبت ارامق

٢٧

یازیله جق	یازیله جقلر	یازیله جقسین	یازیله جقسکز	یازیله جغم	یازیله جغز
یازمیه جغو	یازمیه جقلر	یازمیه جقسین	یازمیه جقسکز	یازمیه جغم	یازمیه جغز

فعل وجوبی

یازملی	یازملیلر	یازملیسین	یازملیسکز	یازملیم	یازملییز
یازملمه لی	یازملمیلر	یازملمیسین	یازملمیسکز	یازملمییم	یازملمییز

فعل التزامی

یازیله	یازیلهلر	یازیلهسین	یازیلهسکز	یازیلهیم	یازیلهلم
یازمیه	یازمیلر	یازمیسین	یازمیسکز	یازمیه یم	یازمیه لم

امر غائب امر حاضر

مفرد	جمع	مفرد	جمع
یازسون	یازیلسونلر	یازل	یازیلك
یازمسون	یازمسونلر	یازمه	یازمیلك

مفرد مخاطب لرده بولنان سین حرفنی قطعندن بعضا یا حذف اولنه رق سن یازیلور سوسن یازملیسن کبی حال صیغه لرنده بعضا ها حذف اولنه رق مثلا سویلیور یازیور سویلیوب یازیلیور قولانیلور مصدر لرده اولدیغی کبی فعل صیغه لرنده دخی بعضا اداة نفی اولان میم نصکره خفیف لرده ها ثقیل لرده الف یازیلور سویلمش سویلیور سویلملی یازمامش یازمایور یازمامیلی کبی سائر لرده دخی بو کا قیاس اولنه رق فعل وجوبینده جمع غائب لرك اکثریا اداة خبر اولان در ایله قولانیلور سویلیدر لر یازملیدر لر کبی شمدیه دك ذکر اولنان صیغه لر اداة مصدر لك

٢٦

امر غائب — امر حاضر

مفرد	جمع	مفرد	جمع
یازسون	یازسونلر	یاز	یازك
یازمسون	یازمسونلر	یازمه	یازمیك

مجهول

یازلق — یازلمق

ماضی شهودی

یازلدی	یازلدیلر	یازلدك	یازلدیكز	یازلدم	یازلدق
یازلمدی	یازلمدیلر	یازلمدك	یازلمدیكز	یازلمدم	یازلمدق

ماضی نقلی

یازلش یازلشلر یازلشسین یازلشسكز یازلشم یازلشز
یازلمش یازلمشلر یازلمشسین یازلمشسكز یازلمشم یازلمشز

مضارع

یازیلور یازیلورلر یازیلورسین یازیلورسكز یازیلورم یازیلوز
یازلز یازلزلر یازلزسین یازلزسكز یازلزم یازلیز

حال

یازیكه	یازیلیورلر	یازیلیورسین	یازیلیورسكز	یازیلیورم	یازیلیورز
یازلیق	یازلیورلر	یازلیورسین	یازلیورسكز	یازلیورم	یازلیورز

استقبال

٢٥

یازمدی	یازمدیلر	یازمدك	یازمدیکز	یازمدم	یازمدق

فاصلهٔ نقلی

یازمش	یازمشلر	یازمشسین	یازمشسکز	یازمشم	یازمشز
یازممش	یازممشلر	یازممشسین	یازممشسکز	یازممشم	یازممشز

مضارع

یازر	یازرلر	یازرسین	یازرسکز	یازرم	یازرز
یازمز	یازمزلر	یازمزسین	یازمزسکز	یازمم	یازمیز

حال

یازه‌یور	یازه‌یورلر	یازه‌یورسین	یازه‌یورسکز	یازه‌یورم	یازه‌یورز
یازمیور	یازمیورلر	یازمیورسین	یازمیورسکز	یازمیورم	یازمیورز

استقبال

یازه‌جق	یازه‌جقلر	یازه‌جقسین	یازه‌جقسکز	یازه‌جغم	یازه‌جغز
یازمیه‌جق	یازمیه‌جقلر	یازمیه‌جقسین	یازمیه‌جقسکز	یازمیه‌جغم	یازمیه‌جغز

فعل وجوبی

یازملی	یازملیلر	یازملیسین	یازملیسکز	یازملیم	یازملیز
یازمملی	یازمملیلر	یازمملیسین	یازمملیسکز	یازمملیم	یازمملیز

فعل التزامی

یازه	یازه‌لر	یازه‌سین	یازه‌سکز	یازه‌یم	یازه‌لم
یازمیه	یازمیه‌لر	یازمیه‌سین	یازمیه‌سکز	یازمیه‌یم	یازمیه‌لم

سویلیور	سویلیورلر	سویلیورسین	سویلیورسکز	سویلیورلر	سویلیورلر
سویلیورم	سویلیورز	سویلیورسکز	سویلیورسین	سویلیورلر	سویلیورز

استقبال

سویلیه جك	سویلیه جكسین	سویلیه جكسكز	سویلیه جكلر	سویلیه جكم	سویلیه جكز
سویلیه جك	سویلیه جكسین	سویلیه جكسكز	سویلیه جكلر	سویلیه جكم	سویلیه جكز

فعل وجوبی

سویلی	سویلیلر	سویلیسین	سویلیسكز	سویلیم	سویلیز
سویلی	سویلیلر	سویلیسین	سویلیسكز	سویلیم	سویلیز

فعل التزامی

سویله	سویلهلر	سویلهسین	سویلهسكز	سویله یم	سویله لم
سویله	سویلهلر	سویلهسین	سویلهسكز	سویلهیم	سویله لم

امر غائب امر حاضر

مفرد	جمع	مفرد	جمع
سویلسون	سویلسونلر	سویل	سویلك
سویلسون	سویلسونلر	سویله	سویلیك

مصدر تقیلك كن لك مثبت ایله منفیسی برهرده اوله دق صورت قصر یفی معان

یازمق یازمامق

ماضی شهودی

یازدی	یازدیلر	یازدك	یازدیكز	یازدم	یازدق

۲۴

سوه	سوه لر	سوه سین	سوه سکز	سوه یم	سوه لم
سوه یه	سوه یه لر	سوه یه سین	سوه یه سکز	سوه یه یم	سوه یه لم

امر غائب ۞ امر حاضر

مفرد	جمع	مفرد	جمع
سوسون	سوسونلر	سو	سویك
سوسون	سوسونلر	سوه	سوه یك

امر حاضر لك جمعنده بعضا برده ذاکتور یاور ۞ سویکز سوه یکز کبی

۞ مجهول ۞

سولمك سولمك

۞ ماضئ شهودی ۞

سولدك	سولدیلر	سولدك	سولدیکز	سولدیم	سولدك
سولمدك	سولمدیلر	سولمدك	سولمدیکز	سولمدیم	سولمدك

۞ ماضئ نقلی ۞

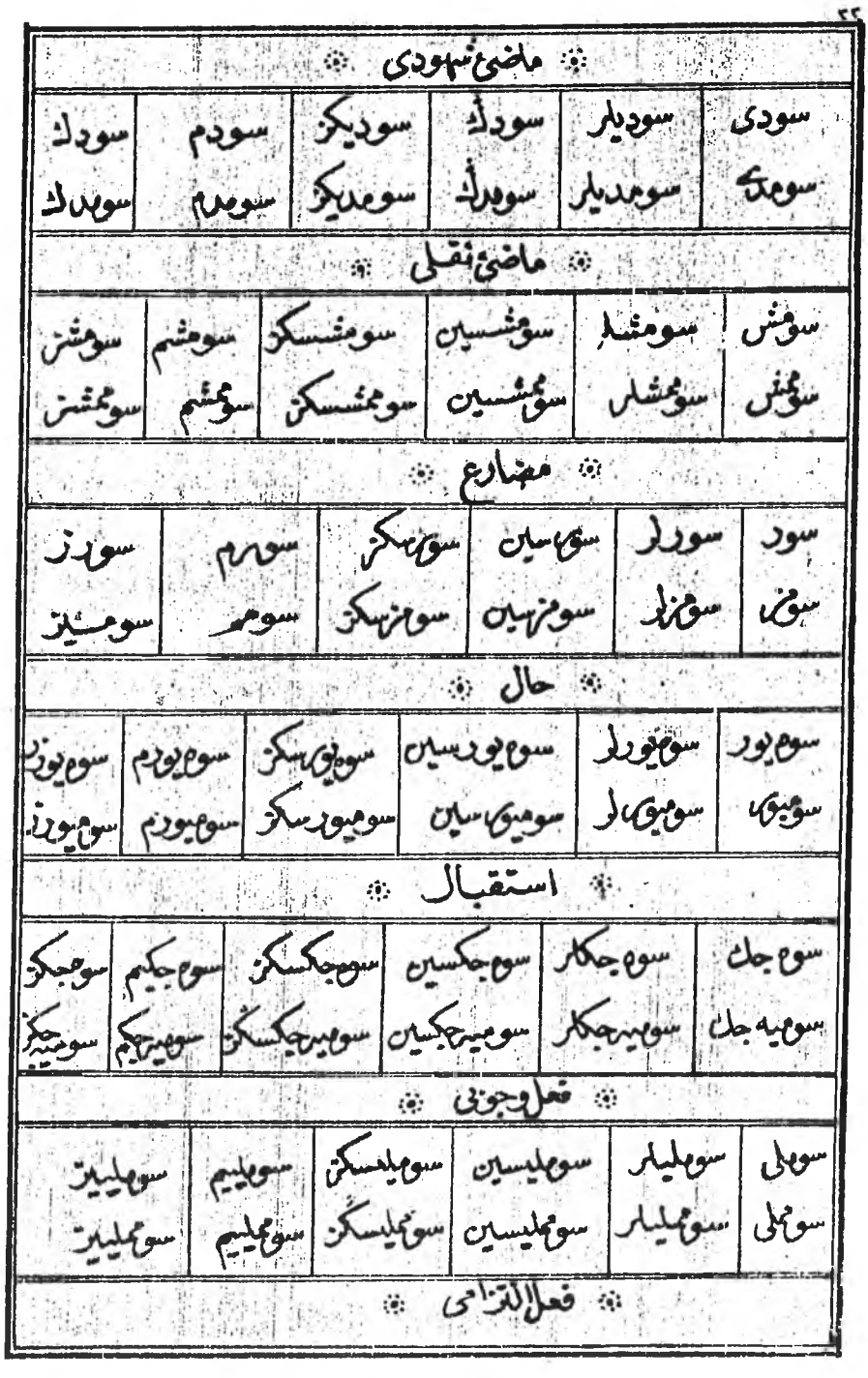
سولمش	سولمشلر	سولمشسین	سولمشسکز	سولمشم	سولمشز
سولمش	سولمشلر	سولمشسین	سولمشسکز	سولمشم	سولمشز

۞ مضارع ۞

سویاور سویاورلر سویاورسین سویاورسکز سویاورم سویاورز

سولمز سولمزلر سولمزسین سولمزسکز سولمم سولمیز

۞ حال ۞

ماضی شهودی

سودی	سودیلر	سودك	سودیکز	سودم	سودك
سومدی	سومدیلر	سومدك	سومدیکز	سومدم	سومدك

ماضی نقلی

سومش	سومشلر	سومشسین	سومشسکز	سومشم	سومشز
سومش	سومشلر	سومشسین	سومشسکز	سومشم	سومشز

مضارع

سود	سودلر	سودسین	سودسکز	سودرم	سودرز
سودی	سودیلر	سودیسین	سودیسکز	سودیم	سودیز

حال

سومیور	سومیورلر	سومیورسین	سومیورسکز	سومیوردم	سومیوردز
سومیورم	سومیورلر	سومیورسین	سومیورسکز	سومیوردم	سومیوردز

استقبال

سوم جك	سوم جكلر	سوم جكسین	سوم جكسکز	سوم جكم	سوم جكز
سومیه جك	سومیه جكلر	سومیه جكسین	سومیه جكسکز	سومیه جكم	سومیه جكز

فعل وجوبی

سوملی	سوملیلر	سوملیسین	سوملیسکز	سوملیم	سوملیز
سوملی	سوملیلر	سوملیسین	سوملیسکز	سوملیم	سوملیز

فعل التزامی

٢١

تبدیل اولندقده حاصل مصدر اولور کاشف کیدش کبی اداة مصدرك ماقبلی متحرك اولان
ماده لرده برده یاکتوریلور سویلیش چکنه یش آرایش اریش اوقویش کبی مصدرلر
مثبت و منفی اولور مثبت ثمدی یه دلك ذکر اولنان مثالرکبی منفی کندیسنه
اداة نفی اولان میم مفتوحه علاوه قیلنان مصدرلردر سومه مك یازمق سومیش
یازمیش کبی وبعضا میمك فتحه سنی بیان ایچون الف یازیلور انچق مناسب اولان
بوالف ثقیللرده یازیلوب خفیفلرده هایازلمقدر سومه مك یازماق
سومه یش یازمایش کبی زیراهای رسمیه اکثریا فتحه خفیفه یه وبعضا فتحه
ثقیله یه علامت اولورامالف دائما فتحه ثقیله یه علامت اولدوقیازیلور

باب سابع فعل بیاننده در

فعل اوج زماندن برنده واقع ایشه دلالت ایدن کامه در کلدی کلیور کله جك
کبی فعللرك صیغه لری ایکی قسمدرکه بسیط صیغه لرومرکب صیغه لردر بسیط
صیغه لریالکز مادة اصلیه نك هیئتنك دکشمسیله حاصل اولور بونلرك
امثلة مطرده سیله برابر امثلة مختلفه سی بوراده بیان اولنور

مصدر خفیفك مثبت ایله منفیسی یازیلوب اولدوقصورتله تصریفی

معاوه

سومك سومیمك

امثلة مطـــ

٢٠

كلمبوب اضافت مقامنده بالكز تاكيدك ايله تخفيفي قوللانيلورنته كم شوجدولدر

معلوم اولور مصدرك احوال اربعه سنى مبين جدولدر

مجرد	مفعول به	مفعول اليه	مضاف اليه
سومك	سومكى	سومكه	⁘
سومكلك	سومكلكى	سومكلكه	سومكلكك
سومه	سومه يى	سومه يه	سومه نك
يازمق	يازمغى	يازمغه	⁘
يازمقلق	يازمقلغى	يازمقلغه	يازمقلغك
يازمه	يازمه يى	يازمه يه	يازمه نك

مصدر مضاف جدولدر

خفيف ثقيل

	تاكيدى	تخفيفى	تاكيدى	تخفيفى
انك	سومكلكى	سومه سى	يازمقلغى	يازمه سى
انلرك	سومكلكلرى	سومه لرى	يازمقلغلرى	يازمه لرى
سنك	سومكلكك	سومه ك	يازمقلغك	يازمه ك
سزك	سومكلكگز	سومه گز	يازمقلغگز	يازمه گز
بنم	سومكلكم	سومه م	يازمقلغم	يازمه م
بزم	سومكلكمز	سومه مز	يازمقلغمز	يازمه مز

تخفيفلرده بعضاها حذف واولنور سومسى يازمسى سومه لرى يازمه لرى كبى وبعضا تثقيللرده هايرينه الف يازيلور يازماك يازماكز كبى اداة مصدر ثبت اولنه

۱۹

متعدی قلنمق استنورسه تا ایله متعدی اولانه در ۞ ودر ایله متعدی اولانه
تا علاوه اولنور اوقوندرمق کزدرتمك کبی ۞ نوع رابع اسمارك اخرینه لام مفتوحه
بعده اداة مصدر علاوه سیله یا پیلان مصدلردر ۞ تلله مك پوللامق کبی ۞
باشلامق دخی بویله در ۞ متعدیلری دخی قاعدهٔ سابقه اوزره تللتمك
پوللاتمق کلور ۞ واکر لامدن صکره نون کتوریلورایسه مجهول الولور تللنمك
پوللانمق کبی مطاوعت صورتی دخی بویله در اولنمك کدرلنمك کبی وبعضا
صفتلردخی بویله لام ونون ایله مصدر اولورحسته لنمك کبی وبعضانون یرینه
شین کلورو بوصورت اکثریا صفتلرده جاری اولور ایوشمك خوشلشمق
کبی وبعضا اشتراك ایچون شین کتوریلور ۞ الله مك اللشمك کبی کرك مصادر
محرده وکرك مصادر مزیده فیها دیکر برکلمه ایله ترکیب ایده رك مصادر مرکبه ۞
یاپیلورآج قالمق آتش یاقمق ضیاویرمك کبی واکثریا بوصورتله فارسی و
عربی کلمه لرا فعال عامه ایله ترکیب ایده رك مصادر مرکبه یاپیلور ۞ افعال عامه
اولمق ایتمك ایلمك قیلمق ماده لری اولوب اولمق لازم دیکرلری متعدی حکمنده در
مسرور اولمق یاردم ایتمك نازایلمك اعانه قیلمق کبی ۞ یامق ماده سی دخی بویله
متعدی حکمنده طوتیله رق افعال عامه دن اولوب بعض اسمارایله ترکیب ایده
کوشك یامق خانه یامق کتاب یامق کبی ۞ بولنمق دخی اولمق مقامنده قوللانیلور
حاضر بولنمق اویانق بولنمق کبی ۞ بعضا اداة مصدره تاکیدا یچون خفیفلرده لك
ثقیللرده لق علاوه اولنور سومکلك یازمقلق کبی وبعضا تخفیفا یچون کاف
ایله قاف حذف اولنور سومه یازمه کبی ۞ اصل مصدرك مضافی ومضاف الیهی

اداة مصدرك ماقبلی ساکن اولان یرلرده دخی لام ایله مطاوعت یا پیلور وبو
صورتده دخی مجهوله مشابه اولوب معناجه فرق اولنور مثلا اغاج حفنده دیکلمك
دینورسه مجهول اولور وبرادم حفنده اياق اوزرنده دیکلمك دینورسه مطاوعت
اولور صوقلمق پیغامق یا یلمق دخی بویله در ❊ نوع ثانی اشتراك معناسنی
افاده ایچون کندیسنه پیشین علاوه قلنمش اولان مصدرلرده اورمق ❊
اورشمق قاچمق قاچشمق کبی غوغا ایتمك معناسنه چکشمك دخی بو قبیلدندر
شاذ اولهرق طوقمق لفظنده نون ساقط اولهرق طوقشمق دینور وبعضا
یوشین نون کبی مطاوعت معناسنی افاده ایدر ❊ صاومق صاوشمق ❊ قاتمق
قاتشمق کبی ❊ نوع ثالث کندیسنه اداة تعدیه علاوه اولنان مصدرلرده اداة
تعدیه تاحرفیله در لفظیدرکه لازمی متعدی یدلر اویومق اویوتمق کزمك
کزدرمك کبی واکر کلمه ذاتنده متعدی ایسه برقاچ وجهله متعدی اولور ❊
اوقومق اوقوتمق آچمق اچدرمق کبی ❊ بونده قاعده اولدرکه اداة مصدرك ماقبلی
متحرك اولان یرلرده تاکتور یلور جکنه مك چکنمك آرامق آرانمق اوخشامق
اوخشاتمق آیغلامق آیقلاتمق ایتمك ارتمك اوقومق اوقوتمق کبی فقط بو
حرفلی اولان ماده لرده درکتور یلور دیمك دیندرمك یمك یدرمك کبی
وکذا اداة مصدرك ماقبلی ساکن اولان یرلرده درکتور یلور کزمك کزدرمك
صارمق صاردرمق اوزنمك اوزندرمك تستنمك تستندرمك کبی فقط اداة
مصدرك ماقبلی یا خود لام اولان ملاقی ور یا عبارده ینه تاکتور یلور اوتورمق
اوتوردرمق چیلدرمق چیلدرتمق آزالمق آزالتمق اکسلمك اکسلتمك کبی وبر درجه دها

متعدی

١٧

اولور کاغدی کسمك قلمی قیرمق کبی بعض فعللر دخی ایکی مفعوله متعدی
اولور کاتبی خواجه یه ویرمك کبی مصدرك معناسی بویله فاعلك ایشی اولدیغی
حیثیتله ملاحظه اولنورایسه معلوم دیمنور واکر فاعلندن قطع نظرله مفعولك
متعلق اولدیغی حیثیتله ملاحظه اولنورایسه مجهول قلمنور کاغد کسلمك
مکتوب یازلمق مکتبه کیدلمك کبی معلوم اولری مجهول قلمك قاعده سی
اوزره کر اداة مصدرك ماقبلی ساکن اولوب لام اولمزایسه برلام علاوه سیله
مجهول اولور سومك سولمك قیرمق قیرلمق چکمك چکلمك اصمق اصلمق کبی واکر
اداة مصدرك ماقبلی لام یاخود متحرك اولورایسه نون ایله مجهول اولور بیلمك
بیلنمك سویلمك سویلنمك چکنه مك چکنمك آرامق ارانمق آچیمق آچینمق
قورمق قورنمق اوقومق اوقونمق کبی شاذ اولهرقایلمك لفظنك مجهولنده اولنمق
دینور دیمك لفظنك مجهولنده قاعده جه دینمك کلدیکی کبی شاذ اولهرق دینلمك
دخی کاور قسم ثانی مزید فیه اولان مصدرلردر مصدر مزید فیه مادهٔ اصلیه سنده
صکره دن قاتله حرف بولنان مصدرلردر بونلردخی درت نوعدر نوع اول مطاوعت
فعللریدر که اداة مصدردن اول برنون علاوه اولنور چکمك چکنمك صارمق صارنمق
اورتمك اورتنمك کورمك کورنمك بوملك بونمك ارامق ارانمق کبی بوصورتده
نون ایله مجهول قبلنان مصدرلرك مجهولریله مطاوعت صورتلری برینه مشتبه
اولوب معناجه فرق اولنور شویله که اکر فاعلنه نسبتا اولنورایسه مطاوعت
واکر فاعلی ترك اولنه رق مفعوله نسبتی اعتبار اولنورایسه مجهول اولور مثلا
براغدم کندی کندینه بیقانمق مطاوعت وانواب بیقانمق مجهول اولور نادر اولهرق

اوده مك * اوره مك كبى بوها بعضا اختصار ايچون حذف اولنور * ايلمك سويلمك كبى * لكن اكر كلمه نك اوقونمسنده اشتباه واقع اوله چق اولور ايسه اوقت هانك حذف جائز اولمز مثلا بزه مك لفظنده اكر ها حذف اولنه چق اولسه اوصامق معناسنه اولاين بزمك كبى اوقونور * والحاصل بو حروف اصلى كلمه يى اوقوندوقتچه نوع حركه اولوب ايجابنه كوره بعضا يازيلوب وبعضا يازلمز مثلا دوزلمك كبى اوقونسون ديو دوزله مك مصدرنده ها يازلمق ودوزولمك مصدرنده لامدن اول واو يازلمق لازم در اما سويلمك مصدرى هاسز وبوزلمك مصدرى واوسز يازيله بياور زيرا ايكسنده دخى ديكر كلمه يه اشتباه يوقدر * مصدر لر ايكى قسمدر قسم اول مجرد مصدر لردر * مصدر مجرد مادهٔ اصليه سنده صكره دن قائلمه حرف اولميان مصدردر بوده ياثنائى ياثلاثى ياخود رباعى در زيرا مادهٔ اصليه سى اوقونمشده يا ايكى حرفليدر كلمك كيتمك آلمق صاتمق كبى بوكا ثنائى دينور ياخود اوچ حرفليدر سويلمك اسنه مك اوصامق آغلامق كبى بوكا ثلاثى دينور * ياخود درت حرفليدر آقطارمق ياغشلامق كبى بوكا رباعى دينور * فقط ديمك قوقمق يومق يمك مصدرلرى شاذ اولهرق بر حرفلى كلمشلردر * مصادر مجرده نك بعضيسى لازم وبعضيسى متعديدر زيرا مصدرك معناسى فاعلك حالى اولوب غير يسنه طوقنمز ايسه مفعولك اقتضا ايتيوب لازم اولور ياتمق اويومق كبى * واكر غير يسنه طوقنور ايسه اوقت مفعولك اقتضا ايدوب متعدى

اولور

١٥

ایدرکیم کاورسه کاسون کبی جمعنده یکمار دیناور ٭ نه برشیدن سؤال ایچوندر
نه اولدی کبی یاخود علی العموم برشیئی اشعار ایدر نه اولورسه اولسون کبی
جمعنده نلر دیناور ٭ قاچ برصایدن سؤال ایچوندر ساعت قاچدر کبی یاخود
علی العموم برصایی اشعار ایدر اقاچ اولورسه اولسون کبی ٭ فارسیده
چند قولانیلور ٭ چند دفعه کبی که قاچ دفعه دیمکدر ٭

باب سادس عشر مصدر بیاننده در

مصدر پرایشده اسمی اولوب آخری مك یاخود مق اولور بوندن قاعده
اودرکه حرکه سی خفیف اولان مصدرلرك آخری مك اولورسه مك سلمك
سومك سورمك کبی وحرکه سی ثقیل اولان مصدرلرك آخری مق اولورآتمق
یرمق صورمق بولمق کبی ٭ بومك ایله مق اداة مصدر اولوب آنلرآنلمق قدر
کلمه نك مادهٔ اصلیه سی قالور ٭ بومادهٔ اصلیه درلوصورتله کیره رك
فعلرو فرع فعلرحاصل اولورواوصورتله صیغه دیناور نته کم اشاغیده
کله جکدر ٭ بوجمتله کرك فعلرك وکرك فرع فعلرك اصلی مصدر اولوب
جمله سی اندن تشعب ایدر ٭ بواداة مصدرك ماقبلی اکثریاساکن اولور ٭
سومك یازمق کبی ٭ وبعضا مکسور اولوب کسره یه علامت اوله رق
یایازیلور ٭ آرمك آچمق کبی وبعضا مضموم اولوب علامت اوله رق
واویازیلور ٭ یورومك اوقومق کبی وبعضا مفتوح اولوب اکرفتحه سی
ثقیل اولورسه اکا علامت اوله رق الف یازیلور آرامق آغلامق کبی واکر
فتحه سی خفیف اولورسه اکا علامت اوله رق هاى رسمیه یازیلور ٭

١٤

باب رابع اسم اشارت بیانندہ در

اسم اشارت کندیسیله برشیئه اشارت اولنان کلمه درکه بو وشو لفظلری اولوب جمعلرنده بونلر وشونلر دینلور بونلرده دخی احوال اربعه جاری

اولوب تفصیلی شوجه ولدن معلوم اولور

مجرد	مفعول به	مفعول الیه	مضاف الیه
بو شو	بونی شونی	بونکا شونکا	بونك شونك
بونلر شونلر	بونلری شونلری	بونلره شونلره	بونلرك شونلرك

باب خامس مبهمات بیانندہ در

مبهمات: بللی ایتمیه رك برشخصی یاخود برشیئی اشعار ایدن کلمه لردر بونلرك تفصیلی قواعد عثمانیه ده درج اولنمشدر فقط مشهورلرینی بیان اولنور

کندی یاشقه سی قارشمیه رق برشخصی یاخود برشیئی اشعار ایدر ✻ نته کیم فلان بونی کندی یله دینلور که یاشقه سی قارشمیه رق یاپدی دیمك اولوب

صورت تصریفی بودر

کندی	کندیلر	کندك	کندیکز	کندم	کندیمز

بعضا واو ایله کندو یازیلور ✻ فارسیدن بومعنایه خود کلمه سی قوللانیلور نته کیم رأی خودیله دینلور که کندی راییله دیمکدر عربیدن بومقامده بالذات وبالنفس لفظلری قوللانیلور نته کم فلان بونی بالذات یاخود بالنفس یاپدی دینلور که کندی یاپدی دیمك اولور ✻ کیم برشخصدن سؤال ایچوندر کیم کلدی کبی یاخود علی العموم برشخصی اشعار

۱۴

صفاك	صفاكى	صفاكه	صفاكك
صفام	صفامى	صفامه	صفامك
صفاكز	صفاكزى	صفاكزه	صفاكزك
صفامز	صفامزى	صفامزه	صفامزك

آخرنده يا واولنلرك مثاللرى

ياليسى	ياليسنى	ياليسنه	ياليسنك
ياليك	ياليكى	ياليكه	ياليكك
ياليم	ياليمى	ياليمه	ياليمك
ياليكز	ياليكزى	ياليكزه	ياليكزك
ياليمز	ياليمزى	ياليمزه	ياليمزك

مفرد متكلم ايله مفرد مخاطبك مجرد لرنده ميم ايله كاف ساكن اولديغندن كامه نك اخرنده كى يا بو وجهله حذف اولنور امابعضيلر بونلرده دخى يا يى حذف ايتميه رك ياليك يالم وكذا افنديك افنديم يازدلر

آخرنده واو اولنلرك مثاللرى

قپوسى	قپوسنى	قپوسنه	قپوسنك
قپوك	قپوكى	قپوكه	قپوكك
قپوم	قپومى	قپومه	قپومك
قپوكز	قپوكزى	قپوكزه	قپوكزك
قپومز	قپومزى	قپومزه	قپومزك

امری	امریمی	امرینه	امرینك
امرك	امركی	امركه	امركك
امرم	امرمی	امرمه	امرمك
امركز	امركزی	امركزه	امركزك
امرمز	امرمزی	امرمزه	امرمزك

بعضیلرمیرایله صاغرکافك حرکه لندیکی یرلرده عموماً بر یا یا زیلر امریکز امریمز امریکی امریکه امریمی امریمیکبی وبعضیلردنخی اتصال صورتندن فرقا تیمیوب غائب صورتنك مفعولریله مضاف الیهنده بیله یا یی حذف ایله امرنی امرنه امرنك یازیلرلکن اکثریا قوللانیلان سابق جدولده کی صورتلردر اخرنده حرف علامتی بولنان مضافلرك احوالی دخی بویله جه اولوب تفاصیلی اشبو جدولدن معلوم اولور

اخرنده حرف علامتی بولنان مضافلرك مثالری

خانه سی	خانه سنی	خانه سنه	خانه سنك
خانه ك	خانه كی	خانه كه	خانه كك
خانه م	خانه می	خانه مه	خانه مك
خانه كز	خانه كزی	خانه كزه	خانه كزك
خانه مز	خانه مزی	خانه مزه	خانه مزك

آخرنده الف اولنلرك مثالری

صفاسی	صفاسنی	صفاسنه	صفاسنك

دخی احوال اربعه جاری اولور انجق مضاف الیهك متکلم اولرنده صاغر کاف یرینه میم کتوریلور مضافك دخی غائبلری اسم کبیدر اما مخاطبلریله متکلملری اسملرده اویمزلرنه کم شو جدولدن معلوم اولور ❊ اضافت

مجرد	مفعول به	مفعول الیه	مضاف الیه	مضاف
او	آنی	انکا	انك	کتابی
سن	سنی	سکا	سنك	کتابك
بن	بنی	بکا	بزم	کتابم
آنلر	آنلری	آنلره	آنلرك	کتابی
سز	سزی	سزه	سزك	کتابکز
بز	بزی	بزه	بزم	کتابمز

مضافده دخی احوال اربعه جاری اولوب تفصیلی شو جدولدن معلوم اولور

مجرد	مفعول به	مفعول الیه	مضاف الیه
کتابی	کتابنی	کتابنه	کتابنك
کتابك	کتابکی	کتابکه	کتابکك
کتابم	کتابمی	کتابمه	کتابمك
کتابکز	کتابکزی	کتابکزه	کتابکزك
کتابمز	کتابمزی	کتابمزه	کتابمزك

بو جدول آخرنده حرف انفصال اولان مضافلرك امثله سنی اولوب اخرنده حرف انفصال اولنلرك حالی دخی شو کله جك جدولدن معلوم اولور ❊

یر اسره و یریله رك تقدیر وصفت تاخیر اولنور ٭ اسپ سیاه وخانهٔ دلکش
وصدای بد کبی که سیاه آت وقرحلی خانه وفنا صدا دیمکدر عربی کامه لر دخی
بو قاعده یه صفت وموصوف اولور لر انجق عربیده مذکر یعنی ارکك ومؤنث
یعنی دیشی اعتباری اولوب موصوف مؤنث اولدقده صفت دخی مؤنث
کتوریلور بو قده قاعده اودر که فارسی اسملری مؤنثدر امرائه کبی وآخرنده
های رسمیه یا خود تا اولان اسملر دخی مؤنث اعتبار اولنور تذکره وصحابت کبی
اشته بو مؤنث اسملر موصوف اولدقلرنده صفتلری دخی آخرینه ها علاوه
سیله مؤنث قیلنور مثلا امرائهٔ حسنه وتذکرهٔ سامیه وصحابت عالیه
دینلور امرائهٔ حسن وتذکرهٔ سامی وصحابت عالی دینلمز بو دخی عربی اسملره
مخصوص اولوب ترکی وفارسیده مؤنث اعتباری یوقدر بوجمله اخرنده
های رسمیه بولنان فارسی اسملر مؤنث صایلمز مثلا خانهٔ واسع دینلوب
خانهٔ واسعه دینلمز ٭ عربیده جمعلردخی مؤنث اعتبار اولندقلرندن جمعلرك
صفتلری اکثریا مؤنث کتوریلور ٭ اطبای مشهوره مکاتیب وارده کبی که
مشهور طبیبلر وکان مکتوبلر دیمکدر ٭ بو بحثك تفصیلی قواعد عثمانیه ده در

باب ثالث ضمیرلر بیانندهدر

ضمیر اسملرك یرینی طوتان کامه در اوسن بن کبی که اودینلدکده هرکیم مراد ایسه
انك وسن دینلدکده خطاب اولنان آدمك وبن دینلدکده سویلین آدمك
کندی سویلیمش کبی اولور ٭ ضمیر اوچ قسمدر غائب مخاطب متکلمدر که
غائب ومخاطب سن متکلم بن اولوب جمعلرندهدخی آنلرسز بز دینلور ٭ بونلرده

٩

آخرنده قاف اولان ترکی اسملرده قاف حرکه لندیکی وقت غینه تبدیل اولنور
نته کیم اياق لفظنده ایاغی ایاغه ایاغك دینلور بعضا مضاف الیهدن صاغر
کاف حذف اولنوب مضافك کسره سیله اکتفا اولنور کتاب جلدی یغمه صفاحی
افندی بنده سی یالی یکیسی اوطه هتوسی کبی اصلی فارسی وعربی اولان
اسملرده بعضا قاعدهٔ فارسیه اوزره دخی اضافت جاری اولور شویله که
مضاف براسره ویریله رك تقدیم ومضاف الیه تاخیر اولنور جلدِ کتاب
کنارِ باغ کبی که کتابك جلدی وباغك کناری دیمکدر ⁂ واکر مضافك اخرنده
های رسمیه یاخود یا بولنورایسه آخرینه همزه کتوریلور میوهٔ باغ والیِ
بلده کبی ⁂ واکر الف یاخود واو بولنورایسه یا کتوریلور صفایِ باغ
رویِ دوست کبی که باغ صفاسی ودوستك یوزی دیمکدر ⁂ بو قاعده
اصل ترکی کلمه لرده جاری اولمز مثلا چفتلك والی واوطهٔ خانهٔ دیتیله مز

⁂ باب ثانی صفت بیاننده در ⁂

صفت براسمك حال وکیفیتنی بیلدرمك ایچون اول اسمك یانته کتوریلن
کلمه در اواسمه دخی موصوف دینلور ⁂ سیاه آت کوزل عربه کبی که سیاه
وکوزل صفت وآت ایله عربه موصوف اولورلر ⁂ قاعدهٔ ترکیه جه
صفت دائما موصوفدن اول کتوریلور وموصوف جمع اولسه بیله
صفت ینه مفرد قوللانیلور کوزل اولر مرتفع یرلر کبی ⁂ فارسی صفتلر
فارسی اسملره ربط اولندقلرنده فارسی قاعده سی اوزره ترکیب اولنمق
دخی جائز اولور شویله که اضافت صورتنده اولدینی کبی موصوفه

کتاب لفظی کبی اوجنجیسی مفعول الیهدر که اسمك اخری مفتوح قیلنوب علامت
اولہ رق های رسمیه یازیلور درسه چالشدینلدکده درس لفظی کبی واکر
اسمك اخرنده حرف املا بولنورسه بوایکی صورتده دخی برباز زیاده قیلنور
صحرایی طولاشدم پنجه یه کیردم کبی درد نجیسی اضافت حالیدر ❊
اضافت براسمی براسمه ربط ایتمکدر که برینه مضاف و دیکرینه مضاف الیه
دینلور مضاف الیهك آخرینه صاغر کاف کتوریله رك تقدیم اولنور ❊
ومضافك آخری مکسور قیلنه رق تاخیر قیلنور نته کم استانبولك ذوق
دیدیکمزده استانبول مضاف الیه و ذوق مضاف اولور ❊ واکر مضاف
الیهك اخرنده حرف املا بولنورایسه برنون زیاده قیلنور اوطه نك ایچی
وهوانك لطافتی کبی ❊ واکر مضافك آخرنده حرف املا بولنورایسه بر
سین زیاده قیلنور اولك اوطه سی چایرك صفاسی کبی فقط صولفظی
شاذاولوب مضاف اولدقده صویی و مضاف الیه اولدقده صویك دینور
وبعضا قاعده جه صونك دخی دینور ❊ ذکر اولنان احوال اربعه نك
تفصیلی بوجدولدن معلوم اولور ❊ اضافت ❊

مجرد	مفعول به	مفعول الیه	مضاف الیه	مضاف
کتاب	کتابی	کتابه	کتابك	جامی
اوطه	اوطه یی	اوطه یه	اوطه نك	قپوسی
کدا	کدایی	کدایه	کدانك	افندیسی
افندی	افندیی	افندیه	افندینك	صفاسی
قپو	قپویی	قپویه	قپونك	خلقه سی

٧

بولنور ایسه صکره کی حرکه لردخی ثقیل اولمق لازمدر الق صاتمق قیرمق صوورمق اورمق کبی ٭ تشدید ترکیده قوللانلمیوب عربی و فارسی کامه لرده بر حرفی یکی کره او قوتدیرر ٭ محمد فرّخ کبی ٭ حرفلرایکی قسمدر ٭ بری کندیدن صکره کی حرفه بتشمین حرفلراولوب حرف انفصال دینور ٭ بونلرادزرزر زوحرفلریدر ٭ دیکری کندیدن صکره کی حرفه بتشن حرفلراولوب حرف اتصال دینور بونلرباقی حرفلردرذکراولنان حروف هجادن کامه لرترکیب ایدر کلمه آغزدن چیقوب برمعنایی فاده ایدن سسدر کلمه لرطقوزنوعدر اسم صفت ضمیر اسم اشارت مبهمات مصدر فعل فرع فعل ادوات بونلرك هربریسی بر بر بابده بیان اولنور ٭

٭ باب اول اسم بیانندہ در ٭

اسم شخصدن یاخود شیدن خبر ویرن کامه در احمد و قلم کبی که احمد بر شخصك ادی اولوب آندن خبر ویرر قلم دخی یازی یازیله جق شیدن خبر ویرر ٭ اسملر مفرد یاخود جمع اولور ٭ مفرد بر شخصدن یاخود بر شیدن خبر ویرر ٭ کجن منالرکبی ٭ جمع بردن زیاده شخصدن یاخود شیدن خبر ویرر که هر مفردك اخرینه لر کنور لدکده جمع اولور کاتبلر مکتوبلر خانه لر اولرکبی اسملرك درت حالی واردر اولکیسی مجرد حالیدر که اسم کندی حالی اوزره قوللانیلوب مبتدا یاخود خبر اولورنته کم استانبول پایتخت دیدیکمزده استانبول مبتدا پایتخت خبر اولور ٭ ایکنجیسی مفعول بهدر که اسملك اخری مکسور قیلنوب علامت اولدرق یا یازیلور کتابی سورم دینلدکده

٦

ن وهی ❊ ضاد اکثر یا ظا کبی او قنور ماضی کبی کاف بعضا نون کبی
سویلنوب صاغر کاف دینلو واو زرینه اوچ نقطه قونور سکا بکا کبی
حرفلر حرکه یه محتاجدر انجق حرفك بعضا کندی حرکه سی اولوب متحرك
دینور وبعضا اوست طرفده کی حرفك حرکه سیله اداره اولنوب ساکن
دینور ❊ اصل حرکه اوچدر فتحه یعنی اوستون کسره یعنی اسره ضمه یعنی
اوزه در فتحه ایکی قسمدر فتحهٔ حقیقه آل بل کبی فتحهٔ ثقیله آل بال کبی
کسره دخی ایکی قسمدر کسرهٔ خفیفه اب چیت کبی کسرهٔ ثقیله قیریل کبی ضمه
بویلدا ایکی قسمدر که ضمهٔ خفیفه وضمهٔ ثقیله درانجق بونلرك هریرسی دخی
ایکشر قسمه منقسم اولهرق ضمه درت اولور ضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه اوز
سوز کبی ضمهٔ خفیفهٔ مقبوضه صایی معناسنه اولان اوچ یوز کبی ضمهٔ
ثقیلهٔ مبسوطه اوق طوق کبی ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه بوز طوز کبی
الف یا واو بویله حرکه علامتی اولدقلرنده آنلره حرف ملا دینور ❊
وبعضا بونلر عربی وفارسی کلمه لرده چکه جك حرف اولوب الف فتحه یی
یا کسره یی واو ضمه یی چکر عاقل کریم مقبول کدا تهی سبوکبی بوسیبدن انلره
حرف مد دخی دینور ❊ هادخی بعضا فتحه علامتی اولهرق یازیلوب
اکادخی حرف ملا وهای رسمیه دینور اوطه خانه عباره کبی بر کلمه نك
ابتدا سنده حرکه مخفیفه بولنور ایسه صکره کی حرکه لردخی خفیف اولمق
لازمدر سومك استه مك کوزمك کولمك کبی اینانمق ماده سی شاذ در
یعنی قاعده دن خارج اولهرق کلمشدر ❊ واکر کلمه نك اولنده ثقیل حرکه

ایتمشدر فقط کسرهٔ خفیفه ایله کسرهٔ ثقیله نك بربرندن فرقی اولمدیغندن اودخی براشارت علاوه سنه محتاج اولمغله کسرهٔ ثقیله یه ـ شویله بر اشارت وضع اولنشه و مثلا کچن بیل معناسنه بیلدر یازلسه مناسب اولمجغندن شو رساله ده ایجابنه کوره اوصورتله ترسیم اولنور ❊

❊ ذکر اولنان سکز حرکه نك مبین جدولدر ❊

	فتحه	کسره	ضمهٔ مبسوطه	ضمهٔ مقبوضه
خفیفه	آل بَل	اپ چیت	اوز سوز	دوز یوز
ثقیله	آل بال	قیرپیل	اوق طوق	بوز طوز

بعض حرفلر مثلا س ك گ آخر حرکه قبول ایتمیه رك دائما خفیف حرکه ایله قوللانیلور ❊ وص ق بالعکس آخر حرکه لرایله قوللانیلور واکر س آخر حرکه ایله حرکه لنه جك اولسه صاد اولمق لازم کلور ❊ وکذا ص اکر خفیف حرکه ایله حرکه لنه جك اولسه سین اولمق لازم کلور ❊ اما حرفلرك اکثریسی بویله برنوع حرکه یه مخصوص اولمیوب هم خفیف وهم ثقیل حرکه لر ایله قوللانیلور بوجهتله مذکور اشارتلره احتیاج مس ایدر ❊

❊ مقدمه ❊

قاعدهٔ لسان ❊ برلسانی طوغری سویلیوب یازمق فنیدر ❊ قاعدهٔ لسان عثمانی ❊ عثمانلولسانی طوغری سویلیوب یازمق فنیدر بولسان ترکی وفارسی وعربیدن مرکبدر بولسانده حرف اوتوز ایکیدر ❊ اب پت ث ج چ ح خ د ذ ر ز ژ س ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ك گ ل م

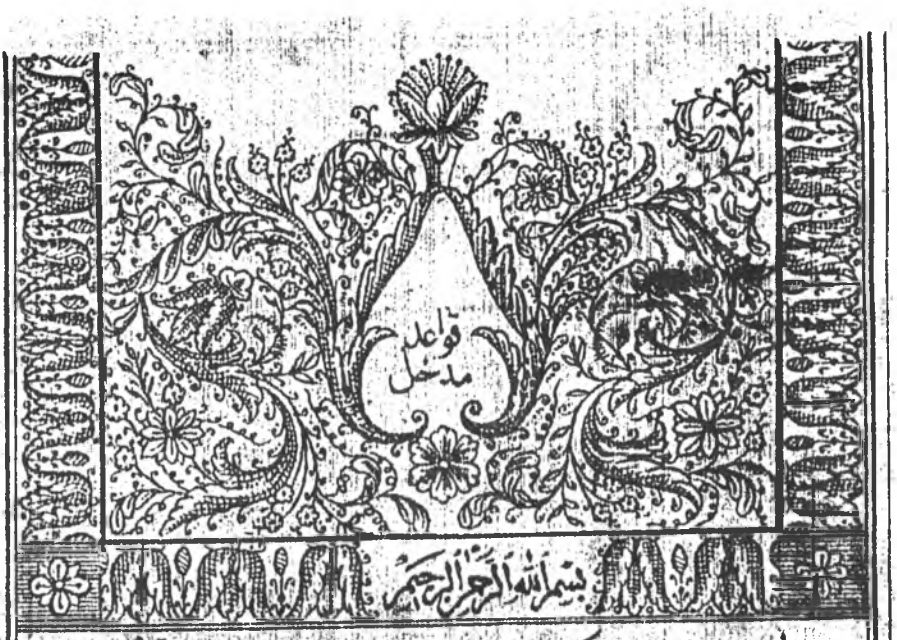
٤

نقطه وضع اولنور سکا بکا کبی بوکاف شمدی استانبولده نون کبی اوقنور
حرفلرك املا لری بوصورتله اداء اولنه بیلور انجق عربیده اوج حرکه
وار در که فتحه کسره ضمه در ترکیده دخی اصل حرکه بونلر اولوب اکثریا
فتحه به علامت الف کسره یه علامت یا ضمه به علامت واو یازیلور ایسه ده
قواعد عثمانیه ده تفصیل اولندیغی اوزره فتحه ایله کسره ایکیشر قسمه وضمه
درت قسمه منقسم اولدرق لسانمزده سکز در لوحرکه بولندیغندن بك
چوق کامه لرك اوقونشنده صعوبت چکیلیور مثلا اولمکدن اولدی ایله
اولمقدن اولدی و یولمکدن بولدی ایله بولمقدن بولدی و یوزمکدن یوزدی
ایله یوزمقدن یوزدی و بیلدرمکدن بیلدرایله کچن بیل معناسنه بیلدر
بربرلرندن فرق اولنه مز ۞ یواشتباهلری دفع ایچون مقدما بعض اشارتلر
وضع اولنمش ایدی شویله که فتحهٔ خفیفه ایله فتحهٔ ثقیله بینندی فرق ایچون
اوته دن نبرو اولهٔ کلدیکی مثلو ثقیله لردن برالف یازیلور بال کبی واکر
الف فتحهٔ ثقیله ایله حرکه لنورایسه اوزرینه مد اشارتی وضع اولنور آل
کبی ضمه لردخی ۞ شو ایکی اشارتله بربرلرندن تفریق اولنور مثلا اولمك
اولدی اولمق اولدی یولمك یولدی یولمق یولدی یوزمك یوزدی
یوزمق یوزدی یواشارتلر اولورایسه واوحرکه اولوب آنلر اولمزایسه
حرف اولور مثلا سکنی مقامنده آو ایله صید وشکار معناسنه آو
کامه لرنده واوحرف اولوب او او آو او دینلدکده حرکه اولور اشته
بوصورتله حرکاتك بربرلرندن تفریق اولنمسنی انجمن دانشك دخی تصدیق وامضا

ابروی دودمان دولت عثمانیه لازال سریر سلطنته فی الحمایة الصمدانیة
سلطان العرب والعجم خلیفة الله فی العالم السلطان بن السلطان السلطان
عبدالمجید خان افندیم حضرتلرینك نشر معارف مراحمنه اولان میل و رغبت
شاهانه لری مشهود باصرهٔ جهانیان اولدیغجه هرکس وسعی مقداری بولیابده
بذل نقدینهٔ اقتدار ایتمکده اولوب بو عبد عاجز و قاصر ایسه من غیر لیاقة
مجلس معارف عمومیه اعضاسندن بولندیغم جهتله بو امر خیره دائر قوهٔ قریحه
اقتدارمدن حاضر هرنه وار ایسه فعله کتورمکی فریضهٔ ذمت بیلدیکمدن
بولندن اقدم لسان عثمانینك تسهیل تحصیلنه مدار اولمق اوزره تالیف
اولنمش اولان قواعد عثمانیه بولیابده اکرچه براساس و ماخذ اولمش ایسه ده
مبتدیلره دها زیاده موجب یسر و سهولت اولمق وکتاب مذکوره مدخل
اتخاذ اولنمق ایچون طریق اخصر و طرز آخر اوزره بو رساله تالیف اولندیغ
مدخل قواعد نامیله تسمیه اولنمشدر ❊

❊ علمیته لاذنر ولاان معلوما ❊

لسانمز لسان عثمانی اولوب و توزایکی حرف ایله تکلم اولنور ❊ حالبوکه
قوللانیلان املا یکرمی سکز حرفدن عبارت اولان لسان عذب البیان
عربی املاسی اولدیغندن عربیده بولنمیان باء فارسی وجیم فارسی وزاء
فارسی وچ نقطه وضعیله قوللانیلور ❊ کاف فارسی دنی گ بویله
اوزرینه برقول دها جکیلهرك یازیلور ❊ بولندن بشقه برده کاف
ترکی وارد رکه ککزدن کلور بوکا صاغر کاف دینلوب اوزرینه اوج

بسم الله الرحمن الرحيم

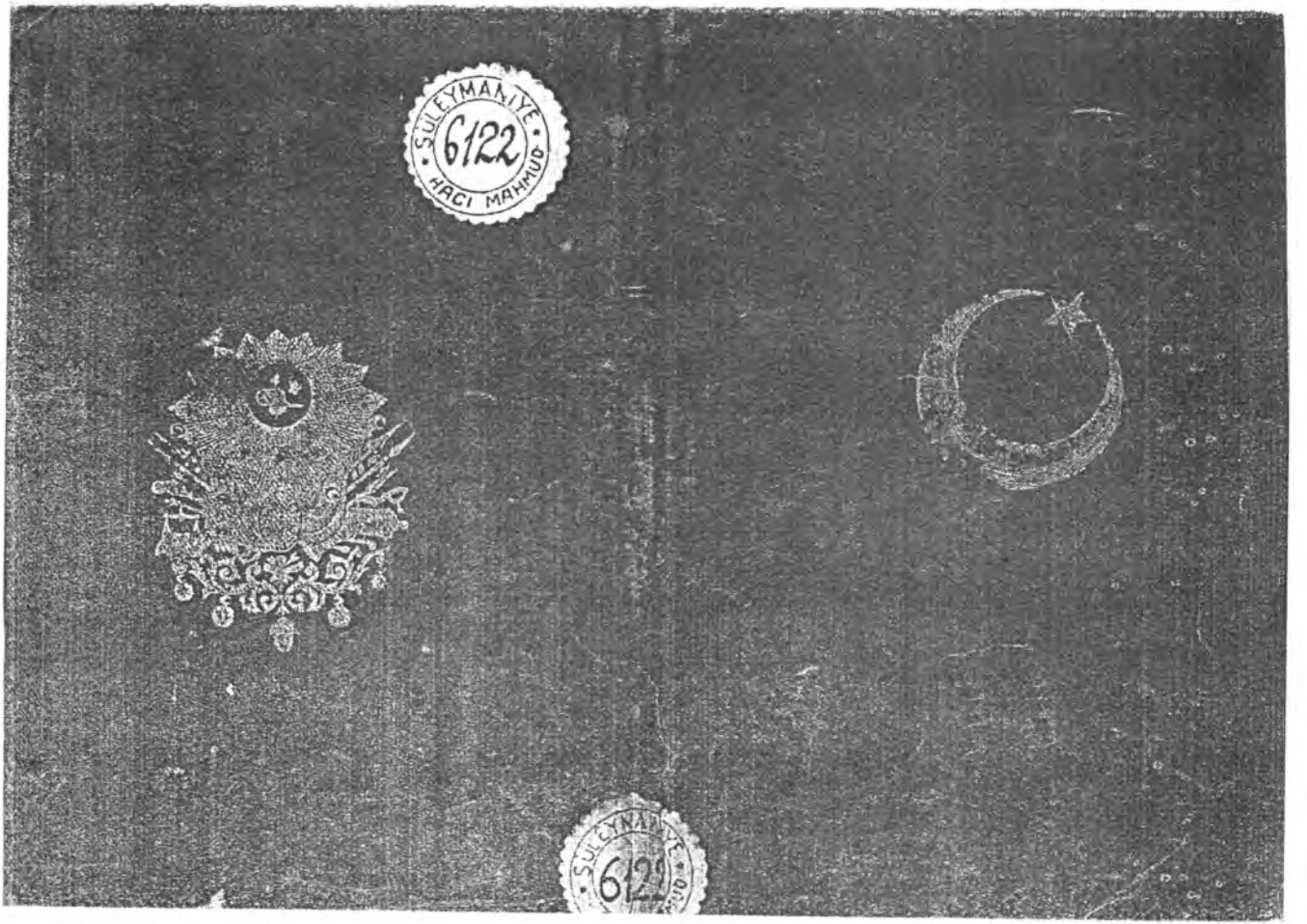
الفاظ مادحه حمد وشكر وثنا * اوواهب العطايا اولان واجب تا حضرتلرينك
ايفاى فريضهٔ تشكرينه مصروف اولسون كه نوع بنى آدمى صفت كلام ايله موصوف
وسرافراز ايدوب مبحث مزيته * وعلم آدم الاسما ايله معروف وممتاز ايلدى
وكلمهٔ طيبهٔ صلوة وسلام * اوخاتمهٔ رسالهٔ رسالت ومقصود اصلى مبادئ
فطرت اولان فخر الانام افندمزه اولسون كه نطق بليغنه * اوتيت جوامع الكلم
دلالتى اشارت كافيه * وصدق تبليغنه * ان هو الا وحى يوحى اشارتى صراحت
وافيه در * وترضيهٔ كامله انك مصادر افعال خيريه اولان انساب واصحابنه
اولسون كه هر برى ايضاح مبهمات شريعته بر درياب وهر برينك فصل الخطاب
خطابتى اظهار مضمرات حقيقتنه بر كتاب اولمشدر * ديباجه * بعد ذا بو ايجد
خوان مكتبى فاده واستفاده اولان احمد جودت ميضاعه بو وجهله تقرير مافى
الضمير ايدركه * نسخهٔ نفيسهٔ كمالات انسانيه ومجموعهٔ جميلهٔ سنوحات سبحانيه

Süleymaniye Kütüphanesi
Kısmı Hacı Mahmud Efendi
Yeni Kayıt No 6122
Eski Kayıt No

حافظ محمد افندی

T.C. Kültür Bakanlığı 1992
HACI MAHMUD EFENDİ
BEŞİKTAŞ
Vakıf Kütüphanesi

SULEYMANIYE
6122
HACI MAHMUD
SULEYMANIYE
6122

Baskı
Kalıçoğlan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: (0312) 384 34 84 - Ankara

ISBN : 975-16-1354-X
Fiyatı : 2.000.000.-TL